

Deze PDF wordt u
aangeboden door
webmagazine
CuBra &
Frans
Hoppenbrouwers

Copyright 2009 Frans Hoppenbrouwers

Vrouwenmantel

roman

Frans Hoppenbrouwer

Eersel 2009

Woord vooraf bij 'Vrouwenmantel'.

De historische roman 'Vrouwenmantel' vertelt het verhaal van de eerste mensen die definitief in de Kempen kwamen wonen. Dat gebeurde na de Laatste IJstijd, zo'n 8000 jaar geleden, toen het klimaat hier langzaam maar zeker opwarmde en menselijk overleven in deze streek ook in de winter mogelijk werd.

Uit archeologische opgravingen in de Kempen blijkt, dat er 's zomers hier tijdens de Laatste IJstijd al volop gejaagd en verzameld werd door mensen die leefden in wat wij nu Het Stenen Tijdperk noemen. De winters brachten die jagers en verzamelaars door in de beschutting biedende grotten in de Ardennen.

De lange, vermoeiende en gevaarlijke voettocht van en naar de Ardennen, ruwweg zo'n 200 kilometer, was vooral voor de vrouwen een zware opgave. Zij moesten immers alle spullen dragen en daarnaast ook nog op de kinderen letten en het eten koken onderweg. Geen wonder dat met name die vrouwen ernaar streefden in de Kempen te blijven, zodra de winters voldoende aan strengheid hadden ingeboet.

'Vrouwenmantel' vertelt van meevallers en tegenslagen, van volharding en doorzettingsvermogen. In die zin is het een heroïsch verhaal, al worden vooral de dagelijkse dingen van het harde leven beschreven, voornamelijk gezien vanuit het oogpunt van de vrouwen.

VROUWENMANTEL

1

Myrna schrok wakker van een ongewoon, maar toch ook weer bekend geluid, alsof het ergens diep verscholen in haar geheugen huisde. Ze richtte zich op om beter te kunnen luisteren, maar er was niets meer te horen.

Het was nog aardedonker in de grot en ze wilde maar al te graag nog wat in bed blijven en verder slapen en genieten van de behaaglijke warmte onder haar stapel dierenhuiden. Op het moment dat ze weer wilde gaan liggen, was daar het geluid weer. Een korte, krachtige 'pets' op de granieten vloer bij de ingang van de grot. Met een ruk ging Myrna weer recht zitten, want nu herkende ze het geluid uit duizend andere.

Het was de eerste aankondiging van het einde van een veel te lange winter. Het geluid werd veroorzaakt door een druppel smeltwater die van de richel boven de grotgang naar beneden viel. Hoe graag Myrna daarnet nog wat langer wilde doorslapen, nu stond het voor haar vast, dat daar niets van terecht zou komen. Die ene druppel water had bij haar een gevoelige snaar geraakt en ze was nu volkomen wakker en helder. De somberheid die de maar voortdurende en niet aflatende winter in haar had opgeroepen, werd voor even uit haar geest verbannen.

Al vanaf het begin van de winter had Myrna ontzettend naar het voorjaar verlangd. Of beter gezegd, smachtend uitgezien naar het einde van de winter. Ze had een grote hekel aan die lange, grauwe periode, als de kou, ondanks de oplaaiende vuren in de grot, doordrong tot de in kern van haar botten. Vooral de vrouwen waren in de winter veroordeeld tot veel binnen zitten in de altijd rokerige en naar menselijke overbevolking stinkende woongrot.

De mannen daarentegen konden zo nu en dan nog een reden bedenken om het op den duur benauwende leven in de grot te ontvluchten. Er viel buiten altijd wel iets te verkennen en te onderzoeken. Om de zoveel tijd trokken ze er met een paar man op uit om in de vallei met de speer of met pijl en boog een rendier, eland of paard te verschalken, want vers vlees was altijd welkom. Bovendien moest er zo nu en dan brandhout gehaald worden. Voor vrouwen was dat in de winter een ongehoord karwei, zowel vanwege de gevaarlijke afdaling naar de vallei als vanwege de vaak onverwacht opstekende sneeuwstormen.

Myrna ging op haar rug liggen en probeerde zich het beeld van een stralende zomer voor de geest te halen. De open vlakte die zich als een visioen in haar hoofd ontplooidde, zonovergoten in die korte, zomerse, van licht verzadigde periode, was voor haar zowat de hemel op aarde. Met gesloten ogen liet ze haar gedachten wegdwalen naar het zomerkamp van het afgelopen jaar.

Niet al te ver van een kleine rivier, op een zandige verhoging waar haar familiegroep de laatste jaren steevast de tenten opsloeg, hadden de vrouwen met vereende krachten het kamp opgezet. Bij dat zware werk hadden ze dankbaar gebruik gemaakt van de palen en takken die ze daar na de vorige zomer hadden verstopt onder een laag twijgen, afgedekt met zand, rendiermos en zoden. Na het opzetten van het geraamte van hout, overdekten de vrouwen het geheel met aan elkaar genaaide huiden van herten en rendieren. De vrouwen verstonden de kunst om die huiden te drogen en te bewerken, zodat ze sterk en toch soepel en handelbaar bleven.

Voor de mannen van de groep was er in de steppe-achtige omgeving van het zomerkamp, waarin zich hier en daar een heuvel verhief, alle gelegenheid om te jagen op groot en klein wild. Bovendien stond het smalle riviertje, dat van juni tot september niet bevroren was, wat schamele visvangst toe. Dat had inderdaad niet veel om het lijf, maar het gaf variatie aan het voedsel en dat was altijd welkom. Veel te wensen had de groep in dat opzicht niet: je had maar te eten wat de pot schafte.

Ook de vrouwen hadden in de zomer zeker niet te klagen over gebrek aan werk. Ze speurden in de wijde omgeving naar eetbare wortelknollen, plukten bessen en verzamelden allerlei kruiden. Daarenboven maakten ze het eten klaar voor de mannen, als die moe en hongerig terugkeerden van een jachtpartij, die vaak uren maar soms ook een paar dagen kon duren.

Het hoorde eveneens tot de taak van de vrouwen om het buitgemaakte vlees van bijvoorbeeld paarden, rendieren en herten in dunne reepjes te snijden en aan hoge staken in de zon te drogen te hangen.

Jammer genoeg was Myrna toen nog niet oud en ervaren genoeg om deel te nemen aan het echte vrouwenwerk. Net als haar tweelingzus Berna was ze, samen met een aantal leeftijdgenootjes van andere familiegroepen, die ook bij die rivier de zomer doorbrachten, veroordeeld tot kleine klusjes, die de handigheid vergrootten en het inzicht aanscherpten. Daarnaast kregen ze volop de kans om te spelen en stiekem de jongens af te kijken, die oefenden met de speer of pijl en boog.

Myrna genoot van de zomerse beelden die ze, lui op haar rug liggend in het nog warme bed, naar believen kon oproepen. Maar als een donkere wolk die plotseling als een schaduw over het zonnige land trok, kwam de gedachte aan een gebeurtenis tijdens de afgelopen winter in haar op. Woedend draaide ze zich op haar zij om het beeld te verjagen, maar dat had zich als een wezel vastgebeten in de randen van haar ziel. Uit ondervinding wist Myrna, dat zo'n beeld zich door niets of niemand liet verjagen. Dat had te maken met het boze oog dat zich op je kon richten. Of je wilde of niet, je moest het beeld toelaten in je geest, erover nadenken en ermee in het reine zien te komen.

Het liefst zou ze zijn opgestaan om afleiding te zoeken met de een of andere bezigheid, maar uiteindelijk ging ze met gesloten ogen weer op haar rug liggen om met de nodige weerzin de winterbeelden toe te laten.

Op dat moment kreeg ze van haar tweelingzus die naast haar lag in het ruime bed van dierenhuiden, een venijnige por in de zij.

“Het is jouw beurt om voor het eten te zorgen” siste Berna tussen haar tanden. “Schiets een beetje op, anders krijg je weer op je donder.”

Myrna ging overeind zitten en keek recht in een dunne straal daglicht, die door de ingang van de grot speels op de stenen vloer viel. De straal was smalletjes, maar ook opvallend helder. Ze trok een lange streep licht tot ver in de grot, waar een vijftal gezinnen woonde. Elk gezin had zijn eigen vuur en een beperkte eigen leefruimte, die met een stapel stenen was omheind, de zo geheten vuurkring. Op die manier was er in ieder geval sprake van enige beslotenheid rond het gezin. Maar de onbedoeld spiedende blikken van de leden van andere gezinnen begonnen Myrna op het einde van de winter mateloos te ergeren. Het was bij het volk van de Grotters, zoals ze zichzelf noemden, overigens streng verboden om in andermans vuurkring naar binnen te gluren. Die 'spiedende blikken' waren dan ook meer een waanidee van Myrna dan werkelijkheid.

Na de por van Berna was ze snel opgestaan om het vuur op te rakelen en er nieuw hout op te gooien, zodat de vlammen al gauw aan de zwart berookte kookzak van hertenleer likten. Die was voor de helft met water gevuld, om te voorkomen dat hij vlam vatte. Het doffe zwart van de leren kookzak bracht haar opnieuw de nare winterbeelden in herinnering. De komende nacht zouden die beelden in alle heftigheid terugkeren, wist Myrna. Elk groot verdriet moest zijn vaste plaats krijgen in je geest, voordat het je met rust kon laten. Aan die harde wet ontkwam geen mens.

2.

Toen het water in de grote, hertenleren zak na een goed half uur begon te koken, deed Myrna er wat kruiden bij en handenvol reepjes gedroogd vlees, restant van de jacht tijdens het laatste zomerkamp bij de kleine rivier. Door het vlees geruime tijd te koken werd het op den duur mals en redelijk goed te kauwen. Daarbij kwam nog het enorme voordeel, dat gekookt, gebraden of geroosterd vlees het lichaam veel meer kans gaf de waardevolle voedingsstoffen op te nemen. Bij rauw vlees was dat veel minder het geval. Al in de oertijd was de gewoonte ontstaan om vlees te bereiden door het te koken, te braden of te roosteren. Daardoor was het menselijke ras langzaam maar zeker groter en sterker geworden en kregen ook de hersenen de kans uit te dijen. Myrna wist daar natuurlijk niet het fijne van en dat hoefde ook niet. Ze deed gewoon wat haar moeder haar geleerd had.

Terwijl ze voor het eten zorgde, kwam de zwarte gedachte met betrekking tot de afgelopen winter zo nu en dan terug in haar hoofd. Maar ze verdrong het opkomende schrikbeeld, want ze moest haar aandacht bij het werk houden. Dat had haar moeder er voor eens en voor altijd ingehamerd: als je iets doet, doe het dan goed, zeker als vrouw. Dat had alles te maken met het feit, dat veel mannen altijd op zoek waren naar eventuele fouten, vergissingen of slordigheden door vrouwen begaan. Dan hadden ze weer een argument om hun macht over de vrouwen kracht bij te zetten.

Hoewel de moeder van Myrna een goede gezellin was voor haar levensgezel die tevens Myrna's vader was, liet ze niet over zich lopen. Ze was kordaat en zelfverzekerd, vooral als het om typische vrouwenzaken ging, zoals het bereiden van voedsel, het verzamelen van kruiden en knollen, maar in ieder geval waar het kennis van ziekte en gezondheid betrof. Net als haar stokoude moeder die, zoals het hoorde, bij haar dochter inwoonde, had ze zich van jongsaf aan toegelegd op de geneeskunde, waarvan de kennis en de geheimen door de eeuwen heen aan de kruidenvrouwen van haar volk waren doorgegeven.

Myrna zou het liefst zoals haar moeder willen zijn, met name wat betreft haar kordate zelfverzekerdheid. Maar iedereen zei, dat ze wat haar karakter betreft meer weg had van haar vader, die ook donkere ogen had, een getinte huid en ravenzwart haar, terwijl haar zus Berna en haar moeder blond haar hadden, een blanke huid en blauwe ogen.

Myrna hees de grote kookzak van het vuur en hing hem aan een gevorkte stok, die haar vader stevig in een spleet van de vloer had bevestigd. Met een uit berkenhout gesneden lepel nam ze wat dikke soep uit de kookzak en proefde. Ze knikte tevreden. Het werd tijd om de anderen te wekken. Het eerst ging ze naar grootmoeder. Voorzichtig legde ze haar warme hand op het hoofd van het oudje, dat haar aankeek en vriendelijk knikte. Ze was blijkaar al wakker.

“Ik ben er zo,” zei ze. “Het eten ruikt heerlijk.”

Toen Myrna haar hand op haar vaders hoofd legde, hoorde ze wat onverstaanbaar gemompel, waarna hij zich bruusk omdraaide. Hij vond het blijkbaar nog te vroeg. Haar moeder zag het aan en glimlachte.

“Laat hem nog maar even,” zei ze.

Myrna boog zich over haar moeder en liet haar hand even op haar hoofd rusten.

“Dag kind, heb je goed geslapen?”

Myrna knikte.

“Ik was wel vroeg wakker door het druppen van het smeltwater.”

“Ik heb het ook gehoord,” zei moeder. “Het is er dan toch van gekomen. De winter heeft veel te lang geduurd. Het wordt hoog tijd dat de zon onze zwarte gedachten verdrijft, vind je ook niet?”

Myrna keek haar verbaasd aan. Kon haar moeder ook al gedachten lezen?

“Ik vind vandaag wel de tijd om er eens met je over te praten,” zei haar moeder. “Het is niet goed dat het boze oog je blijft treffen. We zullen er iets op moeten vinden.”

Als laatste wekte Myrna haar tweelingzus Berna, die blijkbaar weer in slaap was gevallen.

“Goede morgen,” groette Berna. “Ik ruik dat je lekker eten heb gemaakt.”

Myrna keek ervan op dat Berna haar een compliment maakte. Normaal was haar zus niet zo scheutig met vriendelijke opmerkingen. Dat was haar aard niet. Ze hield van recht door zee zonder flauwe kul.

“Ik heb vanmorgen het lekken van het smeltwater gehoord,” zei Myrna om haar zus een plezier te doen.

Berna ging meteen rechtop zitten en er brak een lach door op haar gezicht.

“Eindelijk voorbij, die nare winter,” zei ze met een diepe zucht. Ik verlang zo naar het zomerkamp en naar de ruimte van het vlakke land.”

Ze sprong overeind en drukte haar rechterwang tegen die van Myrna.

“Dat is het beste nieuws dat ik de laatste tijd heb gehoord,” ging ze verder. “Wat mij betreft mag het morgen afgelopen zijn met die verstikkende, duffe winter. Ik heb er mijn buik van vol.”

Even later zaten ze met z'n vijven te ontbijten. Ook de vier andere families waren met eten begonnen. Zo nu en dan huilde er een kind of klonk er een holle winterhoest van een man of vrouw. Voor de rest was het buitengewoon stil in de woongrot. Dat was overigens altijd zo. Eten werd gezien als een plechtig moment voor deze mensen, die maar al te goed wisten hoeveel moeite het kostte om iedereen elke dag een paar keer van een maaltijd te voorzien. Vooral in de winter, als er buiten meestal niets te halen viel, omdat sneeuw en ijs overal de dienst uitmaakten. Ze moesten het dan hebben van de voorraden die ze in de zomer hadden verzameld en meegebracht naar de grot. Zodoende was het wel eens moeilijk om zonder ondervoeding, zware ziekte of zelfs dood het begin van het voorjaar te halen. Met name de laatste maanden van de winter waren soms een ware beproeving voor zowel de ouderen als de kinderen van de grotbewoners.

Myrna wist ervan mee te praten. Vandaar die zwarte, sombere beelden die soms in haar hoofd kwamen. Maar vandaag zou ze vooral proberen te denken aan het begin van een nieuwe periode van ruimte en licht. Tenminste voor zover ze die vervelende, somber makende beelden uit haar gedachten kon weren.

“Wat moet er vandaag allemaal gedaan worden?” vroeg Berna toen ze gegeten hadden. “We gaan draagmanden vlechten”, zei haar moeder zonder ook maar een seconde na te denken. “Als we over een paar weken naar het zomerkamp vertrekken, zullen we die hard nodig hebben. Bovendien zijn er veel manden aan vernieuwing toe. Ik heb de voorraad manden gisteren eens goed bekeken. Veel soeps is het niet meer.”

Van het gezicht van Berna was de teleurstelling af te lezen. Ze had een hekel aan manden vlechten, waarschijnlijk ook omdat ze er niet goed in was.

Myrna daarentegen glunderde bij het vooruitzicht. Alle handwerk waar handigheid bij kwam kijken, lag haar uitstekend. Ze hield bijvoorbeeld ook van kleren naaien en verstellen en het maken van kleine sieraden van het bot of de tanden van knaagdieren.

Berna zag meer in het grovere werk, dat minder een beroep deed op vingervlugheid en gevoel voor schoonheid. Soms be kroop haar de gedachte, dat ze liever een jongen had willen zijn. Dat overkwam haar vooral als ze jongens van haar leeftijd zag ravotten en oefenen met de speer of met pijl en boog. Dan vroeg ze zich wel eens af, waarom jongens leerden jagen en meisjes niet. Ze had wel eens, als niemand het zag, geoefend met pijl en boog en na een paar pogingen wist ze het doel soms al te raken. Wat dat betreft deed ze niet onder voor welke jongen dan ook.

Er zat iets opstandigs in haar wezen. Ze heette dan ook niet voor niets Berna, wat zoiets als 'strijdbaar' betekende. Myrna deed haar naam, die stond voor 'zachtmoedig' overigens evenveel eer aan. Een paar dagen na de geboorte had Arda, hun moeder, de namen voor de tweeling bepaald, nadat ze de sterren had gelezen. Haar eigen naam, Arda, betekende 'arend'. Zo'n fiere, veelbelovende naam bracht zekere verwachtingen met zich mee. Daar was ze zich terdege van bewust. In heel haar doen en laten was ze fier en zelfverzekerd en bij zowel mannen als vrouwen dwong ze respect af. Net als haar dochter Berna had ze zo nu en dan, vooral als het er op aan kwam, een bijna mannelijke uitstraling.

Met z'n drieën ruimden ze de restanten van de maaltijd op en samen met Linda, moeders stokoude moeder, liepen ze naar een lage ruimte achter in de grot, waar ondermeer de wilgentwijgen opgeslagen waren. Daar lagen ook de kruiden, de knollen, de gedroogde bessen en het gerookte of gedroogde vlees van de wintervoorraad. Vooral in de ruimte waar het voedsel lag, dat gezamenlijk eigendom was van de vijf families die deze grot bewoonden, mocht niemand zomaar binnenkomen. Daar golden strenge regels voor, waaraan iedereen zich strikt hield. De straf die erop stond als je er betrapt werd, stond eigenlijk gelijk aan de doodstraf: je moest minimaal een week dag en nacht buiten de grot in de winterse kou doorbrengen, zonder dat je eten en drinken mee kreeg. Deze strenge straf had er in schaarse tijden, als de zomerse jacht en het zoeken naar knollen en kruiden eigenlijk te weinig had opgebracht om de winter door te komen, al vaker voor gezorgd, dat iedereen een eerlijk deel kreeg van het nog schaars voorradige voedsel. Op die manier hoefde er in de winter nauwelijks iemand van honger te sterven en bovendien versterkte het de onderlinge band van de grotbewoners. Van het zelfzuchtig najagen van eigenbelang was geen sprake en voorop stond de zorg voor elkaar.

De vier vrouwen gingen ieder met een bundeltje wilgentwijgen op een boomstam zitten en begonnen te vlechten. De eerste tijd werkten ze zwiingend, ieder verdiept in de eigen gedachten. Het was, zo bedacht Myrna, heel opmerkelijk dat grootmoeder Linda was meegegaan om te helpen met het vlechten.

Myrna en Berna hadden dan ook het vage vermoeden, dat er iets speciaals te gebeuren stond.

Grootmoeder Linda was naar de begrippen van de Grotters al een zeer oud mens.

“Ze heeft haar derde kerfbotje al vol,” werd vaak bewonderend en vol respect gefluisterd.

Een kerfbotje, zoals de grotbewoners het noemden, was het bot van de voorpoot van een haas, een zeer geliefd prooidier, zowel vanwege het vlees als vanwege de huid. Ieder lid van de groep,

inclusief de verwanten die ze hadden in een aantal andere grotten, droeg drie van die botjes bij zich. Na elke zomer maakte Linda, als oudste vrouw van het volk der Grotters in deze streek, een kerfje in een van de drie botjes van elke grotbewoner. Op ieder botje kwamen hooguit twaalf kerfjes. Als je het eerste botje had 'volgeleefd', was je dus twaalf jaar oud.

Dat grootmoeder Linda haar derde kerfbotje vol had wilde dus zeggen, dat ze minstens 36 jaar oud was. En dat was in de ogen van de Grotters meer dan stokoud.

“Als ze zo lang mag blijven leven, moeten de geesten het wel erg goed met haar voor hebben,” werd er over haar gezegd.

Alle leden van de familiegroepen hadden veel respect voor haar en niet zelden kwamen ze in de zomer van heinde en ver om haar advies in te winnen omtrent het een of ander. Vaak had dat met ziekte te maken, maar soms ook met vragen over rituelen bij geboorte, huwelijk of dood die de geesten gunstig moesten stemmen. Ook haar kennis van het bereiden van voedsel en geneeskrachtige kruiden genoot grote bekendheid. In de loop der jaren hadden haar kennis en kunde al heel wat leden van de diverse gezinnen en grotten het leven gered.

Nadat ze een tijd zwijgend hadden zitten vlechten aan de draagmanden nam grootmoeder Linda rustig het woord. Onder het praten ging ze door met haar werk. Ze sprak een beetje lijsig en haar stem was door de jaren heen wat rauw en hees geworden. Omdat ze iedere lettergreep de nodige nadruk gaf, kreeg haar taal iets plechtstatigs. Velen meenden daaruit te kunnen afleiden, dat ze in verbinding stond met de wereld van de geesten. Ze heette ook niet voor niets Linda, wat zoveel betekent als 'die geheimen kent'.

Zowel haar dochter Arda als haar twee kleindochters Myrna en Berna luisterden eerbiedig naar hetgeen het oudje te vertellen had. Het kwam dan ook niet vaak voor dat grootmoeder zo serieus uitpakte. Het moest ongetwijfeld iets zijn dat van groot belang voor haar was en dat ze persé kwijt wilde. Voor iedereen was het duidelijk dat ze in ieder geval aan het laatste stuk van haar leven bezig was. Dat iemand van hun volk meer dan dertig jaar oud werd, was al sinds mensenheugenis niet meer voorgekomen. Er was voor de drie vrouwen dan ook alle reden om elk woord dat grootmoeder sprak op een gouden schaalte te wegen en diep in het hart te bewaren. Wellicht konden ze er in hun latere leven nog profijt van ondervinden.

4.

Grootmoeder Linda had, terwijl ze sprak, die verre blik van mensen die door levenservaring wijs zijn geworden. Ze zat met kaarsrechte rug op de boomstam, alsof de ouderdom haar niet had gedeerd. Haar dochter Arda en haar kleindochters Myrna en Berna, wisten dat er iets belangrijks zou komen. Daar kenden ze hun grootmoeder te goed voor. Alleen als het nodig was, deed ze haar mond open. Maar dan ging het ook ergens over.

“Dit jaar zal het de laatste keer zijn, dat ik mee ga naar het zomerkamp. Ik voel aan mijn botten dat ik te oud word voor dat soort veeleisende ondernemingen. Vannacht heb ik lang wakker gelegen en mijn hele leven eens goed overdacht. Het wordt hoog tijd om een begin te maken met afscheid nemen van alles en iedereen. Jullie zijn de eersten in de rij.

Alles bij elkaar genomen, mag ik mijn zegeningen tellen. Ik heb twee gezonde kleindochters, die dit jaar hun eerste kerfbotje zullen volmaken. Binnen niet te lange tijd zullen ze een metgezel vinden met wie ze verder door het leven zullen gaan. Wellicht zullen ze kinderen baren, zodat ons kleine volk verzekerd is van een voortbestaan. Dat zal ik zonder twijfel niet meer meemaken, want mijn tijd is onderhand gekomen.”

Hier pauzeerde Linda. De drie vrouwen meenden te zien, dat er een traan blonk in haar ogen. Maar het oudje hernam zich, stak een nieuwe twijg in de bodem van een tot op de draad versleten mandje en ging verder met haar verhaal.

“Daarbij heb ik, dat mag ik in geen geval vergeten, ook een sterke dochter. Bij haar geboorte heb ik haar, alweer een hele tijd geleden, niet voor niets Arda, arend, genoemd. Ik geloof er heilig in dat ze de belofte die haar naam inhoudt, zal waarmaken. Dan heb ik ook nog een zoon, die in de Blauwe Grot is gaan wonen. Onze wet schrijft voor, dat de levensgezel bij de familie van zijn levensgezellin intrekt. Tijdens het komende zomerkamp zal ik die zoon, zijn levensgezellin en hun twee kinderen voor het laatst zien. Daar verheug ik me op, want vooral de kleinkinderen zijn de vreugde van mijn oude dag. Voor het overige is de ouderdom vol van allerlei kwalen en pijnen. Juist de vrolijkheid en de levendigheid van de kleinkinderen maken het leven dan draaglijk.”

Linda zweeg en keek langdurig voor zich uit, alsof de reikwijdte van haar woorden nu pas tot haar zelf doordrong. Arda wilde opstaan om haar te troosten, maar dat was al niet meer nodig.

“Er zitten zeker ook donkere kanten aan mijn verleden,” ging ze verder. “Mijn moeder stierf toen mijn eerste kerfbotje nog niet eens halfvol was. Daar heb ik als kind veel verdriet van gehad. Geen kwaad woord over de vrouw, een zuster van mijn moeder, die me daarna heeft opgevangen en verzorgd. Ze was als een moeder voor me. Maar dat wil niet zeggen dat ik mijn echte moeder niet heb gemist. Later heb ik gehoord, dat de dood van mijn moeder te voorkomen was geweest. Ze verslikte zich in het botje van een sneeuwhoen, dat bleef steken in haar luchtpijp.”

Ook nu viel er weer even een stilte, die het verhaal alleen maar versterkte.

“Hoewel ze zelf een uitstekend genezeres was, kon ze zichzelf niet helpen. Er was ook niemand in de buurt die wist hoe er in zo'n geval gehandeld diende te worden. Misschien dat ik daarom zelf genezeres wilde worden en dat ik later de regel heb ingevoerd, dat alle vrouwen en vooral de moeders, van een aantal geneeskundige zaken op de hoogte moesten zijn. In de zomer, als er meerdere families bij elkaar waren in het zomerkamp, gaf ik een cursus. De vrouwen waren verplicht die praktijklessen te volgen. Zelf had ik de kneepjes van het vak geleerd van de zuster van mijn moeder, die mij had opgevangen en die ook genezeres was., maar die 's winters in een andere grot woonde met haar levensgezel en de kinderen.”

Linda zette het mandje dat ze aan het herstellen was naast zich op de boomstam en streek even met haar hand over haar voorhoofd, alsof ze steun zocht bij iets in haar binnenste. Het duurde dan ook even voordat ze zich vermande en verder ging.

“Toen mijn eerste kerfbotje goed en wel vol was, ging ik bij Narf wonen om een gezin te stichten.

Narf was mijn liefde en mijn leven. Hij was groot en sterk, maar vooral lief en zachtaardig. Als we het spel van de liefde speelden, werden zijn anders zo grote, ruwe handen zacht als de vacht van een jonge haas. Maar hij kon ook hard zijn als het nodig was. Wat ik erg in hem waardeerde, was zijn open opstelling ten opzichte van vrouwen. Niet zoals zoveel andere mannen kamde hij elk idee van een vrouw bij voorbaat af. Nee, hij luisterde naar je. Als het zinnig was of nut had wat je zei, was hij de eerste die het idee overnam. Zo heb ik als vrouw ook alle ruimte gekregen. Binnen het mogelijke gaf Narf me de kans de dingen te doen waar ik goed in was, waar ik plezier in had en waarbij ik me nuttig voelde.

De andere mannen van de familiegroep lachten hem daarom wel eens uit, maar dan grijnsde hij even en deed er het zwijgen toe. Soms, als we intiem waren, vertrouwde hij me toe, dat hij grote bewondering had voor het werk van de vrouwen.

“Als je het goed en vooral eerlijk bekijkt, dat wil zeggen niet vanuit het standpunt van een zelfzuchtige of een op macht belust persoon, moet je wel toegeven, dat vrouwen het leeuwendeel van het werk verrichten,” zei hij dan. “Ook zijn ze vindingrijker in tijden van schaarste. Zo is het niet overdreven te stellen, dat vrouwen veel meer dan mannen hebben bijgedragen aan het overleven van ons volk in barre tijden.”

“En dan te bedenken dat de meeste mannen toen hun vrouwen bijna dagelijks sloegen,” onderbrak Arda haar oude moeder. “Ik ben blij dat ik van jou geleerd heb mijn mannetje te staan en een levensgezel te kiezen die respect heeft voor vrouwen.”

“Daar wilde ik het vandaag ondermeer met jullie over hebben,” richtte Linda zich tot haar kleindochters. “Zoek een levensgezel die goed voor je is en je als gelijke behandelt. Mannen die op de juiste wijze over vrouwen denken zijn dun gezaaid binnen ons volk en het vinden van een geschikte levensgezel is vaak een hele zoektocht.”

“Sommige mannen kun je iets leren,” zei Arda weer. “Die zijn gevoelig voor goede argumenten en bereid te luisteren. Daar willen ze dan wel tederheid en genegenheid voor terug. Maar dat is hun goed recht, zou ik zeggen.”

Grootmoeder hief bezwerend haar hand op, alsof ze om stilte vroeg. Arda begreep de stille wenk, ging zitten en hernam haar werk.

“We zijn hier nu met vier vrouwen bijeen die familie van elkaar zijn en elkaar volkomen kunnen vertrouwen,” ging Linda verder. “Het is zeker zo, dat vrouwen van ons volk erg aan elkaar hechten en proberen zoveel mogelijk van hun tijd samen door te brengen. We moeten echter voorzichtig zijn met de zaken die wij op die momenten bespreken. Sommige vrouwen vertellen dat soort dingen aan hun levensgezel. De kans is dan groot, dat die het niet begrijpt en er een gevaar in ziet voor de mannelijke heerschappij. Dat moeten we vrouwen altijd zien te voorkomen. Als je belangrijke dingen te bespreken hebt, doe dat dan met vrouwen van wie je zeker bent dat ze hun mond weten te houden.”

Myrna en Berna keken op naar hun grootmoeder en luisterden aandachtig naar de dingen die ze te zeggen had. Voor hen was het de allereerste keer, dat ze een dergelijke bijeenkomst meemaakten. Nu hun eerste kerfbotje bijna vol was, achtte grootmoeder de tijd gekomen om haar twee kleindochters in te wijden in de zaken van de vrouwenwereld. Bovendien voelde ze, dat de krachten langzaam maar zeker uit haar lijf wegvloeiden.

Ze was overigens niet bang voor de dood. Als ervaren vrouw kende Linda de natuurwetten, waaraan planten als dieren als mensen onderworpen waren. Ze voelde zich niet beter of hoger dan dier of plant, want net als zij was ze een onderdeel van de natuur, niet meer en niet minder. Daarom zag ze er ook nauwelijks tegenop om terug te keren naar en op te gaan in de aarde, waaruit ze ooit was voortgekomen. Wel zag ze het als haar taak, haar ervaring en opgedane wijsheid door te geven aan de vrouwen die haar dierbaar waren en van wie ze kon verwachten, dat ze er dankbaar en gretig gebruik van zouden maken.

De oude vrouw richtte zich nu rechtstreeks tot de tweeling, die zich volledig bewust was van het plechtige moment. Arda voelde zich trots en een beetje verdrietig tegelijkertijd. Haar dochters werden groot en de tijd naderde dat ze het gezin gingen verlaten.

“Het kan niet lang meer duren,” begon grootmoeder Linda, “dat jullie een gezelschap voor het leven ontmoeten. Zo gaat dat met elke vrouw: ze zal een levensgezel vinden en hij zal deel worden van haar familie. Dat zijn de wetten van ons volk en daar moet iedereen zich aan houden. Waar mannen en vrouwen wel vrij in zijn, is de uiteindelijke keuze van een bepaalde levensgezel. Geen man heeft het recht om een vrouw op te eisen of omgekeerd. De jongen en het meisje moeten uiteindelijk samen beslissen of ze met elkaar door het leven willen. Beiden hebben daarin een gelijke stem, niemand overheerst de ander, niemand zet de ander onder druk, zeker niet onder valse voorwendsels. Als je een verbond aangaat voor het leven, moet je volkomen op elkaar kunnen vertrouwen.

Binnen nu en een jaar zullen jullie die belangrijke keuze moeten maken. Nou zegt iedereen, dat liefde blind maakt. En inderdaad, als je hoteldebotel bent van een knappe jongeman, is het moeilijk om op je tellen te passen. Toch zul je dat moeten doen als jong meisje, hoe verliefd je ook bent. Ik kan je verzekeren, en ik spreek uit ervaring, al is het dan een groot aantal jaren geleden, dat het niet meevalt om je verstand erbij te houden. Verliefdheid is een sterk beest, wordt wel eens gezegd.

Geef daarom de jongen die je ontmoet en die je aardig vindt steeds de indruk, dat *hij* alles bepaalt, maar hou zelf de touwtjes in handen. Pas als je zeker weet dat je voor elkaar bestemd bent, kun je voor jezelf de leidsels wat vieren en je laten gaan. Maar blijf op je hoede, altijd en overal.”

“Ik geloof dat ze allebei al een oogje op iemand hebben laten vallen tijdens het zomerkamp van vorig jaar,” kwam Arda tussenbeide. “Ik heb jullie wel horen giechelen als jullie in de buurt van de jongens waren,” wendde ze zich rechtstreeks tot de meisjes.

“Dat hoort natuurlijk ook zo,” zei grootmoeder Linda. “Pas als die prille gevoelens voor jongens naar boven komen, is het tijd voor de eerste verkenningen. En, wie had jij op het oog, Myrna?” Omdat het niet erg licht was in dit deel van de grot, zagen de anderen niet dat Myrna bloosde tot achter de oren. Maar zelf voelde ze het des te beter. Ze keek haar zus Berna aan en stak toen hulpeloos haar armen in de lucht.

“Kom op, vertel,” zei grootmoeder Linda, “we zijn immers met vrouwen onder elkaar en elke vrouw kent dat gevoel van verliefdheid. Praat gerust vrijuit.”

Maar Myrna had er veel moeite mee om haar intiemste gedachten en gevoelens open en bloot op tafel te leggen. De drie andere vrouwen hadden echter recht op een antwoord, dat besefte ze wel. Met haar ogen nog steeds gericht op de vloer, stamelde ze een naam.

“Harder, ik versta je niet,” zei moeder Arda.

Met iets meer lef en haar verlegenheid met kracht opzij zettend, kwam het er nu duidelijker uit.

“Luib, die knappe jongen van de Blauwe Grot,” zei ze.

“Dacht ik het niet?” zei Berna.

“Hoezo, dacht ik het niet?” kaatste Myrna terug.

“Goed, we weten het van Myrna. Nou jij, Berna.”

Zonder een spoortje van gène floepte Berna de naam eruit.

“Karm, die stoere bink van de Groene Grot,” zei ze met een zekere triomf in haar stem.

“Nu weten we in ieder geval over wie we het moeten hebben,” zei Linda. “Luib van de Blauwe Grot en Karm van de Groene Grot. Ik geloof dat ik hen allebei al ken. Ze komen in ieder geval uit een grot die goed geleid wordt, dat staat vast. Luib woont bovendien in de grot waar ook mijn zoon naar toe is getrokken. Wat zie jij precies in Luib, Myrna?”

“Nou gewoon. Het is een aardige jongen en hij lacht vaak. Ik hou nu eenmaal van vrolijke mensen.”

“En jij, Berna. Waarom val je op Karm?”

“Hij is sterk, hij wint vaak met boogschieten en hij laat zich niet gauw kennen. Bijna alle meisjes hebben wel een oogje op hem, merkte ik in het zomerkamp van afgelopen jaar.”

“Dat is nou precies wat ik verwacht had,” zei grootmoeder. “De serieuze Myrna kiest voor vrolijkheid en de goedlachse wildebras Berna kiest voor kracht en zelfvertrouwen. Als we van de zomer met alle Grotbewoners bijelkaar zijn, tijdens De Grote Bijeenkomst, zal ik speciaal op die jongens letten. Ik wil natuurlijk dolgraag weten met wie de dochters van mijn dochter omgaan. Wat me wel opvalt is, dat jullie bij de reden van de keuze geen van tweeën een verstandelijk argument hebben genoemd, maar zuiver gevoelsmatige zaken, waar je in het leven van alledag weinig of niets aan hebt. Wat koop je voor goedlachs en wat koop je voor sterk? Je hebt veel meer aan betrouwbaarheid en degelijkheid, want dat zijn duurzame begrippen waar je op kunt bouwen als vrouw en levensgezellin.”

“Mogen ze ook nog een beetje van hun verliefdheid genieten, moeder?” kwam Arda tussenbeide.

“Hun eerste kerfbotje is nog niet eens helemaal vol en jij verlangt van hen al een volwassen kijk op het leven.”

“Ik wil dat Myrna en Berna een degelijke man vinden met wie ze een hecht gezin kunnen stichten,” ging Linda onverstoorbaar verder. “Maar ik wil ook, dat ze volop de kans krijgen van die man om hun vrouwelijke vaardigheden zo goed mogelijk te ontwikkelen. Daarom wil ik dat ze leren hun verstand te gebruiken. Juist daar zijn mannen gevoelig voor. Geef ze het idee dat ze de leiding hebben en laat ze in hun waarde, maar maak tevens gebruik van je vrouwelijke verleidelikheden om hem de richting in te sturen die jij voor ogen hebt.”

6.

De oude Linda was er in de loop der jaren bijna doorschijnend uit gaan zien. Met haar lange, dunne, spierwitte haren rond haar getaand gezicht met daarin de diepzwarte ogen, straalde ze iets uit van wijsheid en inzicht, maar toch vooral ook van gezond boeren verstand. Vanwege haar scherpe, enigszins vooruitstekende jukbeenderen, haar licht gekromde neus en haar dunne, knokige handen, had ze wel iets van een heks. Vooral toen ze ouder werd, ging ze steeds meer gebogen lopen en haar stem werd wat rauw. Ook dat deed denken aan tover en kol. Maar anderzijds straalden haar diepliggende ogen zoveel vriendelijkheid en zachtheid uit, dat zelfs de kleinste kinderen zich bij haar meteen op hun gemak voelden. Dat was ook het liefste wat Linda deed de laatste jaren: een klein kind op schoot nemen en ermee spelen en wiegen, net zo lang tot de kleine tegen haar aangedrukt vredig in slaap viel. Op die momenten voelde ze zich bijna mateloos gelukkig.

Maar Linda was vooral bijzonder vanwege haar rijke binnenwereld. In haar leven had ze, lerend en onderzoekend, maar vooral luisterend naar haar wijze, begenadigde tweede moeder, veel kennis opgedaan van de haar omringende wereld. Regelmatig trok ze zich als jong meisje al terug in de natuur om een dag lang na te denken over een raadsel, dat ze koste wat kost wilde oplossen. Ze wist nagenoeg alles van planten en kruiden en hun gebruik bij het koken en bij medische toepassingen; ze wist perfect hoe ze een tijdens de jacht buitgemaakt dier moest behandelen om zowel vlees, als bot, als huid zo nuttig mogelijk aan te wenden, zonder ook maar iets te verspillen; ze wist nagenoeg alles over het behandelen van huiden en het maken van kleren, beddegoed en lappen voor de zomertent; ze kende de geheimen van het hout bewerken en kon zelf bekers, schalen en lepels snijden uit de diverse soorten hout, al ging haar voorkeur uit naar berkenhout, omdat het tamelijk zacht en wit was; ze was uitstekend op de hoogte van de behandeling van allerlei vrouwenkwalen en ze assisteerde bij alle bevallingen in haar omgeving. Het was algemeen bekend, dat ze in de loop der jaren een aantal vrouwen en borelingen het leven had gered; maar de reden dat ze alom aanzien genoot was toch vooral, dat ze volgens velen in contact stond met de geesten in de natuur, zoals de watergeesten, de luchtgeesten, de aardgeesten en de vuurgeesten.

Linda liep overigens nooit te koop met haar kennis en kunde. In het dagelijks leven gold ze eerder als zwijgzaam en bescheiden. Daarbij hield ze niet van zomaar kletsen, maar des te meer van de handen uit de mouwen steken. Met haar scherpe blik zag ze meteen wat er aan schortte bij ziekte of ongeval. Zonder veel poespas bood ze dan hulp, bijna altijd met het gewenste resultaat. Maar de keren dat het niet gelukt was, stonden als doornige pijnpunten in haar ziel gegrift. Ze besepte als geen ander, dat het menselijk kennen en kunnen aan grenzen gebonden was en dat zaken van leven en dood buiten dat bereik lagen. Maar binnen die marge had ze nagenoeg het uiterste bereikt aan menselijke mogelijkheden.

Zo had de oude Linda een grote faam gekregen, zowel bij de mensen van haar eigen grot als ver daarbuiten. Het is dan ook niet overdreven te stellen, dat veruit het grootste deel van haar volk haar hoogachtte. Ze wist echter maar al te goed, dat ze veel te danken had aan de vrijheid die haar overleden levensgezel Narf haar had toegestaan, zodat ze dingen kon onderzoeken en nieuwe toepassingen kon bedenken, die het leven van haar volk minder hard maakten. Narf had haar daartoe niet alleen de ruimte geboden, hij had haar gestimuleerd en geholpen waar hij kon. Zelf was het een man die vaak de leiding nam tijdens de jacht, omdat hij de gewoonten en de grillen van elk prooidier goed kon inschatten. Daarnaast was hij zeer bedreven in het vervaardigen van stenen en uit bot gesneden werktuigen, zoals schrapers, vuistbijlen, speerpunten en pijlpunten. Veel jonge mannen kozen ervoor om bij hem in de leer te gaan om de kneepjes van het vak onder de knie te krijgen.

Toen Linda haar woordje tegen Myrna en Berna gezegd had, was ze zichtbaar moe. Anderzijds had ze het gevoel, dat er een zware last van haar schouders was gevallen. Ze ging op de boomstam zitten en keek geruime tijd voor zich uit, alsof ze voor even in een andere wereld vertoefde. Toen

stond ze weer op en richtte zich tot Arda.

“Ik heb je Arda genoemd omdat ik meteen na je geboorte iets fiers en strijdbars in je zag en daarbij moest ik aan een arend denken. Tot nu toe heb je die naam waar gemaakt. Maar dat wil niet zeggen, dat je er al bent. Toen ik vannacht hoorde dat het eerste smeltwater van de rots bij de ingang van de grot drupte, heb ik besloten om al mijn kennis en kunde vandaag aan jou over te dragen. Eigenlijk hoort dat een korte plechtigheid te zijn, waar alleen moeder en dochter bij aanwezig zijn, maar voor Myrna en Berna maak ik graag een uitzondering. Ooit zal een van jullie de kennis en kunde van je moeder krijgen aangereikt om er je gezin, je naaste familie en je volk mee te dienen. Wij soort vrouwen zijn voorbestemd om dienstbaar te zijn. Daar zitten goede en slechte kanten aan. Het goede is, dat je voor veel mensen iets kunt betekenen, al moet je daar ook weer niet teveel dankbaarheid voor terug verwachten. Mensen vergeten snel. De slechte kant is, dat je veel verantwoordelijkheid op je schouders krijgt, want men verwacht dat je dag en nacht klaar staat. Het is dan ook de kunst om je levensgezel en je eigen kinderen niet teveel te kort te doen. Tot nu toe ben je daar in geslaagd, Arda. Het is dan ook de hoogste tijd dat ik je zeg, dat jij de eerste bent, zo niet de enige, die ik in staat acht mij op te volgen. Niemand weet beter dan jij hoe je kwalen moet bestrijden, je bent handig in het kleren maken, je kunt koken als de beste, je bent gelijkwaardig aan je man en je weet hoe je moet assisteren bij een bevalling.”

Linda liep op Arda toe, die eerbiedig het hoofd boog. Toen legde de oude Linda haar dochter de hand op. Terwijl haar benige handen op het hoofd van Arda rustten, sprak ze de volgende woorden: “Dat het goede in je hoofd en je hart mag wonen, dag en nacht, zomer en winter. Dat je niet ophoudt je af te vragen wat juist is voor je gezin, je verdere familie en alle leden van de grotbewoners in deze bergen, met wie wij nauw verwant zijn. Laat je daarbij leiden door je verstand en je liefde.”

Myrna en Berna stonden er ontroerd bij. Myrna had zelfs tranen in haar ogen. Zodra Arda er de kans toe kreeg, kwam ze op Myrna toe en omhelsde haar.

“Ik heb je vanmorgen beloofd, dat ik je van het kwade oog zou verlossen. Dat moment is nu gekomen. Zeker nu ik daarnet de kennis en de kunde van mijn moeder heb over gekregen, moet het me lukken de zwarte beelden uit je hoofd te bannen. Kom mee.”

Nadat Linda haar dochter Arda de hand had opgelegd, ging ze op de boomstam zitten om verder te gaan met haar werk. Terwijl Arda haar dochter Myrna meetroonde naar een afgelegen ruimte ergens in de woongrot, ging Berna naast haar grootmoeder zitten. Samen vlochten ze verder aan de manden, zwijgend en verdiept in hun eigen gedachten. Ze wisten dat het voor Myrna belangrijk was, dat haar moeder haar verlossen zou van het boze oog. Wie daar eenmaal mee behept was, kreeg het ongewoon zwaar te verduren. Van een andere kant bezien, kon het ook betekenen, dat de geesten iets bijzonders met je voor hadden, als hun oog zich op je richtte. Nadenkend en de gebeurtenissen overwegend zaten de twee vrouwen naast elkaar, zich bewust van het belangrijke moment.

Er angstvallig voor wakend dat niemand van de andere grotbewoners hen volgde, bereikten Arda en Myrna via een stelsel van gangen en tunneltjes, die tot bukkend lopen of zelfs tot kruipen noodzaakten, uiteindelijk een afgelegen ruimte. Die leek nog het meest op een kleine kapel. Hoog bovenin het spits toelopende dak zat een spleet die gezeefd daglicht doorliet, dat lui naar beneden viel en het kleine vertrek vulde met een zacht, bescheiden schijnsel. Omdat het in de gangen en tunneltjes aardedonker was, zodat ze zich op de tast en voetje voor voetje moesten voortbewegen, was dat plotseling opdoemende licht overweldigend mooi en vriendelijk.

Aan het ontstaan van die kleine ruimte was geen mensenhand te pas gekomen. Het was de natuur die deze vormen in de oertijd had bedacht en uitgevoerd, toen de enorme berg kwam oprijzen uit de aarde.

Myrna keek om zich heen en huiverde, alsof de aanwezigheid van iets onbepaalds haar beving.

Het was er volkomen stil in die smalle, hoge ruimte. Omdat Myrna niets afwist van het bestaan van deze plek, laat staan dat ze er ooit geweest was, maakte de gewijde sfeer diepe indruk op haar. Maar ook Arda, die hier een drietal keren was geweest in haar leven, voelde weer het bijzondere van de omgeving. Van oudsher was dit het domein van de vrouwen. Geen man had er ooit een voet gezet, want dat zou de plek ontheiligen.

Die mannen hadden overigens op een andere plek in de woongrot hun eigen ruimte waar ze samen kwamen om te praten over zaken die zij belangrijk genoeg vonden om op een speciale manier overdacht en besproken te worden.

Het fijne wist Arda er niet van, want geen vrouw had het recht om daar te komen. Overtreding van die regel zou betekenen, dat je uit de gemeenschap werd gestoten. In feite betekende dat de dood, zeker in de winter.

Arda en Myrna keken naar boven en zagen hoe het licht in de kleine grot een grillig spel speelde. Soms werd het fel en bijna verblindend, dan weer aarzelend en zacht. Toen nam Arda haar dochter bij de schouder en zette haar midden in de ruimte, terwijl ze zichzelf terugtrok in de aangrenzende gang.

“Blijf in het licht,” beval Arda fluisterend, “laat het licht je volkomen omhullen, alsof je er deel van wordt.”

Myrna deed haar uiterste best om aan de wens van haar moeder te voldoen. Doodstil stond ze daar, terwijl de lichtstralen haar omspoelden. Vanuit de zijgang begon haar moeder haar toe te spreken: “Ik weet, Myrna, waar jij 's nachts aan denkt, ik weet waar je van wakker ligt. Het is de dood van de kleine Per die niet weg wil uit je hoofd. Dat is wat het boze oog beweegt om jou uit te kiezen als slachtoffer. Het is jouw schuld niet dat de kleine Per is gestorven en je hebt er nog veel minder schuld aan, dat hij zo'n nare dood stierf. Per, als jongetje van nog geen zes jaar, was doodziek en niet meer te genezen. Jij hebt je zijn lot aangetrokken en op den duur ben je zielsveel van hem gaan houden. Je ging zelfs zover, dat je hem bij je in bed nam om hem te leren beter te ademen, want dat zware ademen was zijn probleem. Wekenlang heb jij elk vrij moment aan hem besteed, maar

uiteindelijk mocht het niet baten. Op een nacht stierf de kleine Per in jouw armen: zijn adem stokte en zijn hart hield op met kloppen. Urenlang heb jij nog met het dode kind rondgelopen door de grot. Je hield hem op je arm en je sprak hem bemoedigend toe, alsof je niet wilde inzien dat hij niet meer leefde.

Toen heb ik je bevrijd van het dode kind. Het duurde dagen voordat jij weer tot jezelf kwam. Zelfs aan de begrafenis van Per wilde je niet meedoen. Pas na een aantal weken nam je weer deel aan het dagelijkse leven. We lieten je begaan, omdat we wisten hoe moeilijk je het had. Nu is er ogenschijnlijk niets meer met je aan de hand. Maar ik weet wel beter. Het boze oog heeft bezit van je genomen en daar gaan wij vandaag samen iets aan doen. Het licht van de berggeest, dat van boven op je neervalt, zal je zuiveren, zodat het boze oog je hoofd verlaat en je in je slaap niet meer bezocht wordt door de zwarte wolk, die je leven verduistert. Blijf daar staan in het licht, tot je voelt dat je gezuiverd bent.”

Terwijl haar moeder nog sprak, voelde Myrna hoe de weldadige warmte van het licht haar hele lijf doorzinderde. Ze werd eerst licht in haar hoofd en daarna had ze het gevoel dat ze opgetild werd, naar boven gezogen tot in de nok van de nauwe grot. Zwevend voelde ze zich opgenomen in een wereld die de hare niet was.

Het was de stem van haar moeder, die Myrna terugbracht in het hier en nu. Ze voelde hoe ze langzaam daalde en weer met beide benen op de grond kwam. Op dat moment zweeg de stem van haar moeder.

Toen hoorden ze allebei een zacht gekletter boven in de nauwe grot. Even later viel er een kiezelsteentje op de vloer van het vertrek. Het steentje stuiterde een paar keer en bleef toen liggen in een kuiltje, vlak voor de voeten van Myrna. Ze bukte zich en raapte het op. Het was kogelrond en roze van kleur met grijswitte adertjes.

Ze bekeek het steentje aan alle kanten en begreep direct dat het om iets speciaals ging.

”Zoiets komt niet zomaar uit de lucht vallen, daar zit een bedoeling achter,” zei ze.

“Het teken van de berggeest,” zei haar moeder zacht. “Dit is het teken dat jij contact mag maken met de geesten, als je dat nodig vindt. Er zijn maar weinig vrouwen binnen ons volk die de eer te beurt valt om door de geesten uitgekozen te worden. Neem het steentje mee en draag het eeuwig en altijd bij je. Ik zal van waterdichte otterhuid een buideltje voor je maken, waarin je het kunt bewaren, samen met je andere kostbare spullen. Draag het op je lichaam, altijd en overal, want dit geschenk van de geesten is een zegening voor jezelf en voor ons hele volk.”

Myrna keek haar moeder verbaasd aan. Ze voelde dat er iets groots met haar gebeurd was.

Toen Arda en Myrna na het bezoek aan de vrouwengrot weer bij Linda en Berna kwamen, zagen die aan hun gezichten, dat er iets opmerkelijks was voorgevallen. Arda liep op haar moeder toe en drukte haar rechterwang stevig tegen de hare.

“Ik merk dat er iets belangrijks is gebeurd,” zei Linda nieuwsgierig. “Vertel op.”

Arda keek naar Myrna en gaf haar een teken. Maar Myrna kon geen woord uitbrengen, zozeer was ze onder de indruk van de gebeurtenissen en van de emotionele reactie van haar moeder. Daarom deed Arda maar het woord. Kort en bondig vertelde ze wat er in de grot had plaatsgevonden.

“Laat het kiezelsteentje maar eens zien, Myrna,” zei ze uiteindelijk.

Myrna deed haar hand open en toonde het kleinood. Linda en Berna keken eerst een paar seconden met grote ogen naar het prachtige, gladde, roze steentje. Toen stak Linda haar hand uit, nam het steentje over en bekeek het aan alle kanten van dichtbij. Terwijl er trots blonk in haar ogen, keerde ze zich naar haar kleindochter.

“De geesten laten je weten, dat je toegang hebt tot hun wereld,” begon ze haar toespraak. “Het komt maar zelden voor, dat de geesten een bericht sturen naar een vrouw om haar te laten weten, dat ze het goed met haar voor hebben en hulp zullen bieden als zij daar om vraagt. Dit keer hebben ze, om wat voor reden dan ook, jou uitgekozen. Dat is een hele eer, maar het brengt ook veel verplichtingen met zich mee. Heel vroeger, zo herinner ik me, is mijn geliefde, kranige grootmoeder Dona iets dergelijks overkomen. Op een mooie zomerdag, toen de zon haar hoogste punt bereikt had, stond ze in het open veld, zodat het licht haar van alle kanten kon beschijnen. Op die manier hoopte ze dat de luchtgeesten haar van het boze oog zouden bevrijden. Dat gebeurde inderdaad, maar dat was niet alles. Hoog uit de blauwe lucht kwam er een donsveer van een sneeuwuiil aanzweven, zonder dat er een vogel te zien was. De donsveer daalde traag in een schommelende, wiegende beweging en kwam uiteindelijk terecht op het weelderige haar van mijn grootmoeder. Die had toen haar eerste kerfbotje vol en was dus nog maar twaalf jaar oud, net als jij nu. Op haar gitzwarte haar bleef het witte veertje liggen, als een bericht van de geesten, die alles op deze wereld bezielen, van de mensen tot de aarde, van de dieren tot het water, van de planten tot het vuur, van de bergen tot de lucht.”

“Brengt zoiets geluk?” vroeg Myrna verwachtingsvol.

Grootmoeder Linda keek haar in de ogen, kwam naar haar toe en legde beide handen op haar smalle schouders.

“Het is maar wat je onder geluk verstaat,” zei ze. “Als je uitsluitend gericht bent op eigen voordeel en plezier, zul je je er alleen maar ongelukkig bij voelen, want er zal vaak een beroep gedaan worden op je behulpzaamheid en inzicht. Maar als je meeleeft met andere mensen en oog hebt voor hun noden, kan het een gezegende en waardevolle tijd voor je worden. Maar zover is het gelukkig nog lang niet. Ik heb mijn taken vandaag aan jouw moeder overgedragen en later, hopelijk over een groot aantal jaren, zal jouw moeder haar taken op jouw schouders leggen. Maar de komende tijd zul je nog volop de kans krijgen om van je jeugd te genieten. Daar zullen je moeder en ik op toezien.”

Pas toen viel het de oude Linda op, dat Berna wat verloren bij stond. Ze wist niet goed raad met alles wat er rond haar zus gebeurde en misschien sloop er wel iets in haar ziel dat op jaloersheid leek. Maar de oude Linda had een scherp oog voor dat soort zaken. Ze liep op Berna toe en legde ook haar de hand op.

“Ook jij, Berna, dochter van mijn dochter, zult je nut bewijzen voor ons volk. Niet zoals Myrna zul je stil en wat teruggetrokken willen leven, nee, jij zult het volle leven opzoeken. Ik voorspel je, dat ook jij nieuwe dingen zult ontdekken, waar ons volk erg mee gediend zal zijn. Onverzettelijk zul je beslissingen nemen die ons volk naar nieuwe wegen zullen leiden. Dat zal allemaal niet zonder slag of stoot verlopen, want veel mannen van ons volk zijn erg star en traditioneel. Zij houden niet van veranderingen en ze zullen zich met hand en tand verzetten tegen nieuwe ideeën. Daarom zul je goed samen moeten werken met je zus Myrna, omdat zij nu eenmaal de hulp van de geesten in kan

roepen. Myrna zal op een bedachtzame manier proberen een oplossing te vinden als er zich een probleem voordoet, want zij zal altijd kiezen voor de lange weg van het overleg. Maar jij bent nu eenmaal anders van aard. En dat is maar goed ook. Je kunt sommige ontwikkelingen niet dwingen door af te wachten tot iedereen het er over eens is. Juist de bedachtzaamheid van Myrna en jouw aanpak, recht door zee, zullen het mogelijk maken om steeds nieuwe en vooral betere wegen en oplossingen te vinden voor ons volk.”

Toen Linda eindelijk uitgesproken was, keek Berna haar dankbaar aan en knikte.

“Ik zal mij er voor inzetten, samen met Myrna, om het beste te bereiken voor de toekomst van ons volk,” zei ze.

“Daar sluit ik me helemaal bij aan,” zei Myrna.

Daarna legden de zusters de handen op elkaars schouders en bezegelden op die manier hun belofte.

Intussen waren Arda en Linda weer op de boomstronk gaan zitten en gingen verder met het manden vlechten. De twee zussen volgden het voorbeeld en namen ook hun taak weer op, alsof er niets gebeurd was. Er werd lang gezwegen, want na alles wat er was voorgevallen die ochtend dat het smeltwater voor het eerst weer van de rots drupte bij de ingang van de woongrot, had praten niet veel zin meer. Wat zou een woord nog kunnen toevoegen?

De vier vrouwen wisten van elkaar, dat ze de wonderlijke gebeurtenis in de vrouwengrot voorlopig niet zomaar aan jan en alleman rondbazuinen. Het was in eerste instantie hun geheim. Pas als het nuttig en toepasselijk was, zouden ze het feit zonder schroom doorvertellen aan de andere vrouwen. De belangrijkste overweging daarbij was, dat je niet met je zegeningen te koop moest lopen. Bescheidenheid is een deugd die je niet moet onderschatten.

De komende jaren zou Arda het heft nog in handen hebben. Van Myrna en Berna werd niets anders verwacht dan dat zij hun tot nu toe onbezorgde leven zouden voortzetten.

Daar op die boomstronk ontstond er tussen de vier vrouwen een nog hechtere band, die naar hun gevoel voorlopig door niets en door niemand verbroken kon worden.

De druppel smeltwater die van de rots bij de ingang van de woongrot kletsend naar beneden viel en waar Myrna wakker van geworden was, luidde inderdaad het lang verwachte einde van de winter in. Dat druipend lekken was in de loop der jaren een soort tijdsklok geworden voor de bewoners van de Rode Grot. Ook die van de Groene en de Blauwe Grot hadden zo hun eigen manier om te bepalen wanneer de winter een einde nam. Zo konden ze op de dag af bepalen wanneer het tijd werd om te vertrekken naar het zomerkamp. De bewoners van de Gele en de Witte Grot die op vele dagen loopafstand van de drie eerstgenoemde grotten lagen, namen het niet zo nauw met dat soort dingen.

Dat de winter nu al voorbij was, wekte verwondering, omdat het ongewoon vroeg was. Arda had al eens eerder opgemerkt, dat de winters aan strengheid en lengte leken in te boeten. Maar toen ze er met haar man Bred over sprak, had hij haar veronderstelling een beetje minachtend gepareerd met het ophalen van zijn schouders. Een paar dagen later kwam hij echter terug op zijn afwijzende gebaar.

“Ik heb er nog eens over nagedacht,” begon hij bijna verontschuldigend, “maar achteraf gezien lijkt er toch een zekere waarheid te schuilen in je opmerking over de kortere en minder strenge winters. De laatste vijf, zes jaar kwam het voorjaar steeds vroeger, zodat we eerder naar ons zomerkamp konden vertrekken. En ook dit jaar ziet het er naar uit, dat het weer een week of wat vroeger wordt. Maar er is me, nu ik me er wat meer in heb verdiept, wel meer opgevallen. Er komen steeds meer planten bij in onze streken, planten die je hier vroeger nooit zag. Weer andere planten, die toch zeer algemeen waren, komen nu steeds minder voor. Daarbij komen er de laatste jaren langzaam maar zeker ook andere diersoorten naar onze omgeving. Vooral tijdens het zomerkamp stuitten we bij de jacht op dieren die we nooit eerder gezien hebben. Van de andere kant neemt het aantal rendieren, waar wij het toch vooral van moeten hebben, langzaam maar zeker af. Dat kan allemaal geen toeval zijn. Ik zal er eens met de mannen van de andere grotten over praten als we tijdens het zomerkamp weer met alle Grotters bij elkaar komen.”

Arda had alleen maar geknikt, maar in feite was ze trots op haar Bred, die toch maar in staat was om zijn ongelijk achteraf ruitelijk te erkennen. Bij de meeste mannen was het nog steeds een onvoorstelbaar feit, dat je je ongelijk toegaf tegenover een vrouw. Anderzijds was het natuurlijk ook zo, dat Arda haar levensgezel niet zomaar op goed geluk had uitgekozen. Vanaf hun eerste ontmoeting, tijdens de zogenaamde “dartelweken” op het zomerkamp, was hun verliefdheid wederzijds en even heftig. Maar na die hevige periode, toen de behoefte aan lijfelijkheid langzaam wat afnam, bleek ook dat ze in meer geestelijke zin bij elkaar pasten. De directheid van Arda in combinatie met de bedachtzaamheid van Bred bracht, naast heftige ruzies die snel weer geblust werden, uiteindelijk steeds meer evenwicht in hun relatie.

Arda had nóg wel een paar redenen om trots te zijn op haar levensgezel. Naast een goed jager, die vaak om advies gevraagd werd door andere mannen, stond hij bekend als zeer bekwaam in het vervaardigen van allerlei stenen en benen werktuigen. Het ging dan met name om bijlen, speer- en pijlpunten, vuisthamers en schrapers om huiden van vleesresten en overvloedig vet te ontdoen.

In een afgelegen hoek van de grot, dichtbij de ingang, waar het daglicht rechtstreeks naar binnen viel, lag Bred zijn werkplaats. Nu het er naar uitzag dat ze over afzienbare tijd zouden verhuizen naar het zomerkamp, een heel eind naar het noorden, was hij begonnen zijn jachtwapens op orde te brengen. Juist op het moment dat hij een speerpunt in de gespleten houten schacht stak en met een uit een rendierpoot getrokken pees omwikkelde, kwam zijn dochter Berna langs. Een paar minuten stond ze het werk van haar vader af te kijken. Met een zekere afgunst zag ze zijn handigheid aan. “Mag ik het ook eens proberen?”

Haar vader schrok op, want hij was erg in zijn werk verdiept, omdat hij als vakman nu eenmaal kwaliteit wilde leveren.

“Wat zei je?”

“Mag ik het ook eens proberen zo'n speerpunt in de schacht te bevestigen?”

“Dat is niets voor een meisje.”

“Waarom niet?”

“Meisjes horen kleren te maken en te herstellen. Dit soort werk wordt alleen door mannen gedaan.”

“Waarom zouden vrouwen dat niet kunnen?”

Bred keek zijn dochter lachend aan.

“Net je moeder,” zei hij toen. “Die is ook altijd te vinden voor iets nieuws.”

Toen reikte hij haar een speerpunt, een lange, rechte stok van esenhout en een pees aan.

“Hier, ga je gang.”

Berna had blijkbaar goed gekeken naar de handelingen van haar vader. Na een paar mislukkingen kreeg ze de speerpunt uiteindelijk in de schacht bevestigd. De speerpunt kon dan misschien nog wat dieper in het hout worden gedrukt als je meer kracht zette en de pees kon zeker wat strakker aangesnoerd worden, maar al bij al vond Bred het resultaat zondermeer vergelijkbaar met dat van een beginnende leerling.

“Goed zo,” zei hij welgemeend.

“Mag ik de speer houden?” vroeg Berna. “Ik heb hem per slot van rekening zelf gemaakt. Ik kan ze goed gebruiken als we straks op weg gaan naar het zomerkamp.”

“Een meisje draagt geen wapens,” zei Bred beslist.

Hij voelde op zijn klompen aan, dat hij de slag nog allesbehalve gewonnen had. Om zijn gezicht te redden, moest hij snel een uitvlucht bedenken.

“We zullen er vanavond met je moeder over praten,” zei hij. “Maar ik geef je niet veel kans dat ze ermee instemt. Meisjes horen geen wapens te dragen, dat is altijd zo geweest en dat zal zo blijven.”

“Dat zullen dan we nog wel eens zien,” zei Berna uitdagend en lachend liep ze weg.

Toen ze 's avonds met z'n vijven bij het vuur zaten te eten, begon Bred er zelf over. Omdat hij in een goede bui was, deed hij het een beetje uitdagend, want hij wist dat hij “zijn” vier vrouwen daar makkelijk mee op de kast kon krijgen. Hij was benieuwd naar de reactie van Arda, maar vooral ook de mening van de oude Linda wilde hij graag horen.

“Vanmiddag had Berna weer zo'n idioot idee,” begon hij. “Ze wil graag een speer meenemen naar het zomerkamp. Daar komt natuurlijk niks van in. Vrouwen dragen geen wapens. Dat is een oude wet, die gerespecteerd dient te worden.”

Tegen haar gewoonte in liet Arda de woorden eerst eens goed tot haar doordringen, voordat ze Bred antwoord gaf. Zelf had ze zich ook wel eens afgevraagd waarom vrouwen geen wapens mochten dragen. Zeker als ze onderweg waren van de grot naar het zomerkamp of als ze kruiden en knollen zochten, zou dat nuttig kunnen zijn. Er waren gevaarlijke momenten genoeg te bedenken, bijvoorbeeld van berinnen met jongen of al te opdringerige wolven die hun woongebied wilden verdedigen.

Op de vraag van Bred of Berna een speer mocht dragen als straks de hele groep weer naar het zomerkamp vertrok, wachtte Arda bewust zo lang met antwoord geven, dat de drie andere vrouwen haar begonnen aan te kijken. Ook Bred brandde van nieuwsgierigheid, want je kon nu eenmaal nooit weten waarmee iemand als Arda op de proppen zou komen.

“Volgens de oude wetten van ons volk, dragen vrouwen geen wapens,” begon ze. “Daar heeft Bred groot gelijk in. Maar van de andere kant is het nooit verkeerd om je af te vragen, of een bepaalde wet nog wel zin heeft. Het antwoord op die vraag kun je niet zomaar in je eentje of zelfs met z'n vijven geven. Dat vereist zorgvuldig overleg in een algemene bijeenkomst van alle Grotters.” “Goed gezegd, Arda,” kwam de oude Linda ertussen. “Wetten zijn er inderdaad om geëerbiedigd te worden. Uit de overlevering van jaren en jaren geleden weet ik precies hoe deze specifieke wet is ontstaan. Dat was in een tijd dat er in onze streken ook nog een ander volk woonde. Het waren oermensen met wie we meestal in vrede konden leven, maar die soms plotseling een groepje van onze vrouwen aanvielen. Ik was toen nog een jong kind en ik weet het een en ander van horen zeggen. In die tijd droegen onze vrouwen nog frank en vrij hun bogen en speren, zodat ze zich konden verdedigen tegen aanvallen van gevaarlijke dieren. Door dat andere volk, dat hier en daar smalend De Kinnebakken werd genoemd, werd dat uitgelegd als een bedreiging. Vandaar dat ze zo nu en dan aanvielen, zonder ook maar iets af te wachten. Anders dan wij jaagden zij op hun prooidieren, vooral reuzenherten en muskusossen en heel vroeger ook mammoeten, door ze te besluipen, vervolgens bij verrassing te omsingelen en ze dan dood te knuppelen met hun zware, houten knotsen. Over andere wapens beschikten ze eenvoudig niet. Mogelijk om die reden waren ze als de dood voor onze védragende pijlen en speren. En toch waren zowel de mannen als de vrouwen van dat vreemde volk minstens een kop groter dan onze mannen en vrouwen en zeker drie keer zo sterk. Het is ook mogelijk dat ze ons zagen als wezens uit een andere wereld.

Vooraf om die onvoorspelbare aanvallen van De Kinnebakken te voorkomen, is door de leden van ons volk het besluit genomen, dat vrouwen geen wapens meer zouden dragen. Tenminste niet zichtbaar. Zo voorkwam je ook, dat De Kinnebakken zich ten onrechte uitgedaagd voelden. Later werd die maatregel om vrouwen niet zichtbaar wapens te laten dragen vooral door de mannen zodanig uitgelegd, dat vrouwen nooit of te nimmer wapens bij zich mochten hebben. Hoe het ook zij, de maatregel had inderdaad tot gevolg, dat er geen vrouwen meer werden aangevallen. Maar de laatste tien, vijftien jaar heeft niemand nog een spoor van dat andere volk gezien. Misschien zijn ze naar andere oorden vertrokken of in het niets opgegaan. Vandaar dat het nog maar de vraag is of de wet dat vrouwen niet open en bloot wapens mogen dragen nog wel zin heeft.”

“Dan mag ik dus een speer hebben,” riep Berna.

“De wet mag dan wel geen nut meer hebben,” ging Linda verder, “ze is nog steeds van kracht, totdat de meerderheid van ons volk anders heeft beslist.”

Myrna had de discussie niet helemaal gevolgd. Wel had ze de opmerkingen van de oude Linda opgevangen over 'het andere volk'. Dat had haar aan het denken gezet. Ze vroeg zich af wat dat precies voor mensen waren en wat hen bezielde.

Omdat haar inlevingsvermogen zo groot was, zag ze de groep vrouwen met kinderen voor zich, die door die oermensen onverhoeds werd aangevallen. Ze hoorde het dierlijke geschreeuw van de mannen, die woest met hun knotsen rondmaiden en alles dood sloegen wat maar bewoog.

Maar van de andere kant kon ze ook begrip opbrengen voor de primitieve wezens, die niet eens over speren en pijl en boog beschikten en bang waren voor die vernuftige uitvindingen van de Grotters.

Geen wonder dat die oermensen met hun beperkte kijk op de wereld niet opgewassen bleken tegen de hoge en soms extreme eisen die het leven in deze barre streken stelde. Myrna raakte er al denkend van overtuigd, dat dit volk in zijn geheel was omgekomen tijdens een van die buitengewoon strenge winters, waarover de oude Linda wel eens vertelde.

Pas toen Berna uitriep, dat ze dan dus een speer mocht hebben en Linda zei dat de oude wet nog steeds van kracht was, tot een meerderheid van het volk anders besliste, kwam ze weer bij de les. Dat was maar goed ook, want Arda betrok haar meteen daarop in de discussie.

“En, wat denk jij ervan, Myrna?” vroeg ze.

Myrna liet de vraag even op zich inwerken en kreeg toen een inval.

“Wij vrouwen mogen niet *zichtbaar* speren en bogen dragen, maar nergens wordt gesproken over een meer verborgen manier van wapens meevoeren. Bijvoorbeeld onder je kleren of verstopt tussen de huiden voor de tenten.”

De andere vier keken elkaar verrast aan en knikten.

“Scherp opgemerkt,” zei Arda. “Daar moeten we eens over doorpraten, want het geeft mogelijkheden voor de toekomst.”

“Tijdens het komende zomerkamp zal ik er met de andere mannen over praten,” zei Bred. “Ik vrees dat er heftige protesten zullen komen, want de meeste mannen houden niet van veranderingen.

Daarbij komt nog dat de vrouwen niet eens meer weten hoe ze met pijl en boog of met een speer moeten omgaan.”

“Dan is Berna de eerste die het tegendeel kan bewijzen,” zei Myrna. “In het vorige zomerkamp heb ik haar stiekem zien oefenen met zowel pijl en boog als met de speer. Ze kon er net zo goed mee overweg als veel van de jongens die ik heb zien oefenen.”

Berna was blij met de onverwachte hulp van haar zus.

“Als de moeder van Jot een speer gedragen zou hebben, zou haar zoontje een jaar of vier geleden waarschijnlijk niet door een bruine beer zijn gedood,” deed Arda er een schepje bovenop. “Ze had tijd genoeg om het dier met een speer te raken, al was het alleen maar door hem te steken in plaats van het wapen met kracht te gooien. Maar om de beer met haar blote handen te lijf te gaan, zoals ze van plan was en wat wij met grote moeite konden voorkomen, zou regelrechte zelfmoord zijn geweest. Nee, ik begin er serieus over te denken om die oude wet zo snel mogelijk aan te laten passen. Wat mij betreft geef je Berna nu al de wapens waar ze om vraagt. We verstoppen ze wel als we op reis zijn, zodat niemand er zich aan kan storen.”

“Ik zal er eens over nadenken,” zei Bred. “Misschien is het zelfs mogelijk om voor vrouwen aangepaste, wat kleinere wapens te maken, die daardoor ook beter te verstoppen zijn. Kom morgen maar naar mijn werkplaats, Berna, dan zullen we eens kijken wat ik voor je kan doen.”

Toen stond Bred op en ging naar de ingang van de grot, waar de mannen bij elkaar stonden. Samen met hen wilde hij nog even genieten van het wegstervende daglicht en wat kletsen over van alles en nog wat.

Diep beneden hen in het dal klonk het gehuil van een wolf. Waarschijnlijk riep hij de andere wolven van de roedel bij elkaar voor de jacht.

Hoog in de hemel liet een bleke maan haar gezicht zien en wierp een zilveren schijnsel over het dal in de verte. De wereld had iets vredigs. Ondanks het huiveringwekkende, alles overheersende gehuil van de wolven.

11.

Bred was erg gesteld op zijn levenslustige dochter Berna, die meestal precies zei waar het op stond. Ze kon smakelijk lachen als ze vrolijk was en heftig tieren en schelden als ze kwaad was. Daar kwam nog bij dat ze hem aan Arda deed denken, maar dan de Arda uit de tijd dat hij tijdens de 'darteldagen' verliefd op haar geworden was. Ook Arda had toen dat springerige, bijna jongensachtige. Maar in de loop der jaren was er dat wel afgegaan.

Bred was inderdaad dol op Berna. Dat wilde overigens zeker niet zeggen, dat hij op Myrna minder gesteld was. Maar wat hij voor háár voelde was van een andere orde. Myrna was bedachtzaam evenals hij en ook nogal op de ander gericht. Dienstbaar zeg maar en er op uit om de ander bij te staan.

Bred en ook Arda hadden heel graag een zoon gehad. Maar wat dat betreft had de natuur hen niet verwend. Misschien dat hij Berna ook wel zo graag mocht, omdat ze jongensachtige trekjes had en het gemis van een zoon enigszins verzachtte.

Bred kwam oorspronkelijk uit de Blauwe Grot, waar ook Luib vandaan kwam, de jongen op wie Myrna haar oog had laten vallen tijdens het laatste zomerkamp. Daar woonde ook Ran, de zoon van Linda, met zijn gezin. Daarnaast had je nog de Groene Grot, waar Karm, het beoogde lief van Berna, woonde. De Rode, de Blauwe en de Groene Grot lagen ongeveer twintig kilometer uit elkaar. Op zich was dat een afstand die onderling contact niet in de weg hoefde te staan. Maar hartje winter, als de smalle bergpaadjes met meters sneeuw waren bedekt, was de tocht van de ene naar de andere grot een hachelijke onderneming. Zo'n tocht werd dan ook slechts in noodgevallen ondernomen.

Zo was het wel eens voorgekomen dat Linda door een paar mannen van een andere grot werd opgehaald om een ernstig zieke bij te staan. Maar dat was eerder uitzondering dan regel. Zo'n reis door de bergen over gladde, ondergesneeuwde geitenpaadjes, stond gelijk aan waaghalzerij. In de loop van de tijd waren er dan ook nogal wat Grotters omgekomen tijdens zo'n bizarre tocht. Maar nood breekt wet en wat moet dat moet, was de ijzeren stelregel.

Een eind verder naar het oosten had je nog de Gele Grot en de Witte Grot. Hoewel de bewoners van die grotten zeker ook tot het volk van de Grotters behoorden, was er in de winter nooit contact met hen. Dat kwam niet alleen door het feit dat de afstand te groot was, maar er speelde ook nog iets anders. De band tussen enerzijds de Rode, de Blauwe en de Groene Grot en anderzijds de Gele en de Witte Grot was nooit erg hecht geweest. Dat had vooral te maken met een verschil in mentaliteit. In de Gele en de Witte grot hing vaak een vijandige sfeer. Er waren dan ook veel ruzies en scheldpartijen. De belangrijkste reden daarvan was, dat niemand de moeite nam om bepaalde zaken naar behoren te regelen. Er heerste een soort wetteloosheid, omdat men het niet zo nauw nam met de oeroude regels van de Grotters. Om die reden gingen ze zelfzuchtiger en onzorgvuldiger om met het voedsel, zodat er 's winters nogal eens tekorten ontstonden. Mensen werden daardoor ziek en stierven zelfs onnodig door ondervoeding en uitputting.

In de Rode, Blauwe en Groene Grot heerste eerder een sfeer van eensgezindheid. Er was tussen de mensen regelmatig onderling overleg en als er gevaar of voedseltekort dreigde, namen ze tijdig maatregelen. Tenminste voor zover dat menselijkerwijs gesproken mogelijk was. In die grotten was de omgang met elkaar gebaseerd op respect. In de Gele en Witte Grot gingen ze vooral uit van eigen belang en het recht van de sterkste.

Toen Berna de volgende dag naar de werkplaats van vader Bred kwam, was hij al een tijdje bezig. Hij werkte weer zo ingespannen, dat hij de aanwezigheid van Berna pas opmerkte, toen ze op haar hurken naast hem kwam zitten.

“Wordt die speer niet een beetje te klein?” vroeg ze teleurgesteld.

“Ik maak haar bewust kleiner,” zei hij. “Dat maakt het gemakkelijker om haar op te bergen als je

straks met de vrouwen onderweg bent naar het zomerkamp. Daarnaast wil ik een speer maken die snel uit elkaar te halen en weer in elkaar te zetten is. Als de nood aan de man komt, is het zaak om snel en doeltreffend te handelen. Een aanvallend dier wacht niet, totdat jij klaar bent met je speer.” Berna lachte om de logica van haar vader.

“Dat is toch wel heel bijzonder, een speer die zo snel uit elkaar te halen en in elkaar te zetten is,” merkte Berna op. “Hoe ben je op het idee gekomen?”

“Daar heb ik vannacht aan liggen denken,” zei Bred. “Voor een dochter als jij moet je iets origineels bedenken. Om te beginnen heb ik een nieuwe, veel kleinere speerpunt uit vuursteen geslagen. Voel maar eens: dun, vlijmscherp en toch stevig genoeg om zonder te breken door de dikke huid van een beer of een wolf heen te dringen.”

Berna nam de speerpunt tussen haar vingers en keek er goedkeurend naar.

“Kijk, de schacht waarin de speerpunt bevestigd zal worden, heb ik voor deze speciale gelegenheid in twee afzonderlijke delen gemaakt. zo kun je hem gemakkelijk verbergen, zelfs tussen je kleren als het moet.”

Bred liet haar de twee delen van de schacht zien en ook het punt waar ze aan elkaar bevestigd dienden te worden.

“Je bent de beste vakman in de verre omtrek,” vleide Berna.

“Wil je de speer eens proberen?” ontweek Bred haar gevlij. “Kom maar mee naar buiten.”

Er lag nog veel sneeuw op het terras voor de ingang van de woongrot. Maar het was goed te zien dat de zon haar smeltwerk serieus nam. De sneeuw was een natte brij geworden. Hij had niet meer het droge en knisperende karakter van de volle winter, als het 's nachts meer dan dertig graden vroom en ook overdag de temperatuur dik onder het vriespunt bleef.

Zonder veel moeite bereikten Bred en Berna een lager gelegen gedeelte van de berghelling, waar een klein terras lag, dat behoorlijk vlak was. Bred hing de met hooi gevulde vacht van een haas aan een lage tak van een spar en ging samen met Berna op een twintigtal passen afstand staan.

“Hier, probeer maar eens of je die raken kunt,” zei hij.

Berna hief haar rechterarm met de speer en mikte zorgvuldig. Omdat het Bred blijkbaar ontgaan was dat ze tijdens het afgelopen zomerkamp stiekem geoefend had met de speer, was hij zeer verrast, toen ze bij de tweede poging al doel trof.

“De speer ligt lekker in de hand,” zei Berna.

Bred was zo verbaasd, dat hij geen woord kon uitbrengen. Wat een dochter!

12.

Intussen mocht ook Myrna zich verheugen in een meer dan gewone belangstelling voor haar persoontje. En dat niet alleen van de kant van grootmoeder Linda en moeder Arda. Ook de andere vrouwen die in de Rode Grot woonden waren opvallend vriendelijk.

Blijkbaar had haar moeder toch iets van het voorval in de vrouwengrot verteld, mogelijk alleen het tijpje van de sluier een beetje opgelicht, want telkens als Myrna een van de andere vrouwen tegenkwam, kreeg ze een vriendelijk knikje. Anta, de struise vrouw van de achterste vuurkring, helemaal aan het einde van de woongrot, had haar zelfs een bemoedigend klopje op de schouder gegeven. Anta was de broer van Noek die bij haar woonde. Noek was een reus van een kerel, die tijdens de tochten van en naar het zomerkamp en bij de jacht op groot wild het heft altijd in handen had.

De van nature nogal verlegen Myrna wist eigenlijk totaal geen raad met al die aandacht. Vandaar dat ze zoveel mogelijk probeerde de vrouwen te ontwijken. Maar dat viel niet mee in een woongrot van niet meer dan ongeveer twintig bij veertig meter. Achter in de grot, waar zich veel kleine nissen bevonden, bijvoorbeeld om voorraden op te slaan, liep ze minder kans om iemand tegen te komen.

Sinds de geesten haar via het roze steentje te kennen hadden gegeven, dat ze bij hen in de gunst stond, had ze meer dan ooit behoefte aan rust. Zodra het ook maar enigszins mogelijk was, trok ze zich terug in een van de nissen met een of ander handwerk. Dat bracht rust in haar hoofd en in haar hart.

De oude Linda had daar alle begrip voor. Met name de behoefte aan bezinning, het ordenen van de zaken die door je hoofd spoken, kwam haar bekend voor. Als kruidenvrouw en genezeres van het kleine volk der Grotters, had ze dikwijls belangrijke besluiten moeten nemen, die niet zelden beslissend waren over leven of dood. Ook Myrna zou later met dat soort vragen te maken krijgen. Wie weet zou het volk der Grotters haar nog zware lasten op de schouders leggen.

Mede daarom zag Linda het als haar plicht om haar kleinkind zo goed mogelijk voor te bereiden op de taken die haar te wachten stonden. Voor vandaag had Linda zich voorgenomen om haar kleindochter verder in te wijden in de kennis van de geneeskrachtige kruiden. Dat was een zeer ingewikkelde zaak, waarin vergissingen grote gevolgen konden hebben. Linda was een nuchtere vrouw. Ze wist dat bepaalde kruiden mensen konden genezen van allerlei kwalen, maar ze wist ook dat je van welk kruid dan ook geen wonderen mocht verwachten. Toch was er, ook in haar kritische ogen, één kruid, dat zoveel krachten in zich bundelde, dat je er bijna altijd op kon vertrouwen. Linda noemde het, naar de zeden van haar volk, moederkruid. Vele duizenden jaren later zou dat kruid, omdat het geplooide blad iets weg had van de mantels die vrouwen droegen, de mooie naam *vrouwenmantel* meekrijgen.

Linda vond Myrna toen ze in een van de diepe nissen van de woongrot een korte jas van wolvenbont aan het naaien was. Handig staken haar vingers de dunne naald die gemaakt was van een rendierbotje door het bont en haalden de pezige draad erdoor. Linda herinnerde zich hoe in haar jeugd verteld werd, dat haar grootmoeder het oog in de naald had bedacht. Door haar levensgezel, die wel te vinden was voor nieuwe ideeën, had ze een gaatje laten boren door het uiteinde van de naald en ze had wat ze hebben wilde. Dat was een hele verbetering geweest. Alle vrouwen waren dankbaar voor de uitvinding van Linda's grootmoeder.

Het naaien van kleren ging er niet alleen veel sneller door, ook de kwaliteit van de gemaakte kleding nam toe. Later raakten de vrouwen steeds meer bedreven in het hanteren van naald en draad, juist omdat het makkelijker ging en ze er meer plezier in kregen.

Myrna was zo in gedachten verdiept, dat ze de nadering van Linda niet had opgemerkt.

“Mag ik je even storen, Myrna?” vroeg Linda.

Myrna keek verrast op en knikte.

“Jij mag me altijd en overal storen, grootmoeder,” zei ze hartelijk en bood haar een plaats aan op de boomstronk waar ze op zat. “Kom je me iets vertellen?”

“Ja, ik kom je inderdaad iets vertellen,” zei Linda. “Het wordt hoog tijd dat ik verder ga met jouw inwijding in de wereld van de geneeskrachtige kruiden. Die kennis zul je later hard nodig hebben. Ik had de inwijding ook aan je moeder over kunnen laten, maar ik heb nu eenmaal meer tijd dan zij. Daar komt nog bij dat ik er plezier in heb om jou het een en ander bij te brengen. Je bent een leergierige leerling die snel dingen oppikt.”

Myrna genoot van het compliment.

“Vandaag wil ik het eens over moederkruid hebben,” ging Linda verder. “Moederkruid steekt met kop en schouders uit boven alle andere kruiden. Zeker waar het gaat om de genezende werking ten aanzien van typisch vrouwelijke kwalen komt dit kruid op de eerste plaats.”

Linda haalde een klein buideltje onder haar kleren vandaan, maakte het open en liet Myrna een gedroogde plant zien.

“Ik draag dit al heel wat jaren bij me,” zei Linda. “Veel vrouwen heb ik er al mee kunnen helpen. Zie je de opvallend gekartelde randen op de blaadjes? Het verhaal gaat dat die er door alvers zijn uitgezaagd. Mooi, hè? Verder zegt het verhaal nog, dat de dauwdruppels die je vaak op het blad van het moederkruid vindt, druppels zweet zijn van de alvers. Die dauwdruppels zouden, als je ze opdrinkt, bij alle denkbare kwalen genezing brengen. Het is een mooi verhaal, maar zelf geloof ik er niet in. Waar ik wel in geloof is de kracht van het moederkruid op zich. De plant is niet voor niets aan de morgenster en aan de maan gewijd, de twee belangrijkste vrouwelijke lichten aan de hemel.”

“Ik houd wel van dat soort verhalen,” zei Myrna. “Al maken ze de dingen altijd mooier dan ze zijn, er zit vaak toch ook een kern van waarheid in.”

“Als je er maar niet echt op vertrouwt, kunnen zulke verhaaltjes weinig kwaad,” antwoordde Linda.

“Maar nu gaan we verder met de les. Het moederkruid is goed voor zowel jonge vrouwen in de vruchtbare periode als voor oude vrouwen die typisch vrouwelijke klachten krijgen. De thee gezet van twee tussen duim en wijsvinger afgepaste hoeveelheden, geeft het beste resultaat. Laat de zieke vrouw drie keer per dag een bekertje van de thee drinken en je zult verbaasd staan over de snelle en doeltreffende werking. Het is zaak om dit kruid altijd bij je te dragen in de speciale kruidenbuidel. Die is overigens altijd van ottervacht gemaakt, omdat die waterafstotend is. Zo zal er geen vocht doorheen dringen, want dan gaan de kruiden schimmelen en worden ze onbruikbaar.

Verder heeft het moederkruid nóg een aantal goede eigenschappen, waarvan ik er een paar zal noemen. Het blad op een brandwond gelegd, brengt verkoeling en zorgt ervoor dat de wond eerder droogt. Het is tevens een van de beste spierversterkende vrouwenkruiden. Daartoe moet je het sap van de wortel innemen. Bij regelmatig gebruik van de thee van het blad getrokken, ben je als zwangere vrouw verzekerd van een goede bevalling. Bovendien zal de nageboorte probleemloos worden afgestoten.

Er zijn nogal wat soorten moederkruid. Ze lijken sterk op elkaar en ze hebben allemaal dezelfde gunstige uitwerking. En tot slot: veel vrouwen gebruiken het sap van het blad als schoonheidsmiddel. Maar dat heb jij voorlopig nog niet nodig.”

Toen grootmoeder Linda haar verhaal over het moederkruid had besloten met de opmerking, dat vrouwen het gebruikten als schoonheidsmiddel, maar dat zij zoiets voorlopig niet nodig had, keek Myrna verrast op. Voor het eerst had iemand tegen haar gezegd, dat ze er goed uitzag. Normaal gesproken golden dat soort complimenten haar zus Berna. Daar was Myrna het trouwens volledig mee eens. Haar tweelingzus was blond en groot, ze had een blanke huid en een mooi, open, ovaal gezicht met daarin twee glinsterend blauwe ogen. Zij, Myrna, had ravenzwart haar en een getinte huid. Ze was eerder klein van stuk en haar gezicht had een wat meer gesloten karakter. Dat werd nog versterkt door haar diepzwarte ogen, die je doordringend aan konden kijken. Nee, Myrna vond zichzelf verre van knap.

“Wat ben je eigenlijk aan het maken?” vroeg Linda.

“Een jasje van wolvenbont,” zei Myrna. “Het is een geschenk voor Luib van de Blauwe Grot. Ik hoop dat ik hem deze zomer weer zie en dat hij mij ook aardig vindt.”

“Ben je zo verliefd, dan?”

“Ja, het is almaar erger geworden sinds ik de druppel smeltwater hoorde bij de ingang van de grot. En ik ben helemaal van hem bezeten vanaf het moment dat ik jullie heb opgebiecht, dat ik een oogje op hem had.”

Linda nam haar het jasje uit handen en bekeek het kritisch.

“Niet slecht,” zei ze toen, “maar ik heb nog wel iets liggen dat het jasje een stuk aantrekkelijker maakt. Wat denk je ervan om de randen af te zetten met een strookje wit hermelijnenbont?”

Myrna keek verrast naar grootmoeder op.

“Maar hoe kom je aan hermelijnenbont?”

“Ik zei toch, dat ik nog wel iets had liggen. Sommige dingen moet je goed bewaren, omdat ze op de lange duur altijd weer van pas komen. Maar nu iets anders. Hoe weet je dat het jasje Luib zal passen? Het mag niet te krap zitten aan zijn schouders, zodat hij zijn armen zonder hinder kan bewegen. Anders zal hij het niet vaak dragen. Van de andere kant mag het niet als een zak om zijn schouders hangen. Dan zouden zijn kameraden hem uitlachen. En daar houden jongens niet van.”

“Ik heb zomaar geschat hoe groot het moet worden,” zei Myrna. “Wat kon ik anders?”

“Ken je misschien iemand die zijn postuur heeft? Je moet vooral om de breedte van de schouders denken, maar ook aan de omvang van de buik.”

Myrna dacht even na en liet de mannen en de jongens van de Rode Grot een voor een de revue passeren. Na enig wikken en wegen was ze er uit.

“Eigenlijk lijkt hij qua postuur nog het meest op mijn vader, al is hij natuurlijk veel jonger. Maar mijn vader is nogal klein en Luib juist groot voor zijn leeftijd.”

“Goed, dan gaan we uit van het postuur van je vader. Ik verzin wel een smoes om zijn maten op te kunnen nemen. Als het een beetje mee zit, kunnen we morgen het jasje verder afmaken.”

Giechelend als twee jonge meiden liepen de stokoude Linda en de jonge Myrna even later samen terug naar de eigen vuurkring. Door het gat van de grotingang zagen ze, dat het buiten alweer snel donker begon te worden. Het werd tijd voor een stevige maaltijd. Daarna zouden ze nog een paar uur bij het brandende vuur zitten. Myrna vond dat de fijnste uren van de dag, vooral als grootmoeder Linda op haar praatstoel zat en vertelde over vroeger, toen de winters langer en strenger en de zomers koeler en korter waren. Linda kon levendig vertellen. De rillingen liepen de toehoorders soms over de rug. Met de ogen dicht lag Myrna dan te luisteren, terwijl het haardvuur zachtjes knetterde en de geur van brandend berkenhout haar neus binnendrong.

Die nacht had de oude Linda een droom die begon als een echte nachtmerrie: een groep mensen trok over zeer smalle paadjes door een bergachtig landschap. Er lag behoorlijk wat sneeuw en dat maakte de paden levensgevaarlijk. Voorop liepen vijf mannen die, leunend op stevige stokken, waarmee ze telkens de weg vóór zich aftastten, het pad min of meer vrij maakten voor de andere

leden van de groep. Achter de mannen liepen drie jongens, daar weer achter een paar meisjes, gevolgd door de moeders met of zonder kleine kinderen, die zonder ophouden huilden van kou en uitputting. Op het einde van de stoet liepen twee stokoude vrouwen.

Ondanks de glibberigheid van het pad en de voorzichtigheid die dat vereiste, hielden de mannen er goed de pas in, want ze wilden zo snel mogelijk afdalen naar de vallei, waar het in ieder geval minder koud en winderig was.

Soms meende Linda een gezicht of een bepaalde houding van een van de personen te herkennen, maar juist op het moment dat ze meende zekerheid te krijgen, vervaagde het beeld weer. Het was haar duidelijk dat de groep ergens voor op de vlucht was.

Op een gegeven moment hielden de twee oude vrouwen de pas in en gingen tegen de bergwand zitten. Ze wekten de indruk dat het hen allemaal teveel was geworden en dat ze de strijd opgaven. Niemand keek naar hen om en het leed geen twijfel, dat ze reddeloos verloren waren...

In het tweede deel van de droom zag Linda dezelfde groep door een donkere tunnel lopen. Vreemd genoeg waren de twee oude vrouwen er ook nog bij. De moeders droegen de jongste kinderen op de arm en iedereen strompelde verder, totaal uitgeput en meer dood dan levend...

Op dat moment kwam het eind van de tunnel in zicht en een stralend licht viel op de moeizaam voortstropelende groep. Eenmaal buiten de tunnel aangekomen, stonden ze plotseling in een vlak landschap met allerlei soorten bloemen, bomen en struiken, die Linda nog nooit had gezien. De zon stond stralend aan de hemel en bestrooide de groep mensen met een gloedvol en warm licht. Als bij toverslag was de vermoeidheid van hun gezicht verdwenen. Juichend staken ze de armen in de lucht en namen bezit van het nieuwe land, dat blijkbaar op hen lag te wachten...

In een flits meende Linda tussen de vrouwen de gestalte en het gezicht van Myrna te herkennen. Maar weer vervaagden de beelden en verdwenen in het niets.

Op dat moment werd Linda wakker. Ze dacht een tijdje na over het visioen, glimlachte in zichzelf en viel weer in slaap. De toekomst zou uitwijzen wat een droom als deze kon betekenen.

Het moment om te vertrekken naar het land van het zomerkamp naderde snel. Anta en Noek van de achterste vuurkring namen zoals gewoonlijk de leiding van de expeditie. Hun indrukwekkende gestalten en vastberadenheid maakten hen tot voorbeeldige leiders naar wie zonder veel omhaal geluisterd werd. En dat was ook nodig, want de lange tocht naar het zomerkamp, die tien tot vijftien dagen zou duren, was zeker niet zonder gevaar. Vooral de afdaling over smalle bergpaadjes vanaf de woongrot naar het dal was dikwijls een beproeving voor de vrouwen met kleine kinderen. De hulp van Anta en Noek was juist daar zeer waardevol: zij droegen ieder twee kinderen, op elke arm één, zonder moeite naar beneden. Toen de kinderen allemaal veilig beneden waren, liep Noek naar Linda toe, tilde haar zonder veel plichtplegingen van de grond en daalde met haar af onder het daverend gelach van alle andere bewoners van de Rode Grot, vooral ook omdat Linda zich in het begin heftig verzette. Achteraf was ze blij met die onverwachte hulp, want ze zag erg op tegen het nemen van de steile afdaling.

Het naar beneden sjouwen van alle bagage, zoals voedselvoorraden die in leren zakken en gevlochten schalen werden vervoerd, maar vooral de stapels dierenhuiden, die zowel voor kleren, dekens als tenten dienden, werd voor het grootste deel ook door de ijverige Noek en Anta aangepakt.

Niet dat ze daartoe verplicht werden, maar ze hadden er plezier in de anderen te laten zien, dat ze graag hun spierkracht gebruikten en zich dienstbaar wilden opstellen.

Tijdens het afgelopen zomerkamp hadden Berna en Myra een paar jongens van de Witte Grot horen fluisteren, dat Anta en Noek iets van doen hadden met De Kinnebakken, een volk dat tot een groot aantal jaren geleden ook in die streken woonde. Ze zouden om de een of andere reden door hun eigen volk verstoten zijn. Terwijl ze door het landschap doolden, dodelijk vermoeid en totaal ontredderd, zouden een paar jagers van de Witte Grot hen gevangen genomen hebben en naar het zomerkamp gebracht. Daar had de oude Linda hen bevrijd en zich verder over de twee ontfermd. Zo kregen Anta en Noek uiteindelijk een plek toegewezen in de Rode Grot.

Toen Berna en Myra langs hun neus weg aan hun grootmoeder vroegen hoe dat nou precies in elkaar zat, was het oudje ontzettend boos geworden. Ze had de ouders van de jongens uit de Witte Grot ter verantwoording geroepen en hen opdracht gegeven de betreffende jongens eens hard aan te pakken. Tegenover Berna en Myrna was ze er nog één keer kort maar krachtig op terug gekomen. “Anta en Noek behoren tot ons volk,” begon ze haar verhaal. “Dat is al vele jaren zo en niemand zal en mag daar iets aan veranderen. Waar ze precies vandaan komen is volslagen onbelangrijk. Ze gedragen zich als voortreffelijke Grotters en ze bewijzen ons vele diensten. Ze hebben beiden een uitstekend oriënteringsvermogen, beter dan wie ook van ons volk, ze zijn beresterk en ze hebben een uithoudingsvermogen als een volwassen wolf. Begrijpen jullie dat?” De twee meisjes hadden geknikt en daarmee was voor Linda de kous af.

Het eerste deel van de tocht, de afdaling naar het dal, verliep redelijk goed. Alle bewoners van de Rode Grot kwamen heelhuids beneden. Een zomer lang zou de grot zonder bewoners zijn. Mogelijk dat er een aantal dieren, van beren tot ratten, tijdelijk een toevlucht zou vinden in de grote ruimte, die van alle kanten beschutting bood. Een lange winter lang had de grot onderdak geboden aan vijf families. Eerst had je daar het gezinnetje van de eerste vuurkring, Linda, Bred, Arda, Myrna en Berna. Zoals ook die van de andere families bestond hun vuurkring uit een muurtje van gestapelde stenen, zo'n anderhalve meter hoog, met een uitsparing als deur in het midden. Tegen de rotswand was de stookplaats en daar niet te ver uit de buurt de verhogingen van boomstammetjes met daarop een aantal dikke lagen dierenhuiden. Dat waren de bedden, die tevens als zitbank dienst deden. De doorsnee van die cirkelvormige ruimte was ongeveer tien meter.

De tweede vuurkring, aan de overzijde van de grotingang, was het domein van Anca, de moeder, Wob, de vader, en Tebba, hun dochter van drie jaar oud. Per, hun zoontje van vijf, was zoals we gezien hebben, de afgelopen winter na een lange lijdensweg in de armen van Myrna gestorven. De derde vuurkring werd bewoond door Rena, moeder de vrouw, Lenz, de huisvader, Sena, hun dochter van tien jaar en Gerb, hun zoon van acht.

Daar weer tegenover lag de vierde vuurkring van Fedda, de moeder, Nil, de vader, Cars, de zoon van dertien en Sjut, hun tweede zoon van elf jaar oud.

Helemaal achter in de grot niet ver van de plek waar de wintervoorraad bewaard werd en waar zich ook de vrouwengrot bevond waar Myrna het licht zag, lag de vuurkring van Anta en Noek.

Het opvallende feit, dat de gezinnen van de Rode Grot uit twee ouders en altijd uit twee kinderen bestonden, was terug te voeren op een oude maatregel. Die was door Dona, de grootmoeder van Linda, ingevoerd. Het was in een tijd van schaarste en gebrek. Door het warmer wordende klimaat, een verandering die vrij plotseling inzette, bleven dieren zoals mammoet, muskusos en in mindere mate het rendier, weg uit het jachtgebied. In de zomer konden de jagers niet genoeg vlees bemachtigen om de winter door te komen. Daarom werd, op voorstel van Dona, besloten dat elk gezin niet meer dan twee kinderen mocht hebben, waar vijf en zes kinderen per paar toen geen uitzondering was. Veruit de meeste mannen en vrouwen van de Rode, Blauwe en Groene Grot waren het direkt eens met de maatregel. Maar vanuit de Gele en de Witte Grot kwam er nogal wat verzet, waarschijnlijk omdat ze het idee hadden, dat hen iets werd opgedrongen.

Om te voorkomen dat vrouwen na hun tweede kind nog in verwachting raakten, had Dona met kennis van zaken uit een drietal vrouwenkruiden een mengsel samengesteld. Elke vrouw die niet meer zwanger mocht worden, moest van een handje van die kruiden elke morgen een kopje thee trekken en opdrinken. In de drie grotten die aan de geboorteperking meededen, werd nadien geen enkel "derde kind" meer geboren. Dat verminderde in deze drie grotten de druk op de voedselvoorraden en de kansen op overleven namen jaar op jaar toe. In de Gele en de Witte Grot stierven vooral kinderen en ouderen, zodat na die periode van extreme warmte het aantal bewoners van die twee grotten was gehalveerd. En dat ondanks het feit dat daar veel meer kinderen geboren werden. In plaats van de kennis van Dona te benutten, nam de afgunst en de wrok van de Gele en de Witte Grot tegen de andere grotten alleen maar toe. Al kwam het nooit tot een echte breuk.

Beneden in het dal, waar ze met behulp van Anta en Noek zonder ongelukken waren gearriveerd, zouden de tenten worden opgeslagen, want het was al te ver in de middag om nog verder te trekken. Vooral als de afdaling van de woongrot, hoog in de bergen, naar de vallei langer duurde, omdat er nog veel sneeuw lag die de bergpaadjes glibberig en levensgevaarlijk maakte, gebeurde het wel vaker dat de bewoners van de Rode Grot hier hun eerste nacht van de dagenlange tocht doorbrachten. Aan de voet van de berg hadden ze het afgelopen jaar wat berkenstammetjes onder een rotswand verstopt. Die kwamen nu goed van pas. De vijf mannen, Bred, Wob, Lenz, Nil en natuurlijk de grote Noek, die toch niets anders om handen hadden op die half verloren dag, haalden de bijna drie meter lange stammetjes onder de overstekende rots vandaan en legden ze op de plek waar de vrouwen de tenten hadden gepland. Daar, nog altijd onder de beschutting van de overstekende rots, zetten de vijf volwassen vrouwen Arda, Anca, Rena, Fedda en Anta de stammetjes tegen elkaar, zodat er taps toelopende geraamtes ontstonden.

Toen die alle vijf overeind stonden, voor elk gezin één, haalden de vrouwen de meegezeulde dierenvachten tevoorschijn die als tentzeilen moesten dienen. Met vereende krachten trokken ze de vachten over de geraamtes, waarbij de kracht en de lengte van Anta weer eens goed van pas kwamen. Binnen een uur was het totale karwei geklaard. Daarna haalden ze armenvol droog gras, dat eveneens onder de overstekende rots lag. Ze vulden er de in de vorm van een soort grote slopen genaaide dierenhuiden mee, die op die manier tot matrassen werden omgetoverd. Dat gras zouden ze de volgende dag vóór het vertrek weer keurig terugleggen op zijn plaats, zodat het een volgende keer weer gebruikt kon worden.

De vijf tenten stonden in een cirkel. Elke ingang kwam in het midden van de cirkel uit, niet alleen voor de veiligheid, maar ook omdat het gezelliger was. Midden in die cirkel werd, op aanwijzing van de vrouwen, door de mannen een stapel hout voor een kampvuur neergelegd. Het was opmerkelijk dat iedereen blaakte van ijver en dat ze allemaal in een uitstekende stemming verkeerden. De deprimerende winter was achter de rug en een lange zomer lachte hen toe.

Intussen waren Linda en Myrna met Tebba, de vierjarige dochter van Anca en Wob, een eindje de vallei ingetrokken. In de luwte van de zuidhelling van de berg schoten voorzichtig al de eerste planten uit de grond. Terwijl ze toezicht hielden op de kleine Tebba, die enkele meters voor hen uit dribbelde door het jonge gras, vertelde Linda haar kleindochter over de bijzondere eigenschappen van sommige planten. Myrna luisterde en sloeg alles zorgvuldig op in haar hoofd.

Op een bepaald moment wees Linda naar de kleine bergbeek die zich van de helling naar beneden stortte en pas in de vallei tot rust kwam.

“Misschien vinden we waterkers,” zei ze. “Het is nu de juiste tijd van het jaar om die als sla te oogsten, want als de plant eenmaal bloeit, worden de bladeren te hard. Als we geluk hebben, kunnen we de anderen er straks mee verrassen.”

“Ik weet dat waterkers lekker bitter smaakt,” zei Myrna. “Maar dient de plant ook nog ergens anders voor?”

“Waterkers is een al heel oud geneesmiddel,” antwoordde Linda. “Het wordt gebruikt bij allerlei soorten klachten van de onderbuik, zowel bij vrouwen als bij mannen. Je moet thee trekken van de bladeren. Zodra hij koud is kun je hem drinken.”

Ze liepen naar de oever van de ondiepe beek. Op de smalle, zandige randjes tegen de oevers groeide inderdaad waterkers. Myrna ging het ijskoude water in en plukte zolang als ze het uithield. Linda hield intussen de kleine Tebba in bedwang, die met alle geweld ook de beek in wilde. Myrna kwam telkens even uit het water om haar voeten en onderbenen warm te wrijven, maar ze wilde niet van opgeven weten. Na een half uur had ze een behoorlijke hoeveelheid waterkers verzameld.

“Helpt waterkers ook niet tegen brandwonden?” vroeg ze aan Linda toen ze voor de laatste keer op de oever klom.

“Inderdaad,” zei Linda. “Maar dan moet je de bladeren tot een soort zalf verwerken en er een laag van op de wond aanbrengen. Gegarandeerd dat het helpt.”

Op de terugweg naar het kamp plukte Linda handenvol jonge spruiten van een paar dennenboompjes.

“Daar maken we siroop van en geven er iedereen wat van te eten. Dat helpt namelijk uitstekend tegen verkoudheid en bronchitis.”

“Dat komt dan goed uit,” zei Myrna. “Bijna iedereen loopt te hoesten en te snotteren. Maar wat wil je na zo'n lange winter.”

Een eind verderop was Berna samen met Seva en Gerb, zoon en dochter van Rena en Lenz en met Cars en Sjut, de twee zonen van Fedda en Nil, aan het spelen in en bij de rivier. Na de eentonige winter in de woongrot had het gevoel van vrijheid hen allemaal een beetje overmoedig en luidruchtig gemaakt. Hun gegil en gejoel was dan ook tot in het kamp te horen. Eerst bleef het spel beperkt tot springen over de beek en elkaar nat gooien met het ijskoude water. Maar opeens zag Sjut een paar forellen zwemmen op de plaats waar de beek een draai maakte. Hij wees op de vissen en het was meteen duidelijk, dat het spel over was. Alsof het was afgesproken renden ze naar een groepje waterwilgen, scheurden takken en twijgjes van de bomen en gooiden die op een hoop. Nog geen tien minuten later waren ze gezamenlijk een soort matten aan het vlechten, waarmee ze de beek konden afzetten. Sjut vlocht intussen van de taaie, in smalle reepjes gescheurde wilgenbast een grof gemaasde fuik. In de opening van de fuik plaatste hij twee stokjes, die ervoor zorgden dat ze open bleef staan.

Toen ze klaar waren met vlechten, zetten ze de stevige matten in de beek, zodat er genoeg ruimte overbleef voor het plaatsen van de fuik. Daarna liepen ze stroomopwaarts tot ze de forellen weer in het oog kregen. Met stokken en stenen dreven ze de blinkende vissen in de richting van de fuik. Binnen een kwartier hadden ze er een tiental gevangen. De primitieve fuik bleek doeltreffend te werken.

Cars reeg de vissen aan een taaie twijg en samen met de anderen liep hij trots terug naar het kamp. Tien forellen was dan wel niet veel, maar voor iemand die het een hele winter met bijna dagelijks dezelfde kost had moeten doen, was elk ander voedsel een welkome verrassing.

Zowel de forellen als de waterkers werden door de anderen met gejuich ontvangen. Die hadden overigens ook niet stil gezeten. De tenten stonden keurig in een cirkel rond het kampvuur dat al zachtjes brandde. In de tenten lagen de matrassen en de dekens van dierenhuiden klaar en een aantal vrouwen zorgde voor de avondmaaltijd.

Zo'n eerste avond in de buitenlucht had altijd een feestelijk karakter. De winter was voorbij en voor een half jaar waren ze verlost van het muffe leven in de woongrot. De mannen zaten op hun hurken bij het vuur, lieten hun nieuw gemaakte wapens zien, vroegen elkaar om raad, hielden elkaar voor de gek en lachten bij tijd en wijle uitbundig. De kinderen renden de tenten in en uit en speelden verstoppertje. Net zo lang tot ze door een van de moeders naar buiten werden gejaagd.

Intussen had Berna zich over de forellen ontfermd. Met een vlijmscherp mesje, speciaal door vader Bred voor haar van een stuk vuursteen geslagen, maakte ze de vissen schoon, reeg ze weer aan de lange, groene twijg en hing ze boven het vuur te roosteren. Na een kwartier gaf dat een heerlijke geur af. De mannen keken begerig toe. Het water kwam hen in de mond staan

Myrna had de waterkers gewassen en in een grote uit berkenhout gesneden schaal gelegd. In combinatie met de geroosterde forel moest dat een paar heerlijke hapjes opleveren. Na een lange winter zonder veel vers vlees, was het een verademing om de verse, bittere sla te proeven. Voor de rest was er dikke soep met gedroogd en gekookt vlees. Niemand kwam iets tekort of had iets op het eten aan te merken.

Na het eten zaten ze nog uren rond het vuur. Ook de kinderen mochten langer opblijven. Pas toen het laatste stuk hout helemaal was opgebrand en het aardedonker was geworden, zocht iedereen zijn tent en zijn slaapplaats op.

Myrna lag nog lang wakker. Om de een of andere reden was ze er zich vandaag meer van bewust dan anders, dat zij de door de geesten aangewezen persoon was om haar kleine volk op een bepaald moment de weg te wijzen naar een nieuwe toekomst. Want dat er dingen gingen veranderen, stond als een paal boven water. Alleen al het feit dat de winters jaar na jaar minder koud en streng en daarmee de zomers langer en warmer leken te worden, betekende een wereld van verschil. Liggend op haar rug en onbewust luisterend naar de nachtelijke geluiden in de vallei -een ransuil die riep, een vos die een aantal keren fel kefte, de wind die speelde in de bomen, het water dat kabbelend langs de oevers van de kleine beek spoelde - overdacht ze de meest in het oog springende gebeurtenissen van het afgelopen jaar.

Zo was ze, nu bijna een jaar geleden, voor het eerst ongesteld geworden. Dat had haar voor eens en voor altijd van een meisje in een jonge vrouw veranderd. Met alle verschijnselen, gevoelens en verlangens die daarbij hoorden. Tijdens het laatste zomerkamp had ze voor het eerst de blik van Luib opgevangen. Hij keek naar haar met meer dan gewone belangstelling. Binnen een dag of wat zou ze hem terugzien. Voelde hij nog iets voor haar? Of had ze zich teveel in het hoofd gehaald? Straks, als ze hem het jasje van wolvenvacht en hermelijnenbont kon geven, zou ze het gauw weten. Het korte jasje zat veilig opgeborgen in haar draagzak. Haar zelfvertrouwen nam toe bij die geruststellende gedachte.

Langzaam maar zeker kwam ook de herinnering aan Per, het jongetje dat in haar armen gestorven was, weer boven. Per was al ziek tijdens het zomerkamp. Hij hoestte veel en ademde zwaar. Op de terugreis naar de woongrot moest hij vaak gedragen worden. Eerst deed zijn vader dat, maar toen dat teveel werd had Noek het karwei overgenomen. Zowel Anca, de moeder van Per, als Linda en Arda hadden al hun kennis aangewend om het jongetje te genezen. Ze hadden recepten

uitgeprobeerd van ondermeer wilde ui, zonnedauw, mos en rode klaver, maar niets hielp. Op den duur werd het duidelijk, dat het fataal zou aflopen.

Myrna had meerdere keren gezien, dat Linda en Arda elkaar hoofdschuddend aankeken als Per weer eens een niet te stillen hoestbui kreeg. Vanaf dat moment had Myrna een gevoel van deernis gekregen voor het kereltje met de grote, diepzwarte ogen, die zo ondeugend konden lachen als hij zich even niet zo ziek voelde. Na de terugkeer in de Rode Grot was de ziekte alleen maar erger geworden en dat leidde tot de bekende afloop.

Sindsdien had het boze oog zich op haar gericht, maar in de vrouwengrot had het licht haar daarvan bevrijd. Bovendien hadden de geesten haar laten weten, via het roze kiezelsteentje met de grijswitte adertjes, dat ze bij hen in de gunst stond. Daarom kon ze nu, zonder somber te worden, terugdenken aan de dood van Per.

Daarna waren de lessen van Linda begonnen. Ze onderwees Myrna op allerlei gebied. Ze kreeg met name les in de geneeskrachtige werking van allerlei kruiden. Door al die gegevens in haar hoofd op te slaan, die dag in dag uit te overdenken en te herhalen, ontstond er een ellenlang, maar goed aansluitend verhaal. Zoals een boek, waarvan je naar believen een bladzijde of fragment kon opslaan en raadplegen.

Nog steeds wakker liggend besloot ze de proef op de som te nemen, door de eigenschappen van een bepaalde plant in haar geheugen op te roepen. De eerste naam die in haar opkwam was kerfkruid. Eeuwen en eeuwen later zou dat duizendblad gaan heten.

De naam kerfkruid, ook hazegerf genoemd, slaat op de diepe inkervingen van elk blad, dat daarom uit ontelbaar veel blaadjes lijkt te bestaan. De stengel is vierkant, hard en houtig. De bloeitijd duurt de hele zomer tot een eind in het najaar. De bloemen zijn wit of roze. De plant moet geoogst worden als ze in volle bloei staat.

De toepassing is zeer breed: het kruid versterkt de maagwand, stelt bloedingen, helpt bij veel menstruatieproblemen, bij opvliegers in de overgang, tegen winterhanden en -voeten, tegen maag-, galweg-, baarmoeder- en darmkramp, tegen bloedingen van de darm, de blaas en de baarmoeder, tegen aambeien, tegen een opgezette lever of milt, het bevordert het zweten en helpt om slijm in de luchtwegen op te lossen.

Vers blad van kerfkruid op een wond gelegd, doet het bloeden ophouden. Als thee gedronken reinigt het kruid de bloedvaten. Daarnaast verbetert de thee het vermogen om goede van slechte mensen te onderscheiden. Vrouwen met vet haar gebruiken kerfkruid als haarwasmiddel. In het voorjaar kunnen de jonge blaadjes worden gegeten als sla, die wat peperachtig en bitter van smaak is...

Tevreden over die lange opsomming viel Myrna in slaap. De volgende dag zou veel van iedereen eisen.

De oude Linda werd als eerste wakker. Zodra ze buiten kwam, liep ze naar de beek, deed haar kleren uit en begon zich te wassen, tot aan haar middel in het steenkoude water staande. Maar gehard als ze was, doorstond ze de bijtende kou zonder een spier vertrekken. Na de wasbeurt schudde ze het water van zich af en trok haar kleren weer aan over haar nog vochtige huid.

Wat later kwamen de andere vrouwen naar de beek om zich te wassen, want in de winter was daar nauwelijks of geen gelegenheid voor geweest. Het water dat ze dan in voorraad hadden, bestond uit gesmolten sneeuw of ijs, dat bij het vuur werd ontdooid. Soms was er zelfs niet genoeg om eten te koken.

Het was de taak van de vrouwen om sneeuw en ijsblokken te verzamelen en naar de grot te brengen, maar soms hadden ze teveel andere dingen om handen. Dan wilden de mannen wel eens helpen.

Pas toen de vrouwen klaar waren met de voorjaarswasbeurt, lieten de mannen voorzichtig hun gezicht zien. Het was overduidelijk dat ze geen zin hadden in een bad. Vooral Noek bleef angstvallig ver weg van de beek. Uiteindelijk was het Bred die het goede voorbeeld gaf. Haastig kleedde hij zich uit, spetterde wat met water, waste snel zijn schaamstreek en sprong weer op de oever. Wob, Lenz en Nil volgden met de nodige schroom. Ze wisten dat ze er uiteindelijk niet onderuit kwamen.

De vrouwen deden net of ze niets in de gaten hadden, maar vanuit hun ooghoeken volgden ze de verrichtingen van de mannen. Vooral dan het doen en laten van hun eigen levensgezel, want een propere vent in bed was al een feest op zich. Het was nou niet direct wat je noemt een grondige wasbeurt, maar de drie mannen deden toch hun best om zich van de winterse geuren en vuiligheid te ontdoen. Alleen met Noek wilde het niet zo. Hij stond, naakt en wel, zo'n tien meter van de beek te wikken en te wegen. Toen stootte hij een kreet uit, rende naar de water, sprong er in en kwam er aan de andere kant meteen weer uit. Alle mannen en vrouwen deden of ze niets in de gaten hadden, maar inwendig lachten ze om de kinderlijke moed van de goedmoedige reus. Noeks zuster Anta was er blijkbaar dik tevreden mee. Ze liep op hem toe en sloeg hem uit waardering zo hard op de blote rug dat het kletste.

Intussen hadden de vrouwen voor het ontbijt gezorgd. Er werd staande gegeten, want het zou een zware, lange dag worden. Het werd de hoogste tijd om de tenten af te breken, de berkenhouten staken weer op te bergen onder de overstekende rots en de dierenhuiden op de twee draagrekken te leggen. Die moesten als ze onderweg waren bij toerbeurt door vier van de vrouwen gedragen worden. Linda was daar natuurlijk van vrijgesteld vanwege haar hoge leeftijd. Maar bijvoorbeeld Seva, nog maar net tien jaar oud, mocht zich onder geen enkele voorwaarde aan de draagplicht onttrekken.

Op die manier hadden de overige vrouwen de handen vrij om andere dingen te doen. Ze plukten kruiden in het voorbijgaan. Daar waren haast alle vrouwen goed in.

Linda had de kleine Tebba van vier aan de hand. Het kleintje babbelde honderduit tegen haar en ze hadden samen veel plezier, want regelmatig schalde hun lach door de vallei.

Een honderdtal meter voor de vrouwen uit liepen de mannen. Zoals ieder jaar volgden ze de loop van de bergbeek, die hen naar de grote rivier zou voeren. Maar dat was nog een heel eind. Omdat er tijdens de lange, vermoeiende tocht van jagen nauwelijks iets kon komen, liepen ze zomaar wat door elkaar, zonder speciaal op de omgeving te letten. Ze hadden maar één doel: ruim voordat het donker werd de oever van de rivier bereiken.

Opeens hief Bred de arm op. Hij had iets gehoord in een aangrenzend groepje bomen en struiken. Het klonk als een geluid dat het midden hield tussen gefluit en gesnurk.

“Eland,” zei Bred zachtjes.

“Ikke doen,” fluisterde Noek in zijn eigen, gebroken taaltje...

Bred, en met hem bijna alle jagers van zijn volk, had de gewoonte ontwikkeld om in gedachten na te gaan wat hij van een dier wist, zodra hij er daadwerkelijk mee in aanraking kwam.

Hij vond de eland, hoe hij het ook bekeek, bepaald een lelijk schepsel. Dat had velerlei oorzaken.

De donkere vacht, de naar verhouding veel te lange poten, de korte staart en de ver over de onderkaak hangende onderlip speelden daarbij een grote rol. Maar ook de hellende rug, de korte nek en het afgeplatte, overdadig vertakte gewei versterkten de onaantrekkelijkheid van het beest.

Wat Bred echter het meest opviel aan dit bang uitgevallen bosdier, was zijn grootte: het dier was een stuk groter dan een rechtopstaande man.

De eland is een van nature zwijgzaam dier, behalve in de paartijd. Dan laten de stieren dag en nacht een fluitend soort geloei horen. Het voedsel van deze vreemdgevormde beesten bestaat uit twijgen en waterplanten. De laatste vreet hij staande in ven of rivier met de kop onder water. In de winter vreten ze zonodig ook boomschors. Zelden komen ze uit de bossen, vandaar dat hun levenswijze veel vragen oproept. Ze leven doorgaans in kleine groepen van zo'n vier tot zeven dieren bij elkaar.

Van horen zeggen wist Bred, dat er jagers zijn die in de bronsttijd de roep van een elandkoe met een fluitje van berkenhout nadoen om zo een stier te lokken. Met weer andere fluitjes doen ze het klaaglijk geroep van pas geboren kalveren na om de moeder op te sporen en te grazen te nemen. Werkelijk alle onderdelen van de eland zijn door de mens te gebruiken. De huid geldt als zeer geschikt om er tenten van te maken. Voor kleding is de vacht te stug en te hard. Zowel de botten als het gewei lenen zich uitstekend voor allerlei gereedschap, van naald tot pijlspits, van boor tot priem, van mes tot schraper.

Het vlees van de eland, zo stond het in het geheugen van Bred, is goed te bereiden. Vooral het hart, de tong, het vet en het tot riblappen verwerkte vlees van de flank geldt als zeer smakelijk.

De jacht op de eland vindt gedurende het hele jaar plaats. De strik en pijl en boog zijn de meest geschikte methode om het dier in handen te krijgen.

Niet ontevreden over zijn kennis van de eland keek Bred toe hoe Noek zijn aanval voorbereidde en inzette.

Met hoog geheven speer, klaar om op ieder moment toe te steken, naderde Noek het dichte bosje van bomen en struiken. Pas toen hij een paar neerhangende takken opzij boog, zag hij wat er aan de hand was. Een grote elandstier zat met zijn gewei vast in een gevorkte tak. Loeiend en snuivend probeerde het dier los te komen, maar het hielp allemaal niks. Onder zijn poten was de grond helemaal omgewoeld. Daaruit leidde Noek af, dat de eland al een paar uur vocht voor zijn vrijheid.

Zonder zich te bedenken liep Noek naar de eland toe en stootte de speerpunt tussen de ribben door in het hart van het beest. Daarbij doorboorde hij blijkbaar ook de longen, want de eland begon onmiddellijk golven bloed op te geven. Nog geen minuut later zakte het dier door de poten en bezweek.

Dat Noek een eland buit maakte, was van de ene kant een grote meevaller, maar anderzijds kwam het ook erg ongelegen. Het plan was immers, zoals ieder jaar, om door het dal de loop van de beek te volgen tot aan de plaats waar ze in de grote rivier uitmondde. Daar zouden ze volgens afspraak de bewoners van de Blauwe Grot ontmoeten.

Iedereen was het er echter over eens, dat ze die volwassen elandstier niet ongebruikt konden laten liggen. Er werd druk overlegd. Het was Myrna die met een oplossing kwam.

“Als ik nou eens met Cars en Sjut naar de rivier ga om die van de Blauwe Grot te waarschuwen, dan kunnen jullie in alle rust de eland villen, slachten en verdelen. Ik zal de vrouwen van de Blauwe Grot vragen om een paar mensen te sturen die kunnen komen helpen met dragen. Dan vangen we twee vliegen in een klap.”

Iedereen was het daar mee eens.

Maar Arda keek haar dochter aan en begon toen misprijzend te lachen.

“Goed bedacht,” fluisterde ze, “nu zie je Luib in ieder geval vandaag nog.”

Myrna voelde dat ze was betrapt. Het leek wel of haar moeder gedachten kon lezen. Zelf had ze zich ook afgevraagd of haar voorstel niet wat al te veel zelfvoordeel opleverde. Maar daar stond tegenover dat zowel die van de Rode als van de Blauwe Grot met het plan gediend waren. Het kostbare vlees, de botten, de vacht en het gewei van de eland gingen op die manier niet verloren.

Een paar minuten later liepen ze op een draf in de richting van de grote rivier.

Met haar pezige, magere lijf had Myrna geen moeite om de twee jongens bij te houden. De groene vallei die nagenoeg doormidden werd gesneden door de beek, glooide licht in de richting van de grote rivier. Alle drie hadden ze de reis naar het zomerkamp in het noorden al een aantal keren bewust meegemaakt en ze kenden de weg.

Onder het lopen genoten ze van het uitzicht: aan weerszijden hoog oprijzende rotsmassa's en daartussen het glinsterend groene dal, vol fris voorjaarsgroen en ontluikende bloemen.

Met name de berken waren overdekt met een doorzichtig groen waas. Maar ook de waterwilgen op de oever van de beek versterkten het lenteachtige gevoel met hun smalle, windbewogen blaadjes die aan de onderkant soms zilverig wit oplichtten.

Vanuit haar ooghoeken zag Myrna op diverse plaatsen jonge, malse kruiden uit de grond opschieten die het als toekruid bij het koken of als sla uitstekend zouden doen. Maar ze hielden er stevig de pas in, want ze hadden geen tijd te verliezen.

Het viel haar op dat zowel Cars als Sjut voortdurend geïrriteerd aan hun kleren trokken, die blijkbaar op veel plaatsen knelden. Zelf had ze nergens last van. Toch waren de kleren van Cars en Sjut, net als die van haar, gewoon van rendierhuid gemaakt, dus daar kon het niet aan liggen. Ze keek nog eens goed en zag toen het verschil: de naden van de kleren van beide jongens waren op een veel grovere en stuggere manier genaaid. Daarom begonnen ze te schuren en te knellen, vooral als je hard liep. Met name jagers die soms uren of dagen een prooi achtervolgden, moesten daar veel last van hebben. Ze besloot met Fedda te praten, de moeder van Cars en Sjut, om haar te laten zien hoe je met dunner peesgaren en een fijnere naald een soepeler naad kon maken. De rendierhuid sloot dan veel beter aan op het lijf en volgde bijna vanzelf de rondingen en de plooiën.

Het villen en slachten van de elandstier verliep intussen voorspoedig. Noek had het beest met een lang, scherp, stenen mes van de kop ontdaan en hield het gevaarte, met gewei en al, triomfantelijk boven zijn hoofd. De andere mannen begonnen het dier daarna snel te villen. Met hun kleine, vlijmscherpe messen sneden ze de vacht beetje bij beetje los, totdat het grote lijf daar bloot en rood in het bosje lag. Met vereende krachten sleepten ze de stier naar een boomloze plek in het gras van de vallei. Daar sneden en hakten ze met messen en bijlen de eland in stukken.

Intussen ontfermden de vrouwen zich over de vacht van de elandstier. Met stenen schrapers haalden ze de vleesresten van de huid, die ze verder in zo recht mogelijke stukken verdeelden. De verdere behandeling van de vacht zou tot later moeten wachten.

Tijdens een normale jachtpartij werd er natuurlijk altijd rekening mee gehouden, dat er een berg vlees, huid en botten te vervoeren was, maar nu was daar geen sprake van. De vrouwen hadden de twee draagrekken al meer dan vol met manden, schalen, voedsel en tenthuiden. Zodoende bleef er geen ruimte over voor een elandstier, al was die dan ook mooi in stukken verdeeld.

Arda zag de bui al hangen en kwam met het plan om twee jonge berken te kappen en er een extra draagrek van te maken. Dan konden een paar vrouwen en mannen zich om beurten als extra dragers nuttig maken.

Haar voorstel werd door de mannen niet met gejuich ontvangen. Maar na enig gemor zagen ze er de redelijkheid toch van in. Onder aanvoering van Bred gingen ze aan de slag. Binnen de kortste keren knutselden ze een draagrek in elkaar.

Myrna, Cars en Sjut waren intussen de grote rivier een heel eind genaderd. Soms, als het dal plotseling een bocht maakte, konden ze de brede rivier in de verte al zien glinsteren. In een van de volgende bochten zag Myrna de punt van een tent oprijzen. Ze versnelde haar pas en liet de jongens meters achter zich. Toen ze dichterbij kwam, telde ze zes tenten. De Blauwe Grot bestond immers uit zes gezinnen. Er woonden ook wat meer mensen dan in de Rode Grot. Welgeteld waren het er vierentwintig. En één van die mensen heette Luib.

Cars en Sjut waren er eindelijk in geslaagd om Myrna in te halen. Ze gaven haar een teken dat ze vaart moest minderen, want ze hadden niet adem genoeg meer om te praten. Myrna had echter geen oren naar hun verzoek. Even buiten het kleine tentenkamp stonden een paar jongens. Ze waren zo te zien aan het oefenen met speer en pijl en boog. Vanuit de verte meende ze te zien, dat Luib er bij was. Maar toen ze dichterbij kwam, begon ze te twijfelen. Moest ze naar de jongens toe gaan of regelrecht naar het kampement, waar de vrouwen bezig waren de matrassen te vullen met vers mos en gras? Ze hield in tot ze bijna stil stond. Cars en Sjut renden haar voorbij en liepen naar de werkende vrouwen.

Vanuit een soort ballorigheid besloot Myrna niet naar de vrouwen, maar naar het groepje oefenende jongens toe te gaan.

Het weerzien met Luib bracht niet wat Myrna ervan verwacht had. Hij was zeer verrast, net als de andere jongens, toen hij haar plotseling uit het niets zag opdoemen. Maar op geen enkele manier liet hij blijken, dat hij iets speciaals voor haar voelde. Na de vrij koele begroeting plaatste hij een pijl in de boogpees, richtte en trof doel. Nog natrillend bleef de pijl steken in de met gras en mos opgevulde hazenvacht. Hoewel hij ongetijfeld trots moest zijn op het succes, liep hij onverschillig naar de hazenvacht toe en trok zijn pijl er uit.

Pas toen Luib terugkeerde bij het groepje dacht Myrna weer aan het doel van haar komst. "Ik kom hulp halen," zei ze zonder Luib aan te kijken. "Noek heeft een eland met de speer gedood. Wij kunnen het vlees, de vacht en de botten niet alleen vervoeren. De twee draaghekken liggen al vol met de tenthuiden en de voedselvoorraden. Zou iemand van jullie ons kunnen helpen?"

Op dat moment hoorden ze luid schreeuwen. Het was Cars die Myrna riep en teken deed dat ze moest komen. Myrna draaide zich om en rende naar het tentenkamp. Zonder aarzelen volgden de jongens, nieuwsgierig als ze waren naar de reden van al dat rumoer.

Toen ze bij het tentenkamp aankwamen, stelden de vrouwen voor, dat Luib en Val mee zouden gaan om de gevraagde hulp te bieden. Ze hadden het zelf te druk met het in gereedheid brengen van de slaapplaatsen. Daarbij moesten ze ook nog voor het eten zorgen. In feite durfden ze het de mannen, die zomaar wat rondhingen bij de rivier in de hoop een paar vissen te verschalken, onder geen beding te vragen.

Luib en Val kregen samen een draagrek in de handen gestopt. Ze zouden, zo werd afgesproken, het rek dragen tot ze door Cars en Sjut zouden worden afgelost. Even later begonnen ze aan de tocht. Myrna zou de weg wijzen. Ze begon te draven, alsof ze die dag nog geen meter gelopen had en al gauw hoorde ze de protesten van Cars en Sjut.

"Niet zo hard, we kunnen niet volgen."

Myrna hield een beetje in en het geklaag verstomde.

Omdat het langs de beek nu langzaam maar zeker omhoog liep, sloeg de vermoeidheid toe, maar Myrna weigerde daaraan toe te geven. Misschien wel omdat Luib wat te onverschillig reageerde bij haar plotselinge verschijning, nam ze zich voor hem een lesje te leren in uithoudingsvermogen. Bijna ongemerkt verhoogde ze het tempo. Achter haar was het gezucht en gesteun al gauw niet meer van de lucht.

Na enige tijd begon alles aan haar lijf zeer te doen. Bij elke ademhaling ging de lucht schurend door haar keel en dat deed pijn. Maar Myrna wist niet van ophouden.

Op een bepaald moment voelde ze een hand, die haar vastgreep en haar dwong om te blijven staan.

"Waar ben jij mee bezig?" snauwde Luib, die het draaghek blijkbaar had overgeven aan Cars en Sjut.. "Ik dacht dat je ons de weg zou wijzen? Ben je niet goed bij je hoofd?"

Myrna keek hem verbijsterd aan.

"Ik...ik...dacht...", stamelde ze. Ze kon moeilijk bekennen dat ze hem een lesje had willen leren.

Intussen hadden Val en Cars en Sjut hun achterstand goedge maakt. Zonder uitzondering keken ze Myrna woedend aan, maar verweten haar niks.

"Ik heb nu wel gezien dat je erg hard kunt lopen," zei Luib, "en daar heb ik alle waardering voor. Je hoeft je overigens tegenover mij niet te bewijzen. Ik weet wel wat je waard bent."

Myrna wist niet hoe ze het had. Bedoelde Luib het als compliment of als een steek onder water?

"Kom, we moeten verder," zei ze eindelijk. "Ze wachten daar op ons."

Op een sukkeldrafje legden ze de afstand af naar het tentenkampje van de Rode Grotters, dat overigens al helemaal was afgebroken. Iedereen stond klaar om te vertrekken. Luib en Val werden hartelijk begroet en geknuffeld. Nu de ontmoeting met de rest van de Blauwe Grot zo nabij was, wilde iedereen dat het ook zo snel mogelijk zou gebeuren. In een ogenblik werd het restant van de

elandstier op het draagrek van Cars en Sjut geladen en langzaam zette de stoet zich in beweging.

Voor Linda keek uit naar de ontmoeting met haar zoon Ran, diens levensgezellin Hella en hun dochter Mara. Haar kleinzoon Val had ze zojuist al eens stevig beetgepakt. Hij was in die zeven maanden dat ze hem niet had gezien alweer een stuk gegroeid. Hij stak nu helemaal met kop en schouders boven haar uit. Ook had ze Luib heel even tegen zich aangedrukt en hem eens goed bekeken. Hij viel niet tegen.

Het weerzien van de twee groepen grotbewoners werd, zoals ieder jaar trouwens, een groot feest van herkenning en waardering. Het bericht dat Elda, de oudste bewoonster van de Blauwe Grot de afgelopen winter was gestorven, wierp even een schaduw over de gebeurtenis. Vooral Linda had het er moeilijk mee dat ze haar vriendin, tevens hulp en toeverlaat in zware tijden, nooit meer zou kunnen ontmoeten. Elda was een jaar of zeven jonger dan Linda en al een tijdje aan haar derde kerfbotje bezig.

Tot een paar minuten na het droeve nieuws werd er wat gedempt gesproken, maar langzaam maar zeker laaide de geestdrift weer op. Het vlees van de elandstier werd voor het grootste deel gekookt, maar de ribblappen, het hart en vooral de enorme tong, die stuk voor stuk als regelrechte lekkernijen werden beschouwd, hingen de vrouwen boven het hoog opblaaiende vuur te roosteren. Het vet drupte van het vlees en viel sissend in de vlammen.

De volwassen mannen groepten al snel bij elkaar en de onvermijdelijke gespreksstof betrof ook nu weer het maken van jachtwapens, maar vooral de jacht zelf. Noek glom werkelijk als een kind van trots toen Bred, nogal uitgebreid en hier en daar zelfs ronduit overdrijvend, vertelde hoe Noek, de goedmoedige reus onder hen, de wilde elandstier, die met zijn gewei in een gevorkte tak verstrikt was geraakt, had durven benaderen en hem met één welgerichte stoot van de speer recht in het hart had getroffen.

“Jullie van de Rode Grot zijn wel gezegend met zo'n grote, moedige, behendige jager in jullie midden,” zei Ran. Ik woonde zelf nog in de Rode Grot toen Noek bij ons kwam. Hadden wij in de Blauwe Grot ook maar zo'n sterke beer, die nergens voor terugdeinst.”

“Ikke jullie ook helpen als nodig is,” zei Noek.

Hij sloeg zich een paar keer op de borst en riep uit alle macht:

“Ikke goed, ikke sterk, ikke Noek.”

Toen liet hij zijn bulderende lach schallen, zodat het geluid wegkaatste over het water van de grote rivier.

De mannen wisselden hun jachtverhalen uit en soms ook de vinding van een verbeterde manier om een werktuig te maken. Nadat ze de resten van de maaltijd hadden opgeruimd en de slaapplekken in orde hadden gemaakt, kwamen ook de vrouwen bij het vuur zitten. De jeugd was na het eten uitgezwermd en hield zich op in de buurt van de grote rivier.

Na het smelten van de enorme hoeveelheden sneeuw in de bergen was de rivier eerst uitgegroeid tot een woedende stroom. Met ontembaar geweld moest ze zich door de twee hoge, ver uit elkaar liggende rotswanden persen. Nu de sneeuw helemaal gesmolten was en afgevoerd, was het waterpeil flink gezakt en werd de rivier een veelal rustige stroom, die kalm haar weg vervolgde naar het noorden.

Myrna was een eind langs de rivier gelopen. Ze bleef stil staan op een plek waar de ondergaande zon een zilverig rood schijnsel over het water legde. In gedachten verzonken keek ze uit over de stroom. Ze was teleurgesteld, omdat Luib niet zo gereageerd had op haar komst als ze gehoopt had. Gaf hij nou iets om haar of niet? Ze stond daar al meer dan een kwartier en haar gedachten dwaalden langzaam maar zeker weg van Luib. Uiteindelijk kwam ze uit bij de toekomst, zowel die van haar als die van haar volk.

Plotseling voelde ze een arm die behoedzaam over haar schouder werd gelegd. Ze keek op, recht in de ogen van Luib, die haar wat verlegen toelachte.

Myrna had de tegenwoordigheid van geest om haar mond te houden en niet meteen kattig te reageren.

“Waarom deed je bij ons weerzien net of ik een vreemde voor je was?” vroeg ze uiteindelijk niet al te onvriendelijk.

“Ik wist niet of jij nog iets voor me voelde en dat maakte me onzeker,” zei hij zacht. “De hele lange winter heb ik naar dit moment uitgezien, maar hoe dichterbij het kwam, hoe meer ik begon te twijfelen. Daarom deed ik zo onverschillig tegen je.”

“Je hoeft aan mij niet te twijfelen,” zei Myrna. “Ik heb ook de hele winter naar je verlangd...” Ze vielen elkaar in de armen en vierden het weerzien, zoals alleen de jeugd dat kan.

Stevig gearmd liepen ze daarna langs de rivier en bespraken de ogenschijnlijk onbelangrijke zaken die verliefden elkaar vertellen in lange, eindeloze herhalingen van altijd weer dezelfde woordjes.

Er werd door de vrouwen rond het kampvuur over van alles en nog wat gekletst. Maar er werden ook serieuze onderwerpen aangesneden. Dat gold met name voor de dood van de oude Elda, de moeder van Belia. Het oudje was in de winter langzaam maar zeker uitgeblust en opgebrand en op een morgen was ze rustig gestorven in de armen van haar dochter. Vooral Linda was benieuwd naar de omstandigheden rond de dood van haar oude vriendin. Alle vrouwen toonden begrip voor de indringende reden van haar dóórvragen.

Uiteindelijk kwam het gesprek op de bereiding, de smaak en vooral de voedzaamheid van de verschillende soorten vlees. De algemene mening was, dat het vlees van herten en rendieren veruit te verkiezen was. Dat van de eland en de wisent was goede tweede. Maar er gingen ook stemmen op voor het vlees van het ree, het paard, het everzwijn en de geit.

Wat de kleinere prooidieren betreft vielen de namen van de haas en de sneeuwhaas, de bever, de lynx, de kat, de marter en de hermelijn. Naast vlees leverden die ook zacht en soepel en zeer gewild bont op. Maar ook fijne botten om bijvoorbeeld naaigereedschap van te maken. Met veel waardering noemden de vrouwen een aantal vogels, zoals de zwaan, de eend, de gans, het sneeuwhoen, het moerashoen, de kemphaan en de leeuwerik. Van de vissen kwamen de namen naar voren van snoek, voorn, forel, kwabaal, zalm en baars.

Bij het noemen van al dat lekkers kwam bij veel vrouwen het water in de mond. Maar het zou nog geruime tijd duren, voordat er weer in de sterk meanderende beek bij het zomerkamp gevist kon worden. Ze moesten eerst maar eens zorgen dat ze zonder ongelukken op de plek van het zomerverblijf arriveerden.

Er viel zo nu en dan even een stilte. Van zo'n moment maakte Linda handig gebruik. Rustig nam ze het woord.

Zodra ze haar wat metalige, krakende stem liet horen, verstomde het geroezemoes van de andere vrouwen. Ook de mannen kregen in de gaten dat Linda iets ging vertellen. Ze lieten uit handen vallen waar ze mee bezig waren en sloten zich aan bij de luisterende vrouwen. Zelfs de jongeren die nog in de wijdere omgeving van de tenten rondhingen, kwamen nieuwsgierig bij het vuur zitten. Linda was beroemd om haar vertelkunst. Het werd gezien als een grote misser, als je door eigen schuld een van haar verhalen niet had gehoord.

“Vanavond wil ik het weer eens over de eland hebben,” stak Linda van wal toen iedereen zijn plekje gevonden had. “Eland betekent in de oertaal die onze voorouders spraken zoiets als “krachtig”. Het is zonder twijfel ook een sterk dier en het zegt veel over de kracht van Noek, dat hij de elandstier vanmorgen met één stoot van zijn speer wist te doden. Onze voorouders noemden het dier vroeger Elk. Ook in mijn verhaal noem ik hem daarom zo. De Elk is altijd een geheimzinnig dier geweest. Dat komt zonder twijfel, omdat hij graag leeft in grote moerassen en donkere wouden. In de open vlakte laat hij zich zelden of nooit zien. De Elk, zo gaat het oude verhaal, is zo sterk, dat hij zelden hoeft te slapen. Dat is maar goed ook, want als hij zou gaan liggen, zou hij met zijn lange, stramme poten nooit meer overeind kunnen komen. Daarom heeft hij de gewoonte om 's nachts leunend tegen een boompje een dutje te doen.

Nu was er een jager van ons volk, Mir heette hij, die zeer bedreven was in de jacht op de Elk. Niemand begreep hoe hij die dieren wist te verschalken. Heel lang geleden, hij was toen al stokoud, heeft Mir mij verteld hoe hij te werk ging. Omdat hij wist dat de Elk alleen kon slapen als hij tegen een boompje leunde, bedacht Mir een list. Zodra hij had uitgevist welke boom een bepaalde Elk regelmatig als steun gebruikte, wachtte hij zijn kans af en zaagde het boompje zover door, dat het bij een flinke zucht wind zou omvallen.

Toen de Elk weer een dutje wilde doen en tegen de stam ging leunen, viel hij met boompje en al om. Het dier probeerde uit alle macht overeind te komen, maar hij kreeg het niet voor elkaar. Op dat moment kwam Mir tevoorschijn en doodde de Elk met één klap van zijn grote knots. Die list gebruikte hij jarenlang. Niemand kon er achter komen hoe Mir dat nou precies klaar speelde. Maar intussen zorgde hij voor veel vlees, huiden en botten. Daarom ging het goed met zijn volk, want eerlijk delen was ook in die tijd al een van onze grootste deugden.”

Iedereen lachte smakelijk om het bizarre verhaal. Noek voelde zich zeer vereerd, omdat Linda in het verhaal zijn naam genoemd had. Hij geeuwde, stond op en ging naar zijn tent. Waarover hij die nacht zou dromen was iedereen duidelijk.

21.

De volgende ochtend stonden die van de Rode en de Blauwe Grot voor een moeilijk karwei. Een paar kilometer stroomafwaarts zouden ze de grote rivier oversteken. Ze moesten op de een of andere manier op de westoever terecht zien te komen, omdat de weg naar het zomerkamp nu eenmaal aan die zijde van de rivier was gelegen.

Na het gebruikelijke ochtendritueel trok de stoet langzaam op langs de rivier. Er moest heel wat worden meegesjouwd. Noek liep voorop en gaf aanwijzingen als er een glibberig stuk of een steile helling moest worden genomen.

Het oversteken van de rivier was altijd weer een hachelijke onderneming. Niet alleen omdat het water nog ijskoud was, maar vooral vanwege de verraderlijke, volslagen onberekenbare stromingen. Het verlies van mensenlevens en het verspelen van een deel van de bagage, was de grote angst.

Ook wat dat betreft was al vaak gebleken, dat de kennis en de intuïtie van Noek van grote betekenis waren. Hij sprak dan wel als een kind, maar met zijn gevoel voor richting en het inschatten van gevaarlijke situaties was niets mis. Beter dan wie dan ook van de Grotters wist hij lastige hindernissen te overzien en te nemen. Daarbij hield hij zorgvuldig rekening met de kinderen en de ouderen. Hij voerde de hele groep uiteindelijk altijd en zonder mankeren naar het doel dat hij voor ogen had.

Noek was niet alleen groot van gestalte, maar ook sterk en betrouwbaar. Waar bijna iedereen zich onbehagelijk begon te voelen als het woedende water rond zijn of haar lijf spoelde en het gevoel postvatte dat de rivier aan je trok, bleef Noek de rust zelf. Hij wees waar je lopen moest en gaf kalm aanwijzingen, zodat de lichte paniek wegvloeide en het zelfvertrouwen terugkeerde.

Maar ook Anta stond haar mannetje. Ze was bijna even groot als Noek. Als het moest kon ze drie kinderen tegelijk overzetten: één in haar nek en dan nog één op elke arm. Daarbij was ze minstens even onverstoort als haar broer. Hoe groter de uitdaging, hoe vastberadener ze ermee om ging.

Toen ze bij de plaats arriveerden waar de rivier overgestoken moest worden, was het al snel duidelijk dat de overtocht dit keer mee zou vallen. Het peil van de stroom die in het voorjaar vooral gevoed werd door enorme hoeveelheden smeltwater uit de bergen, was alweer een paar meter gezakt. De stenen waarover ze, lopend en voor een deel springend, de overkant moesten zien te bereiken, staken goed zichtbaar uit boven het toch nog snel stromende water.

De volgorde van de overtocht was al jaren dezelfde. Eerst kwam Linda aan de beurt met de kleinste kinderen. Die waren dan alvast aan de overkant, waar Linda op hen kon passen. Dan waren de moeders in ieder geval van die zorg verlost. Zo konden ze alle aandacht besteden aan de eigen overtocht en het overzetten van de bagage.

Zonder veel omhaal pakte Noek de oude Linda op en zette de eerste stap op een groot en glad stuk rots, dat wel een halve meter boven het water uitstak. Daarna volgde Anta met de drie kinderen Tebba en Gerb van de Rode Grot en de opvallend grote en voor zijn zeven jaar zeer volwassen ogende Boul van de Blauwe Grot. De oversteek verliep zonder problemen. De rivier was op deze plek wel zo'n vijftig meter breed en het water kreeg ruimschoots de gelegenheid om rustig tussen de beide oevers uit te stromen. Een eind verderop, stroomafwaarts, vertoonde de bedding een serieuze vernauwing, waar het water zich met enorme kracht doorheen moest persen.

Zodra Anta en Noek de oude Linda en de kinderen veilig aan de overkant hadden afgezet, kwamen ze terug om de vrouwen en de meisjes te helpen met oversteken. Die droegen een deel van de bagage op de schouders, om het lijf en soms op het hoofd, opdat er maar niets nat zou worden. Het overbrengen van de draagrekken met de tenthuiden, de matrassen, de delen van de eland en andere grote, waardevolle spullen, werd voor de zekerheid aan de jongens en mannen overgelaten. Die

gingen zogenaamd met meer overleg te werk.

Binnen een goed uur stonden de vrouwen en de meisjes met al hun spullen droog en wel aan de overkant. Ze zetten hun manden en schalen op de grond en wachtten met enig leedvermaak af, hoe de mannen het er deze keer van af zouden brengen.

Over het algemeen waren de jongens en de mannen zonder meer bereid om de aanwijzingen van Noek zorgvuldig aan te horen en secuur op te volgen. Daardoor verliep nagenoeg de hele operatie vlekkeloos, al ging het niet zonder moeite. Vooral in het midden van de brede rivier, waar de stroming het sterkst was, moesten er vreemde toeren worden uitgehaald om de draagrekken recht te houden. Noek had dan ook nadrukkelijk gezegd, dat elk draagrek door minstens twee mannen naar de overkant gebracht moest worden. Er waren maar net stapstenen genoeg om het karwei te klaren zonder dat iets of iemand in het water terecht hoefde te komen.

Midden in de rivier lagen de stenen iets te ver uit elkaar. Op die diepe, gevaarlijke plek stond Noek tot ver over zijn middel in het ijskoude water om de draagrekken naar de volgende steen te dirigeren. Dat niemand van de Grotters kon zwemmen was een bijkomend probleem. Noek en Anta verstonden die kunst echter als de besten en dat was maar goed ook. Bij het overzetten over het gevaarlijke stuk rivier van de oude Linda, de drie kinderen en de vrouwen en meisjes, was alles goed verlopen. Maar het manoevreren met de zwaar beladen draagrekken was een heel andere zaak. Dat vereiste naast moed vooral ook inzicht en kracht.

Daarom eiste Noek nogmaals van de mannen en de jongens, dat ze zijn aanwijzingen stipt zouden uitvoeren. Over het algemeen ging dat naar behoren, zodat er intussen vier van de zeven draagrekken zonder ongelukken aan de overkant waren beland. Bij het vijfde draagrek ging er echter iets goed fout.

Hob, de man van Clia van de Blauwe Grot en vader van Deka en Boul, stond algemeen bekend als een nukkig en vooral eigenwijs persoon. Als jong kind was hij in het vuur gevallen en vooral zijn gezicht toonde daar nog de diepe sporen van. Dat had blijkbaar ook zijn karakter getekend. Zonder het afgesproken teken van Noek af te wachten, begon Hob in zijn eentje aan een draagrek te sleuren. Mogelijk wilde hij laten zien dat hij sterk genoeg was en de klus ook zonder hulp kon klaren. Toen het mis ging en Hob tegelijk met het draagrek in het water viel en afdreef in de snelle stroom, waren het Noek en Anta die redding brachten. Alsof het zo was afgesproken dook Anta naar Hob, terwijl Noek in het water sprong en achter het met huiden geladen draagrek aanging.

Hob was al een keer of drie kopje onder geweest, toen Anta hem eindelijk te pakken kreeg. Nogal hardhandig sleepte ze hem naar een van grote stapstenen en zette hem daar neer. Hoestend en proestend en voortdurend water brakend stond hij als een kind te klagen. Maar niemand had medelijden met hem.

Intussen zat Noek achter het draagrek aan. Met ferme slagen van zijn sterke armen wist hij het rek na zo'n honderd meter vast te grijpen. Iedereen stond ademloos toe te kijken hoe de reus met een uiterste krachtinspanning het zware draagrek op koers kreeg en naar de oever manoeuvreerde. Tien paar handen hielpen hem het geval op de kant te trekken en de kostbare huiden voedsel te redden.

Meer dan ooit mochten Anta en Noek zich verheugen in de dankbaarheid van de Grotters. Alleen Hob deed niet mee aan het eerbetoon. Wat nukkig hield hij zich wijselijk een dag of wat afzijdig.

Op de plek waar de grote rivier een ruime bocht nam naar het oosten, volgden de Grotters de route naar het noorden. Daar ging het bergland langzaam maar zeker over in zacht glooiend heuvelland. Voor de tijd van het jaar was het een opvallend warme dag. De jongens waren de eersten die zich, overdreven puffend, van hun bovenkleden ontdeden.

Sluiks keek Myrna naar het gespierde lijf van Luib en er bekropen haar niet nader te noemen fantasieën.

Terwijl de groep Grotters zich langzaam voortbewoog, stonden ze plotseling oog in oog met een kudde paarden, die achter een rotspartij op een soort weidje stonden te grazen. Omdat de Grotters tegen de windrichting in liepen, had de aanvoerder, een grijze hengst, hen veel te laat opgemerkt. Zodra hij mensen gewaar werd, verhief hij zich op zijn achterpoten, hinnikte luid en zette het op een lopen. In één vloeiende beweging werd hij gevolgd door een tiental merries en een stuk of vijf veulens.

Vol verbazing en bewondering stonden de Grotters een tijdlang naar dat indrukwekkende schouwspel te kijken. De grond dreunde onder de galopperende hoeven en de kluiten aarde stoven in het rond.

Zo nu en dan achterom kijkend of alle merries en veulens hem wel konden volgen, gaf de hengst de richting aan en leidde de kudde naar veiliger oorden. Omdat ze veelvuldig bejaagd werden - na het rendier en het hert was het paard voor de Grotters een belangrijk prooidier - waren paarden als de dood voor de vreemde wezens die op twee poten liepen, hard konden rennen en met scherpe stokken gooiden, die dood en verderf zaaiden in de kudde.

De jagers onder de Grotters keken spijtig naar de verdwijnende paarden. Ze hadden een geweldige kans gemist. Nu ze onderweg waren naar het zomerkamp, was het de eerste zorg dat ze elke dag de nodige kilometers aflegden. De jacht kwam voor een aantal dagen op de tweede plaats. Als dat niet het geval was geweest, zouden ze de paarden veel eerder in het oog hebben gekregen en ongetwijfeld de aanval hebben ingezet.

Ook Arda had, met haar twee dochters Myrna en Berna en grootmoeder Linda, het op de vlucht slaan van de paarden met ontzag en bewondering gade geslagen. Anders dan de jagers waren ze er tevreden mee dat de paarden konden ontkomen. Vooral vanwege de merries met de veulens.

“Ik geloof niet dat ik ooit een paard zou kunnen doden,” zei Berna beslist. “Ze doen me teveel aan mensen denken.”

“Wacht maar tot de honger echt eens toeslaat en je een paar weken nauwelijks te eten hebt gehad,” antwoordde Linda. “Dan denk je plotseling heel anders over dat soort zaken. Maar in wezen voel ik hetzelfde als jij. Paarden hebben inderdaad iets menselijks.”

“Weet jij veel van paarden, Linda?” vroeg Berna.

“Ik heb altijd graag naar paarden gekeken,” antwoordde Linda. “Omdat ze in groepen leven, doet hun gedrag in bepaalde opzichten aan ons eigen gedrag denken.”

“Misschien kun je daar vanavond, als we na het eten rond het vuur zitten, iets over vertellen,” zei Myrna. “Ik weet zeker dat iedereen weer met open mond zal zitten te luisteren.”

“Goed,” zei Linda, “ik zal er eens over nadenken, want het moet wel iets om het lijf hebben wat ik vertel.”

Myrna zocht al snel het gezelschap van Luib, die ook al geruime tijd naar haar had uitgekeken. Ze deden hun best om niet teveel in elkaars gezelschap te zijn, want het was een ongeschreven regel bij de Grotters, dat jonggeliefden wat afstand bewaarden tot na de zogenaamde “darteldagen”. Het doel van die dagen was om het jongvolk, dat immers uit verschillende grotten afkomstig was, de kans te geven elkaar wat beter te leren kennen. Intussen konden ze de gewaarwordingen van de eerste verliefdheid ondergaan en een plaats geven in hun leven. Pas na die “darteldagen” en nadat gebleken was dat hun aanvankelijke kalverliefde kans van slagen had, mochten de jonggeliefden met elkaar slapen.

Mochten er, op welke manier dan ook, problemen rijzen of ruzies ontstaan, dan moesten de jongeren bij Linda te biecht. Die zorgde dan voor een zo rechtvaardig mogelijke oplossing. Wijs als ze was, kwam ze er bijna altijd uit. Meestal ook nog tot tevredenheid van de betrokken partijen. Het behoorde tevens tot haar taak toe te zien op het nakomen van de geldende regels. Hoewel ze daarin zeker niet streng was, hield ze van orde en duidelijkheid: wat niet mocht, mocht niet en daarmee uit.

Omdat het de laatste keer was, dat ze meeding op zomerkamp, zou er iemand anders die beide taken van haar moeten overnemen. Het was aan de vrouwen van de verschillende grotten om een opvolgster aan te wijzen. Zelf dacht Linda aan haar dochter Arda. Maar ze was er lang niet zeker van dat haar voorstel in die richting voldoende stemmen zou halen. De vrouwen van de Rode, de Blauwe en ook de Groene Grot zouden geen bezwaar maken. Maar van de Gele en de Witte Grot was zeker enige weerstand te verwachten.

Er was daar een nogal bazige vrouw die de taak van Linda maar al te graag over zou nemen. Maar omdat die vrouw over liefde en trouw en de relatie tussen man en vrouw heel andere opvattingen had dan Linda, had het oudje besloten zich met hand en tand tegen de benoeming van die vrouw te verzetten.

Dat zou nog wel eens een vinnig gevecht kunnen worden. Zowel de bewoners van de Gele als van de Witte Grot hadden een harde kop.

Linda zat die avond weer eens ouderwets op haar praatstoel. Oud, mager en breekbaar als ze was, had ze plaatsgenomen op een boomstam, waarover iemand een zachte vacht had gelegd. Ze hoefde haar stem nauwelijks te verheffen om door iedereen gehoord te worden. Gezien haar reputatie als verteller, kon ze altijd verzekerd zijn van een aandachtig gehoor. Daar maakte ze dan ook gebruik van door in haar verhalen haar ideeën over de menselijke samenleving te verwerken. Dan werd een vertelling ook leerzaam en kreeg nut in een breder verband.

“Ik heb van jongsaf aan belangstelling gehad voor paarden,” begon ze haar verhaal. “En dat niet alleen omdat het prachtige dieren zijn. Ik ben altijd geboeid geweest door het feit, dat ze zoveel op mensen lijken. Vooral wat hun gedrag betreft. Je zou je kunnen afvragen, wat paarden zo mooi maakt. Dan ligt het antwoord niet zo direct voor de hand. Toch zou ik vanavond eens willen proberen om in woorden te vatten waarom een paard in onze ogen zo mooi is. Ook zuiver lijfelijk gezien, al zal ik het innerlijk van het paard niet buiten beschouwing laten. Maar voordat ik me daaraan waag, zal ik eerst iets vertellen over een bepaald gedrag dat me bij paarden opviel. Deze dieren die net als wij in een kudde of groep leven, nemen elke gelegenheid te baat om elkaar zachtjes in de vacht te bijten op plaatsen waar ze zelf niet bij kunnen. Dat doen ze om elkaar van de jeuk af te helpen. Maar het heeft ook nog een veel diepere betekenis: ze doen het vooral uit genegenheid. Ik heb zelfs eens gezien dat een hengst, toch de onaantastbare baas van het spul, zich de moeite getrooste om een van zijn merries langdurig te beknabbelen. En daar eiste hij niet eens een paring voor terug.

Maar nu weer naar de vraag, waarom wij paarden over het algemeen zo prachtig vinden. Dat zit hem met name in de mooie verhoudingen. Ze hebben krachtige ledematen en een opvallend lange, magere kop, nogal spitse, zeer beweeglijke oren, die van alles vertellen over hun humeur. Het lijf ziet er gezond en vlezig uit. De ranke, mooi oplopende hals maakt een krachtige indruk. Het glanzende haar is over het algemeen kort en dicht of ligt dicht tegen het lijf aan. Behalve dan dat van de manen en de staart, die wapperen in de wind als het dier galoppeert.

Misschien is het paard nog het mooist vanwege zijn geestelijke vermogens. Het heeft de gave om goed waar te nemen, het kan zich dingen herinneren en blijk geven van bijna menselijke gevoelens. Het grootste plezier van het paard bestaat uit langdurig draven. Omdat het van nature een dier is dat snel van her naar der wil, is draven onontkoombaar, schijnbaar doelloos, maar steeds vanuit een vooropgezet plan. Een minder goede eigenschap is zijn schrikachtigheid. Werkelijk van de kleinste dingen kan het zich wezenloos schrikken. Bijvoorbeeld van een opwaaiend blad of een brekend takje.

Met een hengst is het tijdens de jacht dubbel oppassen geblazen: hij is sterk en moedig en zijn blik kan vuur spuwen. Als het moet zal hij merries en veulens tot het uiterste verdedigen. Een merrie heeft een meer meegaand karakter. Ze stelt zich in dienst van de kudde en haar veulen en laat zich ogenschijnlijk willoos leiden door de oppermachtige hengst. Maar ze gaat in het geniep haar eigen gang als zij dat gunstiger acht voor haarzelf, haar veulen en de kudde.

Zo kunnen we stellen, dat paarden montere, levendige, slimme dieren zijn, die zich trots en sierlijk voortbewegen. Of ze nu stappen, draven of galopperen. Het liefst gaan ze in lichte galop. Gevaar gaan ze bij voorkeur uit de weg, maar als het nodig is, weten ze zich dapper te weren door te slaan en te bijten.

Een paard beschikt, zoals gezegd, over een groot aantal gevoelens die het ook kan uiten: het kent genegenheid en afkeer, het is uit op wraak of herstelt de vrede. Met soortgenoten kan een paard ofwel zeer goed overweg of het heeft een hekel aan hen. Het lijken wel mensen.”

Omdat Linda hier een pauze inlaste, nam Bred de gelegenheid te baat om snel een vraag te stellen. "Hoe kom je toch aan al die wijsheid," vroeg hij oprecht verbaasd.

Linda keek hem even aan en gaf glimlachend antwoord.

"Zoals ik al zei, heb ik van kindsbeen af belangstelling gehad voor paarden. Dat betekent echter niet, dat ik een zweverige verering opvatte voor die dieren. Nee, ik benutte elke gelegenheid om paarden van nabij te bekijken en te leren van hun gedragingen. Een van de eerste dingen die mij opvielen was de grote vurigheid tijdens de paring. Bij geen dier heb ik zoveel passie en toewijding gezien tijdens de paringsdaad als bij het paard. Zeker toen ik zelf jong was en niet afkering van een vrijpartij, heb ik dat spel van kozen en ophitsen vaak met veel genoegen bekeken. Mijn levensgezel heeft daar zeker baat bij gehad. Maar goed, dat is al lang verleden tijd. Later ben ik het meer gaan waarderen, dat een hengst ook nog andere verplichtingen aanging dan het uitstorten van zijn zaad. Zo dient hij de kudde aan te voeren en naar grazige gebieden te leiden, waar het bovendien veilig is. Een keer heb ik gezien hoe een kudde hinderlijk en langdurig werd gevolgd door een roedel wolven, die het op een van de veulens had gemunt, dat kreupel was. Op een bepaald moment werd het de hengst te gortig. Hij keerde om, viel de wolven aan en trapte er twee dood. De andere wolven gingen er in paniek vandoor. Zo'n hengst gun ik een vurig en heftig paringspel van harte."

Dat Linda zo openhartig sprak over van alles en nog wat, bracht onder de mannen soms iets van een ongemakkelijk soort verlegenheid teweeg, maar ze begrepen de boodschap perfect. Ook sommige vrouwen vonden dat Linda iets te ver ging, al konden ze de kern van het verhaal zeer waarderen.

Een uur later had iedereen zijn slaapplek opgezocht. Het openhartige verhaal van Linda had sommige stellen blijkbaar op een idee gebracht, want er was nogal wat vurigheid onder de laag dierenhuiden. Ook Myrna en Berna hoorden hoe hun ouders zich vermaakten. Linda merkte het eveneens op en lachte in haar vuistje: ze wist maar al te goed wat ze had opgeroepen.

Voor Berna was het verhaal over de paarden echter veel meer dan dat ene aspect. Nadat ze in slaap was gevallen, kreeg ze een droom, die het voorspellende karakter van een visioen in zich zou kunnen hebben.

Het was volop zomer en de zon liet de weidse vlakte glanzen van licht en weelde: grasland met hier en daar bosjes van opschietende bomen. Midden op die vlakte reed een mooi, bijna zwart paard met een jonge vrouw op de rug. Het paard, een fiere, jonge hengst, stapte rustig verder en liet zich gewillig sturen door de blonde vrouw. Op een bepaald moment verscheen er, als vanuit het niets, een kudde van zo'n tien merries op de vlakte. Alsof het was afgesproken, vormden de merries een ruime kring rond de hengst en de jonge vrouw en gingen in een diepe buiging op de knieën. Blijkbaar wilden ze duidelijk maken, dat ze zich aan het gezag van de vrouw en de hengst onderwierpen.

Dromen waren voor de meeste Grotters niet zomaar voorvallen die je zo snel mogelijk diende te vergeten. Het waren in hun ogen belangrijke gebeurtenissen die zeer waarschijnlijk iets zinnigs te melden hadden over de naaste of de verre toekomst. Vooral vrouwen waren zich zeer bewust van dat feit.

Aan het paardenverhaal van Linda had haar kleindochter Myrna, merkwaardig genoeg, iets heel anders beleefd dan de andere toehoorders. Tot vlak voordat ze in slaap viel, speelde het beeld van de hengst die twee wolven doodtrapte haar door het hoofd. Toen ze eenmaal sliep, zette zich dat door in een vreemde droom, die haar nog lang bij zou blijven.

Ze stond aan de rand van een groot bos, omringd door een roedel wolven. De dieren sprongen tegen haar op en probeerden haar gezicht te likken, alsof ze haar met alle geweld iets duidelijk wilden maken. Uiteindelijk begreep Myrna, dat de wolven haar als leidster beschouwden.

Naar de dikke laag sneeuw te oordelen en de venijnige wind uit het oosten, was het hartje winter. Er was niet veel kennis van zaken voor nodig om te zien, dat alle wolven zeer mager waren. Door de vacht heen kon je hun ribben tellen. Het duurde even voordat het tot Myrna doordrong, dat er geen reu bij de roedel was. De groep bestond uit een zevental nog behoorlijk jonge teven, stuk voor stuk nog zonder welp.

Toen Myrna door had wat de wolven precies wilden, nam ze direct het heft in handen. Eerst en vooral moest ze aan eten zien te komen. Alsof een onzichtbare hand haar leidde, voerde ze de wolven weg van het bos naar een lage heuvel in de vlakte. Vanaf de top van die heuvel zagen ze een kudde van ongeveer dertig rendieren, die met de poten de sneeuw wegschraapten om bij het onderliggende gras te komen.

Myrna overzag de situatie. Al gauw wist ze wat haar te doen stond. Gelukkig waren de rendieren zo druk met het bij elkaar schrapen van voedsel, dat hun oplettendheid niet erg groot meer was. Maar Myrna wist, dat ze de waakzaamheid van een rendier nooit mocht onderschatten. De wolven hadden dagen en dagen niet gegeten en erg sterk waren ze niet meer. Daarom was het van groot belang, dat ze zo snel mogelijk een prooi bemachtigden die groot genoeg was om hen allemaal te voeden.

Het duurde even voordat Myrna de wolven had duidelijk gemaakt wat ze wilde: de roedel moest zich opsplitsen in drie kleine groepen. Twee groepen van drie wolven en Myrna zelf met de overgebleven wolven. Op een teken van Myrna begonnen de twee groepen van drie een omtrekkende beweging te maken. Zij en de zevende wolven slopen rechtstreeks naar de rendieren toe.

Myrna dacht intussen alsmat aan het roze steentje, dat ze altijd en overal bij zich droeg. Op een gegeven moment, toen ze de rendieren tot op zo'n honderd meter genaderd waren, voelde ze, dat het steentje haar huid fel deed gloeien. Meteen daarop stoven de rendieren verschrikt uiteen en sloegen op de vlucht. Eén dier bleef echter staan, de kop fier omhoog. Zonder aarzelen vielen de wolven aan en sloegen het rendier tegen de grond.

Bij het wakker worden waren zowel Berna als Myrna diep onder de indruk van hun dromen. Zonder te ontbijten liepen ze, afzonderlijk van elkaar, naar buiten om in de natuur beter over hun droom te kunnen nadenken. Daar troffen ze elkaar.

“Wat doe jij hier?” vroeg Berna.

“Dat wou ik net aan jou vragen,” antwoordde Myrna. “Ik wil wat nadenken over een vreemde droom, maar ik kom er niet uit.”

“Ik heb vannacht ook een rare droom gehad,” zei Berna. “Misschien komen we er samen wel achter wat de betekenis ervan is.”

Zittend onder een paar berken vertelden de zussen elkaar hun droom. Toen keken ze elkaar schouderophalend aan en deden er het zwijgen toe..

“Dat lijkt me nou echt iets voor Linda,” zei Myrna uiteindelijk. “Dat soort dromen vereist waarschijnlijk meer inzicht dan wij samen hebben.”

Nadat de meisjes het probleem aan de oude Linda hadden voorgelegd, stond die er op dat ook Arda bij het gesprek aanwezig zou zijn. Geen van beiden had daar moeite mee en even later zaten ze met z'n vieren onder de berken. Linda en Arda luisterden gespannen naar de twee vreemde dromen. Maar ook zij konden geen verklaring bedenken.

“Voorlopig zullen we er met niemand over praten,” zei Linda tenslotte. “Dit soort dromen kan gemakkelijk verkeerd worden uitgelegd. En daar schiet niemand iets mee op. Door sommige vrouwen, vooral van de Gele en de Witte Grot, worden wij toch al met de nodige argwaan bekeken. Ik zal me de komende dagen ernstig in beide dromen verdiepen. Hopelijk vind ik een afdoende antwoord op het hoe en waarom.

En nu gaan we helpen met het afbreken van de tenten.”

Er volgde voor de Grotters een lange, vermoeiende tocht door een heuvelachtig gebied. Het was al een eind in de avond toen ze op de plek arriveerden waar de bewoners van de Groene Grot hun tenten hadden opgeslagen. Het was een vrolijk weerzien, ook al omdat iedereen van de Groene Grot de winter goed was doorgekomen. Verder was er het verheugende nieuws dat Barna en haar levensgezel Jok enkele maanden geleden een dochter hadden gekregen. Ze heette Aga. De vrouwen hadden, in afwachting van de komst van de Rode en de Blauwe Grotters, het avondeten al klaar. Even later zat iedereen dan ook in een grote kring rond het kampvuur.

Zonder dat iemand het merkte hadden Barna en Karm de kring verlaten om hun weerzien persoonlijk te vieren.

Nog voordat het donker was, stond er al een grote, goudgele maan aan de hemel die het glooiende landschap besproeide met een ongewoon zacht licht.

Nog wat onwennig vanwege elkaars nabijheid liepen de twee geliefden zwijgend door het al hoger wordende gras en de bloeiende kruiden.

Op bepaalde momenten in het leven hebben mensen geen woorden nodig om elkaar te verstaan. Er zijn dan dingen te over die de taal spreken waaraan je behoefte hebt: het ruisen van de wind door de bomen, het roepen van een specht, het kabbelen van het water in een loopje, het ritsen van twee paar voeten door het gras. Maar het meest gevoelig is de taal van twee paar lippen, die woorden totaal overbodig maakt. Die taal zegt meer dan honderd spraakzame monden.

Terwijl de mannen zich afzonderden en zich zoals eeuwig en altijd bezig hielden met dat niet aflatend gekeuvel over hun gereedschap, hun wapens en de jacht, knuffelden de vrouwen met het kleine grut dat de Groene Grotters hadden ingebracht. Er waren daar maar liefst zes kinderen onder de zes jaar. Ze werden stuk voor stuk langdurig op schoot genomen en vertroeteld. Vooral de kleine Aga, nauwelijks drie maanden oud, ging van hand tot hand. De oh's en ah's waren niet van de lucht. Op alle gezichten verscheen een glimlach bij het zien van die ontroerend hulpeloze baby.

Met de aansluiting van de bewoners van de Groene Grot was ook het grote familiegevoel weergekeerd. Tussen de drie grotten was er altijd een hechte band geweest. In het najaar werd het altijd als pijnlijk ervaren, dat ze voor meer dan een half jaar afscheid van elkaar moesten nemen. Er was nu eenmaal geen grot die hen allemaal kon herbergen. De winters waren te streng om ze zonder de bescherming van een grot en houtvuren door te komen. Dat de winters de laatste tijd aan strengheid hadden ingeboet, bracht daar geen verandering in. Daarom werd de jaarlijkse scheiding in de herfst als een noodzakelijk kwaad gezien. En daarmee was de kous af.

Met zijn vier vuurkringen en slechts 15 bewoners was de Groene Grot de kleinste van de drie. Er was in de grot voldoende ruimte voor nóg twee vuurkringen, maar er waren gewoonweg niet meer mensen. Het meest opvallende was, zoals gezegd, het relatief grote aantal jonge kinderen in deze grot. Karm, die als dertienjarige aan zijn tweede kerfbotje bezig was, mocht al niet meer tot de kinderen gerekend worden. Zijn reactie op het weerzien met Barna had dat al wel duidelijk gemaakt. De ouders van Karm, moeder Caja en vader Uus, hadden ook nog de zorg voor een dochterje van 5, Wilka geheten. Verder was er het gezinnetje van Dana en Gurt met de dochters Ebba van vier en Janka van 2 jaar oud. Dan had je Bea en Kuz, de ouders van de meisjes Batha, 4 jaar en Chana 3. Tot slot waren het Barna en Jok met Aga, die zo in de smaak viel bij alle vrouwen.

Omdat ze wisten dat Barna al een tijdje zwanger was, toen ze van de Groene Grot in de herfst afscheid namen, hadden de vrouwen van de Rode en de Blauwe grot een winter lang de tijd gehad om kleertjes en speeltjes te maken voor de nieuw geborene. En ze hadden zich niet onbetuigd gelaten. Maar de geschenken zouden pas, naar oude gewoonte, de tweede dag na de hereniging tevoorschijn worden gehaald.

Die avond was het rond het kampvuur één groot feest. De vrouwen hadden extra lekker gekookt - met vooruitziende blik hadden ze wat van de beste stukken vlees van de elandstier achtergehouden - en met name de mannen deden zich bijna overmatig te goed aan al dat lekkers. Het was nu eenmaal een mooie traditie om de geboorte van een kind uitgebreid te vieren. Het hoogtepunt van de avond was het moment dat de geschenken aan de jonge moeder werden overhandigd. De een had een piepklein mutsje van beverbont gemaakt, de ander een soort broek, tevens luier, van buitengewoon zachte en sterk absorberende sneeuw hazenvacht. Ook waren er schoentjes van rendierleer, hesjes en jasjes, maar vooral veel dekentjes en een zeer wijde omslagdoek, waarin de moeder haar kind kon wikkelen en dragen tijdens het lopen.

Gedurende het eerste levensjaar van een kind werd de moeder in veel opzichten ontzien. Het was de oude Linda die dat na lang overleg voor elkaar had gekregen. Vooral de mannen van de Gele en de Witte Grot hadden lang dwars gelegen. Ze waren blijkbaar bang, dat ze dan zelf vaker de handen uit de mouwen zouden moeten steken. Maar uiteindelijk was het voorstel van Linda met meerderheid van stemmen aanvaard. Dat was tijdens het zomerkamp van zo'n vijftien jaar geleden. Sindsdien had Linda een groot gezag opgebouwd, zowel bij de mannen als de vrouwen. Barna, de jonge moeder, was erg blij met de geschenken, maar ook met de aandacht voor haar kind.

Zelfs haar levensgezel Jok nam de moeite om te komen kijken naar de spulletjes die zijn dochter gekregen had. Hij bedankte iedereen met een korte knik.

Zo was er, in een paar dagen tijd, een groep ontstaan van welgeteld 56 mensen. Die zouden samen met de bewoners van de Gele en de Witte Grot de zomer doorbrengen. Maar vooralsnog hadden deze drie groepen de tijd aan zichzelf om de onderlinge banden aan te halen en nieuwtjes uit te wisselen.

Pas als zij al hoog en breed op de plaats van het zomerkamp zouden zijn aangekomen, konden ze de komst van de mensen van de Gele en Witte Grot tegemoet zien. Daar kon makkelijk een paar dagen of zelfs een week tussen zitten. Het tijdsbesef van die mensen was nu eenmaal niet op nauwkeurigheid afgestemd. Zij leefden meer van de ene dag in de andere. Ook met orde en netheid namen zij het niet zo nauw. Het ging er in die grotten ook wat rauwer en harder aan toe en er was nogal eens ruzie. In ieder geval Linda, maar waarschijnlijk ook de anderen, wisten dat het verschil in geaardheid alles te maken had met een verschillende afkomst. Dat idee werd nog versterkt door het feit, dat de bewoners van de Gele en de Witte Grot groter waren en breder in de schouders. Dat leek te wijzen op een andere achtergrond. Mogelijk waren ze op de een of andere manier, net als Anta en Noek, verwant aan de Kinnebakken. Maar daar durfde niemand hardop over te praten. Hoe het ook zij, het was ander volk.

Vanaf het eerste moment van weerzien waren Karm en Berna onafscheidelijk. Tenminste voor zover de geldende regels dat toelieten. Soms samen met Luib en Myrna, maar bij voorkeur alleen, maakten ze van elke gelegenheid gebruik om zich van de groep los te maken.

Karm en Luib konden vanaf het eerste moment goed met elkaar overweg. Dat was niet zo verwonderlijk, want ook op de vorige zomerkampen trokken ze regelmatig met elkaar op. Luib was een goedmoedige, goedlachse optimist, die overigens wel degelijk bereid was over de zaken van het leven na te denken. Karm leek meer het type van de sportieve doorzetter, die goed kon relativiseren als hij eens met een nederlaag of tegenvaller werd geconfronteerd.

In de ogen van de meeste Grotters waren Luib en Myrna en Karm en Berna twee voortreffelijke stellen. Die zouden in de toekomst veel voor het volk kunnen betekenen, ieder met zijn eigen inzet en kwaliteiten.

Luib was een handwerksman, die het maken van gereedschap en wapens als belangrijk doel zag. Karm hield van de jacht, met name op groter wild, dat je slechts na langdurige achtervolging of door een list te gebruiken, zoals een strik of een valkuil, kon bemachtigen. Hij was daarbij een uitstekend boogschutter.

Beide jongens werden gezien als bekwaam en veelbelovend.

De reis naar het zomerkamp had dat jaar op de kop af dertien dagen in beslag genomen. Toen de Grotters er op een middag arriveerden, zwaar beladen en dodelijk vermoeid, overheerste al snel de vreugde van de herkenning. Ze ontdeden zich van de bagage en legden die aan de voet van een heuvel waar de tenten straks opgebouwd zouden worden. Daarna klommen ze, zoals elk jaar en zonder voorafgaande afspraak, gezamenlijk naar de top van de heuvel om het landschap te begroeten en te overzien. Zwijgend stonden ze daar, ontroerd en sommigen met tranen in de ogen. Van groot tot klein, allemaal voelden ze het als een thuiskomst.

Naar het oosten toe keken ze uit over een grazige beekvallei, die zich kilometers ver uitstreckte, bijna zo ver als het oog reikte.

“Als we vroeger op deze heuvel stonden, zagen we bijna niets dan water,” zei Linda. “De rivier trad heel vaak buiten haar oevers en zette de hele vallei onder water. Zo was er een moerassig gebied ontstaan, dat ook 's zomers erg drassig was. De beek kon de grote hoeveelheden smeltwater dat van de bergen kwam niet verwerken.

Maar nu is alles droog, de beek blijft meestal binnen haar oevers en er is de laatste jaren een rijk grasland ontstaan, dat duizenden grazers kan voeden.”

“Kijk daar maar eens,” riep Nil, die niet voor niets geroemd werd om zijn scherpe ogen.

Hij wees op een kleine kudde rendieren die aan de einder voorbijtrok. De rendieren hadden blijkbaar nog niet in de gaten, dat ze door een roedel van een vijftal wolven op een sukkeldrafje werden gevolgd.

“Vanavond, als het donker wordt, hebben we vast en zeker een rendier minder,” zei Nil, doelend op de achtervolgende wolven.

Intussen hadden Linda en de andere vrouwen de ogen gericht op de rest van het weidse landschap. Er was ook daar veel grasland te zien, maar hier en daar schoten talrijke jonge bomen op.

“Ook daar is heel wat veranderd de laatste jaren,” zei Linda. “Vroeger zag je hier vooral kruiden en grassoorten, die hielden van natte grond. Nu de winters steeds minder sneeuw brengen en minder koud worden, kunnen er boomsoorten groeien, die je vroeger niet of nauwelijks zag. Het zou mij niet verwonderen als deze hele streek ooit nog eens in een groot bos zal veranderen. Tenminste als de opwarming van het klimaat doorzet.”

“Als dat inderdaad zo zou zijn, hoeven we op een bepaald moment misschien niet terug naar de grotten in de bergen om de winter door te brengen,” opperde Arda. “In plaats daarvan zouden we op deze plek een groot en sterk onderkomen kunnen bouwen.”

De meeste mannen keken haar wat spottend en in ieder geval meewarig aan: dat was weer zo'n typische vrouwenopmerking die werkelijk nergens op sloeg.

Arda begreep de wenk en hield verder wijselijk haar mond. Maar Myrna en Berna hadden ademloos geluisterd naar de optimistische veronderstellingen van hun moeder. Ze keken elkaar aan en wisten zonder het uit te spreken, dat het een van hun doelstellingen zou worden om zomer en winter in dit land te blijven.

Maar voordat het zover was, zou er nog heel wat water door de beek stromen, die daar beneden lag te schitteren in de late middagzon.

Myrna en Berna waren gewend aan de meesmuilende of zelfs ronduit afkeurende gezichten van de andere grotbewoners, zodra er door Linda of Arda een vooruitstrevend plan werd geopperd. Het merendeel van de Grotters, vooral de mannen, was zeer behoudend van aard en een paar zelfs zondermeer aartsconservatief.

Langzaam liepen de bewoners van de Rode, de Blauwe en de Groene Grot van de top van de heuvel naar de plek waar de tenten moesten komen. Er moest ook nog stookhout worden gehaald en gras

om de slaapzakken mee te vullen, maar ook water uit de beek, want er zou gekookt moeten worden.

Zelfs de mannen hielpen mee. Die vele handen zorgden ervoor dat er al in de vroege avond gegeten kon worden. Veel bijzonders was het overigens niet. Het vlees van de elandstier was helemaal op. Ze moesten het doen met de restjes vlees van de wintervoorraad. Maar morgen zou het allemaal anders zijn. Op vers rendiervlees durfde iedereen wel te rekenen. Bovendien groeiden er in de nabije omgeving kruiden en planten genoeg die als toespis of als sla dienst konden doen.

Na het eten hadden Myrna en Berna geholpen met opruimen en met het in orde maken van de grote tenten. Ieder jaar werden die op een vlak gedeelte aan de voet van de heuvel neergezet. Ze stonden ver genoeg van elkaar om ruimte over te laten voor een groot vuur en zitgelegenheid voor iedereen.

Terwijl de anderen zich rond het vuur schaarden om buurtend en lachend de terugkeer in zomerland te vieren, waren Myrna en Luib met Berna en Karm terug gegaan naar de heuveltop. Daar gingen ze dicht bij elkaar in het gras zitten en keken uit over de groene vlakte. Hun ogen volgden onwillekeurig de loop van de glinsterende, sterk kronkelende beek.

Het geroezemoes van de pratende mensen rond het kampvuur drong nauwelijks tot hier door. Je hoorde alleen de wind en de krassende roep van een zwarte kraai die traag van de ene boom naar een andere vloog. Voor de rest was het land gehuld in een waas van stilte en rust, die weldadig inwerkte op de gedachten van de vier jonge mensen, daar op de top van die heuvel.

Waarschijnlijk omdat ze aanvoelde dat de sfeer er zich voor leende, bracht Myrna het gesprek op de toekomstverwachting waarop Arda die middag had gezinspeeld. In eerste instantie wisten de twee jongens er niet goed raad mee. Ze hielden dan ook wijselijk hun mond. Maar Berna stond erop, dat ze kleur bekenden.

Hun idee kwam er op neer, dat het allemaal voorbarig gepraat was. Het zou even goed kunnen dat de winters over enige tijd weer strenger zouden worden.

“Maar voorlopig zijn de winters in snel tempo zachter geworden en de zomers warmer,” zei Myrna. “Wat is er op tegen om de toekomst met een zeker optimisme tegemoet te zien? Bovendien lopen we dan niet het gevaar bepaalde ontwikkelingen over het hoofd te zien en achter de feiten aan te hollen.”

“Achteraf begin ik wel wat voor een meer positieve instelling te voelen, als we maar op onze hoede blijven en geen gekke dingen doen,” zei Luib. “Als het onverhoopt tegen mocht vallen, moeten we zo verstandig zijn om onze verwachtingen zonder aarzelen bij te stellen.”

Vier dagen nadat de bewoners van de drie grotten bij de heuvel waren gearriveerd, kwamen de bewoners van de Gele en de Witte Grot aanzetten.

Natuurlijk was het Nil die hen als eerste vanuit het zuiden zag aankomen. Tussen een paar bosjes van jong hakhout door waren een paar stippen waar te nemen, meer niet. Na geruime tijd was te zien dat het vier mensen waren, merkwaardig genoeg zonder bagage. Naar hun sjokkende gang te oordelen, zat er niet veel puf meer in.

Bij nader inzien bleken het twee mannen en twee jongens te zijn van de Gele Grot. Toen ze eenmaal op de heuvel waren aangekomen, vertelden ze, dat Zirna van de Gele Grot weer eens ruzie had gekregen met Tors van de Witte Grot. Terwijl iedereen op de avond voordat ze op de plek van het zomerkamp zouden arriveren rustig rond het kampvuur zat, was het plotseling tot een uitbarsting gekomen. Niemand wist precies waar het over ging. Maar de ruzie liep zo hoog op, dat Tors een forse klap had uitgedeeld en Zirna met een bloedneus zat.

De hele nacht was het onrustig gebleven. Niemand had behoorlijk kunnen slapen. Toen de herrie 's morgens weer opnieuw begon, waren zij er met z'n vieren maar vast vandoor gegaan. Zonder de ontwikkelingen af te wachten.

“En de bagage dan?” vroeg Bred.

De vier haalden onverschillig de schouders op, alsof zij niet verantwoordelijk waren voor de spullen van de groep.

Bred wist al hoe laat het was. Hij ging naar Linda om te overleggen.

“Stuur maar een paar jongens met draagrekken,” zei Linda. “Die kunnen helpen met sjouwen. Intussen maken wij een goede indruk op die van de Gele en de Witte Grot. Zo slaan we twee vliegen in een klap.”

Cars, Luib, Karm en Oep die met elkaar stonden te praten, waren na enig aandringen bereid om de taak op zich te nemen. Tot verwondering van Bred maakte niemand van de Gele Grot aanstalten om met hen mee te gaan. Lui lagen ze in het gras van de hete soep te slurpen die Myrna hen had gebracht.

Vanaf de heuvel was later uitstekend te zien hoe de rest van de Gele en de Witte Grot druppelsgewijs arriveerde. De eenheid was inderdaad totaal zoek. Soms droegen een paar stellen een draagrek, soms kwam er een groep aan die helemaal geen bagage bij zich had. Pas een uur of wat nadat iedereen binnen was, kwamen Cars, Luib, Karm en Oep de heuvel op, sjouwend met twee loodzware draagbaren.

“Waar is de rest van de bagage?” vroeg Bred.

De vier jongens haalden de schouders op.

“Die zal nog wel ergens liggen,” zei Karm, toen hij weer op adem was. “Wij konden in ieder geval echt niet meer dragen dan dit.”

De ruzie tussen Zirna en Tors was blijkbaar nog niet over. Op meer dan honderd meter van de plek waar de Rode, Blauwe en Groene Grot de tenten hadden opgeslagen, begonnen die van de Gele Grot, tegen de al jaren geldende gewoonte in, onder leiding van Zirna met het opbouwen van hun kamp. Tors daarentegen koos met de zijnen voor de plaats die ze gewoontegetrouw elk jaar innamen, vlakbij de tenten die er al dagen stonden.

Op advies van Bred en Arda deed iedereen of er niets aan de hand was. De vrouwen brachten eten en deden vriendelijk tegen de jengelende kinderen van de Witte Grot.

Die hadden wel degelijk in de gaten, dat er iets gaande was. Om het minste of geringste kregen ze een tik of een scheldwoord naar het hoofd. Pas toen ze te eten kregen, waren ze even stil.

Bred en de zijnen probeerden contact te maken met de mannen van de Witte Grot, maar die bleven zwijgzaam als altijd. Dat was niet zozeer uit kwaaië wil. Ze waren nu eenmaal niet zo spraakzaam als die van de andere grotten. Daarbij hanteerden ze een taaltje dat zich nogal van het hunne onderscheidde. Zo maakten ze slechts korte zinnen, die ze ook nog hikkend uitspraken. Zo leek het of ze voortdurend naar woorden moesten zoeken.

Tors was een bonkige kerel. Hij had min of meer de uitstraling van Noek. Hij was een stuk minder groot, maar zijn schouders waren zeker zo breed. Wel was zijn hoofd opvallend veel kleiner dan dat van Noek.

Het grote verschil zat hem in het karakter. Waar Noek de goedheid zelf was, toonde Tors zich vaak korzelig. Zo nu en dan kon hij volkomen onverwacht woedend uitvallen naar alles en iedereen. Sinds een paar jaar had hij de leiding van de Witte Grot op zijn schouders. Dat was een taak die hij geestelijk op geen stukken na aan kon. Maar zelf wilde en kon hij dat maar niet beseffen. Alleen door zijn imposante gestalte en harde handen dwong hij enig respect af.

Zirna was een grote vrouw met armen als kleine boomstammen en een lijf dat een meer dan verbazend grote omvang had. In dat opzicht had ze wel iets weg van Anta. Waar Anta zich bedrijvig toonde, behulpzaam en vriendelijk, was Zirna eerder een wat traag, nukkig en eigengereid vrouwmens.

Binnen de Witte Grot had ze van een oudere man zonder veel omhaal de leiding overgenomen. Ze was toen goed en wel vijftien jaar oud. Niemand durfde haar tegen te spreken. Haar macht steunde op haar sterke lijf. Daarenboven kon ze een scheur opentrekken, waar niemand van terug had.

Het grootste onderscheid tussen de bewoners van de Gele en de Witte Grot enerzijds en Anta en Noek anderzijds, was de zeer sterk ontwikkelde kaakpartij van de twee laatsten. Die enorme kaken gaven hen tegelijk een angstaanjagend en goedmoedig aanzien. Het was maar hoe je er tegen aan keek.

Vanwege al die verschillen kwam het de laatste jaren nooit meer voor, dat een jongen van de Drie Grotten een meisje van de Twee Grotten tot levengazel koos. Of omgekeerd.

Dat Zirna en Tors de baas speelden in de Gele en de Witte Grot was op zichzelf niet slecht of opmerkelijk. De bewoners van die twee grotten hadden nu eenmaal een harde hand nodig. Orde en regelmaat waren voor die mensen lang niet vanzelfsprekend. Maar sinds een aantal jaren waren ze overgeleverd aan machtswellust en willekeur. En dat was heel wat anders dan duidelijkheid en strengheid.

Met name Linda, maar ook Bred, Arda en haar broer Ran, hadden al lang zien aankomen, dat het met Zirna en Tors de verkeerde kant op ging. Maar ze waren niet bij machte om er iets aan te doen. Vandaar dat ze zich afzijdig hielden. Het zag er naar uit dat zowel Tors als Zirna uit waren op de macht over allebei de Grotten. Niet meer en niet minder.

De oude Linda zat er behoorlijk mee in haar maag. Al jaren lang probeerde ze de vrede te bewaren, zodat de Drie Grotten en de Twee Grotten bij elkaar bleven. Verdere versplintering bracht grote nadelen met zich mee. Vooral bij de jacht op grote dieren, zoals paarden, elanden, wisenten, oerrunderen, edelherten, reuzenherten, maar vooral de bruine beer, die zeer gewild was vanwege de vacht, waren de durf en de krachtpatserij van de leden van de Gele en de Witte Grot zeer welkom, zo niet onmisbaar.

Tot nu toe was Linda er in geslaagd een dreigend conflict snel te onderkennen en tijdig de nodige maatregelen te nemen. Niet zelden viel dat in het nadeel uit van de Drie Grotten. Die van de Twee Grotten lieten zich alleen vermurwen, als ze duidelijk bevoordeeld werden.

Alleen toen die van de Twee Grotten Anta en Noek als kind gevangen genomen hadden en ze als slaven wilden uitbuiten, had Linda hard ingegrepen. Het had haar erg veel moeite gekost om een scheuring te voorkomen. Die van de Twee Grotten stonden bovendien gauw met de vuisten en hun beruchte knotsen klaar.

In ruil voor de vrijlating van Anta en Noek, door sommigen als minderwaardige leden van de Kinnebakken beschouwd, had Linda de Twee Grotten bepaalde voorrechten toegezegd.

In grote lijnen kwam dat er op neer, dat de bewoners van de Drie Grotten die van de Twee Grotten een heleboel werk uit handen zouden nemen. Dat gold voor het maken van kleren, het prepareren van huiden en het zoeken en bereiden van geneeskrachtige kruiden, om een paar zaken te noemen. Omdat die van de Twee Grotten nogal onhandig waren en hun kennis van kruiden in de loop der jaren vrijwel geheel waren kwijtgeraakt, leek hen dat een voordelige ruil.

De eerste tijd liep alles redelijk volgens afspraak. Er werd door die van de Drie Grotten gemopperd over de gemakzuchtige houding van die lui van de Twee Grotten, maar er waren geen grote conflicten.

Maar na enkele jaren begonnen die van de Twee Grotten alsmaar meer eisen te stellen. Daarbij gingen ze zich gedragen als schooiende kinderen, die nooit tevreden waren. Dat had overigens ook te maken met het feit, dat Anta en Noek uitgegroeid waren tot behulpzame krachten. Zij namen allerlei riskante en veel kracht vergende taken op zich, zonder daar iets voor terug te eisen.

Met name Zirna, die nog had meegemaakt dat Linda de twee gevangen genomen kinderen had opgeëist, had blijkbaar achteraf spijt gekregen van de ruil.

Met de woordvoerders van de Drie Grotten, Bred, Toob en Gurt, had Linda de situatie lang en breed besproken. Ook met Arda en Ran, had ze het er uitvoerig over gehad. Maar verder dan de constatering dat ze niets anders konden doen dan afwachten, kwamen ze niet.

Linda zag aankomen, dat Zirna de zaak vandaag of morgen op de spits zou drijven. Met alle gevolgen vandien.

Terwijl Linda en de anderen zich grote zorgen maakten over de slechter wordende verhouding tussen de twee groepen grotbewoners, hield de jeugd zich met een totaal ander soort zaken bezig. Onder aanvoering van Karm, Berna, Luib en Myrna, waren ze alvast de plek gaan verkennen waar de tent opgeslagen diende te worden die gebruikt werd tijdens de "darteldagen". Dit evenement vond altijd plaats kort na aankomst in het zomerkamp.

In die ruime door hen zelf te bouwen tent, mocht de jeugd tussen de twaalf en de vijftien jaar een soort verkenningsperiode doorbrengen. Al onderzoekende konden ze op die manier voor de rest van het leven aan de juiste gezelschapsgenoot te komen.

Naast de twee genoemde stellen, was er ook Cars van de Rode Grot. Van de Blauwe Grot waren er, buiten Luib gerekend, zeven jongens en meisjes: Mara, Val, Nana, Lena, Arnt, Gila en Oep. Het duurde echter niet lang of de jeugd van de Witte Grot, in totaal zes jongens en meisjes, sloot zich bij

hen aan. Een paar uur later volgden er nog een zevental jeugdigen van de Gele Grot. Blijkbaar met toestemming van bazin Zirna.

Twee jongens van de Gele Grot deden van begin af aan erg stoer en opdringerig. Vooral de jongste van de twee, Nerm, de zoon van Zirna, wist zich niet te gedragen. In plaats van een hand uit de mouwen te steken en mee te helpen met het opbouwen van de tent, liep hij Berna voortdurend hinderlijk voor de voeten. Pas toen het Berna echt teveel werd, maakte ze er een bitse opmerking over. Dat maakte het alleen maar erger. Nerm drong haar in een hoek en greep haar bij de borsten. Van afstand had Karm alles gevolgd. Hij vond het meer dan tijd om in te grijpen. Woedend kwam hij op Nerm af en gaf hem een rake klap in het gezicht. Het bloed drupte van zijn lip. In plaats van terug te vechten, wat iedereen verwacht had, begon Nerm als een verwend kind te krijsen en rende naar de tent van zijn moeder.

Het vervolg van dit korte incident was voorspelbaar. Nog geen half uur later arriveerde Zirna, vergezeld van een paar mannen van de Gele Grot, op de plek waar de jeugd bij elkaar was. Zonder enige waarschuwing vooraf begonnen ze de al gedeeltelijk opgebouwde tent omver te duwen. Ze rukten de palen uit de grond en namen die mee naar hun eigen kamp, alsof het hun eigendom was.

Zelfs Tors had geen goed woord over voor deze wandaad. Hij was vast van plan om met zijn mannen verhaal te gaan halen - ook de jeugd van de Witte Grot voelde zich immers zwaar gedupeerd - maar Linda wist hem op andere gedachten te brengen.

“Misschien kunnen wij samen naar haar toe gaan,” zei ze. “Mogelijk is ze ondanks alles voor rede vatbaar.”

Tors keek haar aan en schudde het hoofd.

“Goed jij gaat mee,” zei hij. “Maar Zirna niet luisteren. Luistert nooit.”

Ran en Arda boden aan om hen te vergezellen, maar Linda wees het aanbod van de hand.

“Het zou de zaak alleen maar erger maken,” zei ze. “Ik wil koste wat kost voorkomen, dat er een scheuring ontstaat. Wij hebben elkaar hard nodig.”

De anderen keken bezorgd toe hoe de grote, stevige Tors en de kleine, tengerere Linda op weg gingen in een poging de vrede te herstellen.

Zoals Tors al voorspeld had, was er met Zirna geen goed woord te wisselen. Met een nog rooiere kop dan gewoonlijk hielp ze met het afbreken van de tent, die ze de dag tevoren hadden opgebouwd.

Linda had in één oogopslag gezien, dat er geen eer aan te behalen viel. Zirna was zodanig over de rooie, dat woorden niet eens tot haar doordrongen.

Ten einde raad tikte Linda de grote vrouw op de rug toen ze zich bukte om een tentpaal uit de grond te trekken.

“Wat moet je,” siste Zirna tussen haar tanden.

“Wij willen geen ruzie,” zei Linda. “Daarom komen we praten.”

“Er is al ruzie,” bitste Zirna. “Wij gaan vertrekken, zoals je ziet. En we zijn niet van plan nog ooit bij jullie terug te komen. Jullie zien maar hoe je aan vlees komt voor de winter.”

Linda zag dat woorden geen zin meer hadden. Tors liet zich echter iets ontvallen.

“Die komt met hangende pootjes terug,” zei hij halfluid.

Maar Zirna had het opgevangen. Als een woedende berin stormde ze op Tors af.

“Ik hoorde je wel. Onderkruiper. Nooit kom ik terug. Al sterven we allemaal van ellende. Nooit kom ik terug.”

“Waar gaan jullie heen?” vroeg Linda vriendelijk.

“Naar noorden,” zei Zirna. “Daar wij zoeken ander volk om mee te leven. Volk van ons.

Grote, sterke mensen. Jagen op bizon en mammoet.”

Terug in het kamp vertelde Linda wat er was voorgevallen. Iedereen kon zien dat het haar zeer aan het hart ging. Zonder uitzondering had iedereen met haar te doen. Zelf beschouwde ze de breuk met de Gele Grot als de grootste nederlaag die ze ooit had geleden.

Hoewel nagenoeg iedereen van de Drie Grotten, inclusief een aantal mensen van de Witte Grot, haar kwamen bemoedigen met een woord of een gebaar, zat het verdriet zo diep, dat ze er geen weg mee wist. Uiteindelijk wenkte ze Myrna en Berna en liep met hen de heuvel af naar de beek. Even later ging Arda achter hen aan.

“Je hebt me wel niet rechtstreeks uitgenodigd, maar ik ben toch zo vrij...,” begon Arda zich te verontschuldigen.

“’t Is goed dat je er bent,” zei Linda alleen.

Met z'n vieren gingen ze op de oever van de beek zitten. Niemand zei een woord. Ze luisterden een tijd lang naar het leuterend gekabbel van de beek. Op den duur bracht dat rust. Met name bij Linda, die eindelijk de moed vond om te zeggen wat ze op haar hart had.

Bred en Ran, beiden erkende wapenmakers, hadden intussen andere zorgen aan hun hoofd. Met ongeduld hadden ze de laatste dagen naar het oosten uitgekeken. Uit die richting kwam het handelsvolk, dat ieder jaar vuursteen kwam ruilen tegen huiden en gedroogd vlees. De voorraad vuursteen was danig geslonken. Er moesten nieuwe wapens worden gemaakt voor de jacht op rendieren en paarden. Over enkele weken zouden die in grote aantallen vanuit het zuiden komen opdoemen.

Dan zou namelijk de trek aanvangen naar de rijke weidegebieden in meer noordelijke streken. Daar zouden de dieren ook minder last hebben van de grote horden muggen en andere insecten.

Nil, Toob en Gurt, alle drie jagers van het zuiverste ras, verwachtten elk moment de aankomst van enkele bevriende stammen. Die kwamen ieder jaar helpen met de grote jacht.

Maar noch het een noch het ander deed zich voor.

Linda kwam moeizaam op gang, daar aan de oever van de beek. Pas toen de eerste woorden er eenmaal uit waren, vloeiden de zinnen weer als vanouds.

“Ergens in onze omgang met de bewoners van de Gele en de Witte Grot is er iets goed fout gegaan,” begon ze haar verhaal. “Dat het andere mensen zijn met een andere aard zal iedereen duidelijk zijn. Ze gaan ook anders met elkaar om dan wij. Misschien had ik daar meer oog voor moeten hebben. Ik denk dan aan de tijd dat Noek en Anta als radeloze weeskinderen over de vlakke zwierven en door die van de Gele en de Witte grot gevangen werden genomen. Omdat wij niet wilden dat zij Noek en Anta als een soort slaven behandelden, hebben we die twee vrijgekocht door veel te veel toezeggingen te doen. Op de een of andere manier hebben Zirma, maar in zekere zin ook Tors, dat uitgelegd als zwakte van onze kant. Ik heb dat niet op tijd ingezien of er in ieder geval niet goed genoeg op gereageerd. Dat neem ik mezelf erg kwalijk. Misschien ben ik wel te zacht voor mijn taak.”

Die laatste opmerking viel bij Arda totaal verkeerd.

“Wat, te slap?” zei ze fel. “Je bent altijd duidelijk en tegelijkertijd menselijk geweest. Je hield het belang van alles en iedereen in de gaten. Al je beslissingen heb je weloverwogen genomen.”

Linda keek haar dochter aan en lachte flauwtjes.

“Dank je voor de ondersteuning,” zei ze toen. “Maar ik blijf erbij dat ik de Twee Grotten veel te veel toezeggingen heb gedaan. Ik wilde de zaak in geen geval op de spits drijven.”

“Hoe zit dat nou eigenlijk precies met Anta en Noek?” vroeg Myrna. “Waar komen die nou werkelijk vandaan?”

“Die vraag overvalt me een beetje,” zei Linda, “al had ik haar op den duur wel verwacht.

Misschien is het ook wel goed als ik nu meteen maar antwoord geef.

In de tijd van mijn grootmoeder leefde er, zoals jullie weten, nog een ander volk in deze streken.

Botweg gezegd heetten ze 'De Kinnebakken' vanwege hun grote onderkaak en onbehouwen voorkomen. Meer beschaafd spraken wij van 'De Anderen'. Toen de winters korter en minder streng werden, verdwenen hun belangrijkste prooidieren, zoals de mammoet en de bizon naar het noorden.

Omdat er in het noorden geen grotten waren om de winter in door te brengen, waren De Kinnebakken genoodzaakt hier te blijven en op kleinere dieren te gaan jagen. Maar daar waren ze onvoldoende bedreven in. Door gebrek aan voedsel werden ze zwakker en zwakker. Hele families kwamen in de winter om. Enerzijds omdat er niet genoeg voedselvoorraad was, anderzijds omdat hun primitieve tenten niet voldoende bescherming boden.

In die periode, die jaren en jaren duurde, werden Anta en Noek aangetroffen door bewoners van de Gele en de Witte Grot. Die namen hen gevangen en voerden de twee triomfantelijk mee naar het zomerkamp. Het was hun bedoeling hen als goedkope werkkrachten te gaan gebruiken. Maar daar heb ik persoonlijk een stokje voor gestoken.”

Na haar relaas over 'De Kinnebakken' pauzeerde Linda even om op adem te komen. Berna maakte daar gebruik van om haar ongenoegen te laten blijken.

“Dat wisten we allemaal al wel,” zei ze. “Maar wat was er nou precies aan de hand met Anta en Noek?”

“Dat is zo'n verschrikkelijk verhaal, dat ik het liever niet vertellen zou,” zei Linda. “Maar nu kan ik niet meer terug. In feite waren Noek en Anta niet alleen, maar met een kleine groep uitgeputte volwassenen. Hoewel het nooit helemaal duidelijk is geworden uit de verhalen, zijn die volwassenen, waaronder waarschijnlijk de ouders van Anta en Noek, door de bewoners van de Gele Grot afgemaakt. Eerlijk gezegd heb ik nooit moeite gedaan om de waarheid te achterhalen. Ik vreesde voor het ergste als de ware toedracht algemeen bekend zou worden.”

“Wisten Anta en Noek ervan?” vroeg Myrna.

“Waarschijnlijk niet,” zei Linda. “Mogelijk heeft de moord plaatsgevonden toen de twee kinderen er niet bij waren. Later is hen verteld, dat ze door de groep, inclusief hun ouders, in de steek zijn gelaten.

Maar wat ik eigenlijk wilde vertellen is nog veel afschuwelijker. Ook wij hebben ons – ik spreek nu van heel lang geleden – een tijd lang aan moord en doodslag schuldig gemaakt. Dat kwam omdat wij erg bang waren voor 'De Kinnebakken'. Wij kenden hun gewoonten niet. Wat vreemd lijkt, wordt al snel gewantrouwd.

Het kwam in die tijd voor dat 'De Kinnebakken' onze vrouwen aanvielen. Bijvoorbeeld als ze zonder mannen erbij naar knollen en kruiden zochten. Achteraf bleek dat 'De Kinnebakken' als de dood waren voor de wapens die bij ons de vrouwen toentertijd nog droegen. Daarom vielen ze onverhoeds aan. Als reactie daarop verklaarden onze mannen 'De Kinnebakken' de oorlog.

Tientallen, zo niet honderden mannen van 'De Kinnebakken' werden gedood en de vrouwen verkracht. De kinderen die daaruit voortkwamen werden later de bewoners van de Gele en de Witte Grot. Vandaar dat wij hen altijd als minderwaardig zijn blijven beschouwen: ze zijn van ons bloed en toch ook weer niet.

Nu ik er weer eens over nadenk, is dat misschien wel de reden, dat ik de bewoners van de Gele en de Witte Grot zoveel toezeggingen deed, als ze Anta en Noek maar aan ons zouden geven. Ik had blijkbaar het gevoel, dat er iets goed te maken viel...”

“Dan zijn Anta en Noek geen levensgezel en levensgezellin, maar broer en zus,” merkte Myrna op.

“Nou gaat me een licht op.”

“Precies,” zei Arda, “broer en zus. En zo leven ze ook.”

“En daarom mochten wij, vrouwen, opeens geen wapens meer dragen,” zei Berna. “Zo gezien was dat nog niet zo'n slechte beslissing.”

“Toen die beslissing genomen werd, was er eigenlijk geen oorlog meer tussen ons volk en ‘De Kinnebakken’, zei Linda. “Door toedoen van de vrouwen, die veel beter zijn in onderhandelen, omdat ze weten te geven en te nemen, is het langzaam maar zeker goed gekomen tussen de verschillende volken in deze streek. Wij spreken sindsdien ook niet meer van ‘De Kinnebakken’ maar van ‘De Anderen’. Jammer dat de leden van dat volk intussen zijn verdwenen uit deze streken. Misschien zijn ze van ellende omgekomen. Of, zoals Zirna nu van plan is, naar het noorden vertrokken. Nu begrijpen jullie ook, dat hun vertrek mij zoveel pijn doet. Ik voel me rechtstreeks verantwoordelijk.”

“Je hebt gedaan wat je kon en meer dan dat,” zei Arda beslist. “Als iemand hier met een zuiver geweten rond loopt, dan ben jij het.”

Opeens werd hun gesprek verstoord door luid geroep vanaf de heuvel. Berna sprong op om te kijken wat er aan de hand was. Op de top van de heuvel stond een stel mensen te wenken.

“We moeten snel terug, er schijnt iets ernstigs te zijn gebeurd,” zei Berna.

De anderen stonden snel op. Terwijl Arda en Myrna de oude Linda ondersteunden, liep Berna alvast vooruit om geen tijd te verliezen.

Toen de drie achterblijvers bij het kamp arriveerden, wachtte hen een zeer ongewone verrassing.

Natuurlijk was het weer Nil met de valkenogen die er het eerst oog op had. Hij stond met een paar mannen op de heuveltop uit te kijken naar de komst van de stammen die zouden komen helpen bij de grote jacht. Maar hij kreeg een andere groep mensen in het vizier. Het waren welgeteld zo'n veertig personen, mannen, vrouwen en kinderen. Ze liepen keurig in de rij en iedereen droeg zijn deel van de bagage. Het was al snel duidelijk dat ze recht op de heuvel afkwamen. Omdat Nil en de rest van de mannen op de heuveltop niet wisten om wat voor mensen het ging, waarschuwden ze Bred, Ran en Toob, die al snel arriveerden.

“We moeten Linda en de andere vrouwen roepen,” zei Bred. “Wie weet wat voor volk het is.” Het duurde even voordat de vrouwen bij de beek hen hoorden en begrepen wat er van hen verlangd werd.

Toen de groep vreemdelingen de voet van de heuvel genaderd was, zagen Bred en zijn mannen dat sommigen in de groep groetend de armen omhoog staken en zwaaiden.

“Het lijkt erop dat het bekenden zijn,” zei Toob, ”maar ik zou niet weten...”

Op dat moment bereikte Berna de top van de heuvel, een paar minuten later gevolgd door Linda, die nog steeds ondersteund werd door Arda en Myrna. En dat was maar goed ook, want ze was doodop. Met de speren in de aanslag wachtten de mannen de komst van de vreemdelingen af. Die begonnen zonder schroom de heuvel te beklimmen.

“Nou zie ik het,” riep Linda plotseling. “Het is Firt die met zijn volk op bezoek komt. Hij is de zoon van mijn broer Narg.”

Het moest meer dan tien jaar geleden zijn, dat ze elkaar nog gezien hadden, bedacht Linda. Berna en Myrna werden toen nog gezoogd door Arda. Dat wist ze in ieder geval zeker. Haar broer Narg met zijn levensgezellin en de tien jaar oude Firt, kwamen op bezoek om samen met hun volk te gaan jagen. Op die manier konden ze tevens de banden weer eens aan halen.

Een bijkomende reden was, dat de jongeren tijdens de 'darteldagen' de kans kregen om een partner te vinden. Het voorkomen van inteelt was uiteindelijk de bedoeling van deze oude gewoonte.

Het weerzien was ongekend hartelijk. De begroeting van Linda en Firt werd een feest van wederzijdse genegenheid. Vooral voor de oude Linda was het bezoek een onverwacht en gewaardeerd geschenk. Zeker nu ze de tegenslag in de vorm van het vertrek van Zirna te verwerken had, was het een mooie opsteker.

Firt en de zijnen werden met de grootst mogelijke gastvrijheid onthaald. Niet ver van het al bestaande kampement, kregen ze een plek toegewezen. Werkelijk iedereen hielp met het opzetten van de tenten. Een paar uur later werd er van alle kanten hout aangesleept voor een groot vuur. Dat was nodig om te koken, maar vooral ook om er 's avonds warmpjes bij te zitten. Met name Bred had al snel in de gaten, dat Firt hen, helemaal vanuit het zuiden, niet zomaar met een bezoek kwam vereren. Er was kennelijk nog een andere reden dan de gezamenlijke jacht en de 'darteldagen'.

Er zaten die avond ver over de honderd mensen rond het grote vuur. Zo nu en dan laaide het hoog op en zette een flank van de heuvel in het licht. Er hing een sfeer van verbroedering. Hier werd hartelijk om iets gelachen; daar luisterden een aantal mensen naar iemand die iets interessants te vertellen had; sommige moeders gaven hun zuigeling de borst; bijna iedereen kauwde op een reep gedroogd vlees; sommigen verkozen een brok verse, bittere kalmoeswortel. Die waren door de vrouwen in de beek geogst en werden gastvrij uitgedeeld: uitstekend voor de maag.

Ook de volwassen mannen hadden elkaar gevonden. De jagers zaten bij de jagers en de wapenmakers bij de wapenmakers. Daar kwam Firt voor het eerst op de proppen met een revolutionaire vinding: de speerwerper.

Maar voordat hij toe kwam aan zijn nieuwe vinding, vertelde hij eerst iets over de historie van de jachtwapens.

“Heel vroeger,” zo begon hij, “toen de mensen nog geen steen of bot konden bewerken, was hun enigste wapen de houten knots. Jagers beslopen de prooi zo dicht mogelijk en sloegen het dier dan van zeer nabij dood. Dat was niet alleen razend moeilijk, maar ook levensgevaarlijk. Deze vorm van jagen kostte ieder seizoen een aantal jagers het leven. Ze werden doodgetrapt, vermorzeld of aan de hoorns gespietst door hun prooidier. Op den duur ontstond er zelfs een nijpend gebrek aan mannen, zodat ons ras met uitsterven werd bedreigd.

Daarna kwam de korte lans in zwang, een steekwapen met houten steel en stenen punt. Dat was al een hele verbetering, maar er gebeurden nog steeds teveel ongelukken tijdens de jacht. Pas toen de speer werd uitgevonden, een houten stok met aangespitste punt en later met een uit vuursteen geslagen, uiterst scherpe spits, werd de jacht minder risicovol. Die manier van jagen leverde bovendien veel meer buit op.”

Alle aanwezige mannen knikten instemmend.

Maar dat veranderde toen Firt over zijn nieuwe vondst begon.

“Het gaat,” zo stak hij van wal, “om een verlengstuk van de arm. Een wat bredere stok met een haak er aan, waarop de speer wordt gelegd, zodat ze achter de haak vast zit. Je legt de stok naar achteren over je schouder, je houdt de speer met de vingers omklemd, zodat ze niet van de stok valt en je laat hem snel en met veel kracht vooruitzweepen. De speer wordt dan met enorme kracht gelanceerd. Zelfs een tengere vrouw kan met zo'n hulpstuk de speer verder gooien dan een gespierde man. Het vereist veel oefening, maar uiteindelijk levert het een resultaat op dat iedereen zal verbazen.”

Op de woorden van Firt volgden stil ongeloof en daarna een luid, bijna honend gelach.

Maar Firt was er niet van onder de indruk.

“Kom morgen maar kijken, als we een demonstratie geven,” zei hij nuchter. “Dan zul je zien waar ik het over heb.”

Daarna ging hij zitten en zweeg.

Aan de noordzijde van de heuvel strekte zich een grazige vlakte uit, die doorliep tot aan een andere beek, die breder en dieper was. Die plek had Firt aangewezen als plaats van handeling. Nagenoeg alle mannen, maar ook een groot deel van de vrouwen en de jongeren waren op het schouwspel afgekomen.

Om de spanning er in te houden hield Firt zijn speciale speer verborgen onder een grote lap rendierhuid. Zelfbewust liep hij naar een bepaalde plek op de vlakte. Toen iedereen daar gearriveerd was, trok hij een denkbeeldige lijn waar iedereen achter diende te blijven om ongelukken met de zweepende speer te voorkomen.

Waarschijnlijk om meer indruk te maken, had hij zijn pezige, maar wat schriële dochter Enna aangewezen om als eerste met de door hem ontworpen werper een speer weg te slingeren. Op voordracht van Bred zou Noek, immers de krachtigste man waarover hij kon beschikken, proberen zijn traditionele speer verder te gooien dan die van Enna.

Gezien de tengere gestalte van Enna en het reusachtige lijf van Noek, was nagenoeg iedereen ervan overtuigd, dat Noek de strijd zondermeer zou winnen. Om zijn kracht nog eens te tonen hief Noek alvast zijn speer en maakte krachtige werpbewegingen, zodat iedereen zijn armspieren zag opzwellen. Enna legde haar speer rustig in de koker, schoof die over haar rechterschouder naar achteren, richtte en haalde toen met een felle zwieper uit, zodat de speer werd gelanceerd en meer dan tachtig meter verder in het gras bleef steken.

Het was allemaal in een flits gebeurd en daarom nauwelijks te volgen. Wel zag elke toeschouwer in, dat de afstand aan het ongelofelijke grensde. Maar Noek liet zich niet kennen. Hij stelde zich op, nam een aanloop, hield in, spande toen zijn rug en met een krachtige beweging van zijn arm liet hij de speer door de lucht suizen. Er ging een zucht van bewondering door het publiek. Maar desondanks kwam Noeks speer niet verder dan zo'n vijftig meter. Teleurgesteld keek hij naar het resultaat, keerde zich om en rende weg, beschaamd als hij was, dat hij zich door een jong en ook nog tenger meisje had laten verslaan. Toob ging achter hem aan om hem te troosten.

Firt liet beide speren door een paar jongens ophalen en kwam met de wapens op Bred en Ran toe. Zonder ook maar de geringste vorm van triomf in zijn stem, nam hij het woord.

“Om jullie dit te kunnen tonen, zijn wij naar hier toe gekomen, want wij willen jullie laten profiteren van onze uitvinding. We hebben alvast een paar speerwerpers voor jullie in elkaar gezet,

zodat je er zoveel na kunt namaken als je wilt. Het omgaan met de speerwerper vereist nogal wat oefening. Maar iedereen die bereid is zijn best te doen, kan het in een paar weken tijd leren. De komende dagen, voordat we samen op jacht gaan, heb ik alle tijd om jullie de kneepjes van het vak te leren.

De daaropvolgende dagen werd er veel geoefend met de speerwerper. De een had de techniek al snel onder de knie, de ander kon de slag maar niet te pakken krijgen. Met name Nil, de man met de scherpe ogen en de vaste hand, had de juiste manier al gauw in de smiezen. Toen hij de techniek eenmaal beheerste, kon hij gaan oefenen op doeltreffendheid. Binnen een paar dagen was hij in staat om met behulp van de speerwerper een doel, in grootte vergelijkbaar met een rendier, precies in het centrum te treffen. In de dagen daarna benutte hij die nieuwe kunst om in de directe omgeving van de woonheuvel een aantal rendieren buit te maken. Dat was ook hard nodig, want met zoveel volk bijeen, was er veel vlees nodig.

Hob, nukkig en afzijdig als altijd, trok er graag in zijn eentje op uit om een rendier te besluipen en met de speer te treffen. Bijna elke dag kwam hij met een prooi thuis. Hij gooide de buit bij de vrouwen neer en bromde wat.

“Hier, maak maar klaar voor de hele club.”

Noek kon het gooien van de speer met behulp van de werper maar niet machtig worden. Tenslotte was het Firt zelf die hem een dag lang hielp. Pas tegen de avond lukte het hem om de speer op het juiste moment te lanceren. De worp droeg ver over de honderd meter.

“Nu de zuiverheid nog,” zei Firt, “en je wordt de beste speerwerper van ons allemaal.”

Noek liep blij naar Anta, die hem enthousiast op de schouder klopte.

Het zou nog een paar weken duren, voordat de grote jacht plaats zou hebben. Op een dag arriveerden de lang verwachte vuursteen-handelaren bij de heuvel. Onder leiding van Bred en Ran werd er onderhandeld. Bred had al snel door, dat de kwaliteit van de steen over het algemeen niet van goede kwaliteit was. Maar hier en daar zag hij ook een paar brokken met een prachtige belijning. Daar was vast en zeker iets goeds mee te doen.

Toen de ruil eenmaal vast stond, huiden - bont en gedroogd vlees tegen vuurstenen - was iedereen tevreden. De handelaars bleven een nacht over en vertrokken toen weer naar het oosten, in de richting van de Grote Rivier. Daar lag een belangrijke vindplaats van vuursteen. In de herfst zouden ze terugkomen met nieuwe voorraad.

Linda had intussen de leiding genomen van de voorbereidingen op de “darteldagen”.

Om begrijpelijke redenen koos ze voor een heel andere plek om de tent op te bouwen, namelijk in de vallei, niet al te ver van de beek. Nu de beek, zeker in de zomer, al jaren niet meer buiten haar oevers was getreden, liepen de jongeren daar weinig gevaar. De steeds weer dreigende overstromingen waren vroeger de reden geweest om de tenten hoog tegen de flank van de heuvel te bouwen. Zo ver kon het beekwater ook toen nooit stijgen.

Terwijl de jeugd volop bezig was met het opbouwen van de grote tent voor de darteldagen, arriveerden er nog twee groepen verwante grotbewoners. Ook zij werden hartelijk begroet en gastvrij ontvangen.

De jongeren vonden dat ze het te druk hadden om zich met de ontvangst te bemoeien. Maar Linda kon het zich niet veroorloven weg te blijven. Om aan die sociale verplichtingen te kunnen voldoen, liet ze de jongeren regelmatig hun gang gaan.

Van de zojuist gearriveerde groep mensen had zich op het laatste moment een aantal jongeren aangemeld voor de 'darteldagen'. Het ging om drie mooie, grote, blonde meiden en nogal potige jongens. Die laatsten stelden zich vanaf het begin wat terughoudend op. Dat had ook te maken met het feit, dat hun taal niet helemaal dezelfde was. Het leek wel of ze zich geneerden.

Drie jongens van de Witte Grot, waaronder een zoon van Tors, legden dat uit als een vorm van verlegenheid. Omdat zij uit ervaring wisten, dat ze niet hoefden te rekenen op meer dan een

gemaakte glimlach van de dames van de Drie Grotten, begonnen ze zich hinderlijk opdringerig te gedragen.

Omdat Linda er niet was, liep het ook dit keer uit de hand.

Met haar wijsheid en haar levenservaring zou Linda zonder twijfel enig begrip hebben opgebracht voor het zeer onbehouden gedrag van de drie jongens. Dat ze van de Witte Grot waren zou in haar beoordeling hebben meegewogen. Maar Linda was er nu eenmaal niet.

Op zichzelf was het niet eens zo'n grote wandaad, die een van de drie jongens zich veroorloofde. Op een bepaald moment pakte hij een van de pas aangekomen meisjes bij de arm om haar mee naar buiten te nemen. Of hij kwade bedoelingen had, was maar de vraag.

Maar de onbeholpen, om niet te zeggen lompe manier, waarop hij zijn gevoelens voor het meisje duidelijk maakte, bracht haar in verwarring. In paniek begon ze hard te gillen. Haar broer schoot toe en gaf de dader een rake klap, vol in het gezicht. De jongen liet het meisje los en rende vergezeld van zijn maten naar hun eigen tent. Tors trof juist voorbereidingen om met een paar van zijn mannen op jacht te gaan.

Toen de jongens daar aankwamen en het verhaal verteld hadden, kreeg de jacht opeens een heel ander doel. Zonder zich te bedenken, trokken de vier mannen naar de tent met de jongeren om verhaal te halen. Waarschijnlijk onder invloed van hetgeen er met de zoon van Zirna was voorgevallen, wond Tors zich onderweg steeds meer op. Ook zijn drie maten liepen zich alsmaar meer op te winden. Met al die vreemdelingen in de buurt, die veel meer aandacht kregen dan zij, waren ze toch al in hun trots gekrenkt. Dit onaangename voorval was in wezen de druppel die de emmer deed overlopen.

Duidelijk was, dat de vier mannen uit waren op wraak. Wraak op alles wat er de afgelopen tijd was gebeurd. Wraak op het gezag van de Drie Grotten. Wraak op hun eigen onmacht en vermeende achterstelling. Wraak om de wraak. Niet meer en niet minder.

Briesend van woede stapten ze, zwaaiend met hun knotsen, naar de tent waar de jongeren bijeen waren. Die gingen niets vermoedend door met hun bezigheden.

De wraakneming nam niet meer dan een paar minuten in beslag. Op aanwijzing van de jongen die de klap had gekregen, liepen de vier mannen onder aanvoering van Tors op de dader toe en sloegen hem de schedel in. De jongen was op slag dood.

Zonder er verder nog een woord aan vuil te maken, vertrokken de mannen en de jongens naar hun eigen tent. Daar sommeerde Tors iedereen van zijn groep om zo snel mogelijk op te breken. Ze gingen vertrekken. Naar het noorden. Voorgoed.

Linda was de eerste die het verhaal te horen kreeg. Het was Luib die het haar kwam vertellen. Ze keek hem totaal verbijsterd aan, greep zich toen snel aan hem vast, omdat ze dreigde om te vallen. Zo rechtstreeks was ze nog nooit met moord en doodslag in aanraking geweest. Het bericht trof haar dan ook als een dolksteek in de borst. Het duurde erg lang, voordat ze normaal kon reageren.

“Roep Bred en Ran en Gurt,” zei ze toen.

Terwijl Luib onderweg was, nam Linda de tijd om de situatie te overdenken. Toen Luib haar vond zat ze op de zuidelijke flank van de heuvel in de zon. Ze wilde even van alle beslommeringen bevrijd te zijn. Ze voelde zich ontzettend moe. De ouderdom begon met de dag meer aan haar te knagen.

De onheilstijding van Luib was dan ook het laatste waar ze op zat te wachten. Ze ging weer in het gras zitten, sloot de ogen en liet het zonlicht vol op haar gezicht schijnen. Ze deed haar uiterste best om haar hoofd leeg te maken, zodat ze helder kon denken. Deze onzalige gebeurtenis vroeg om een zuiver oordeel en een afdoende maatregel. Alle groepen die op de heuvel woonden moesten er vrede mee kunnen hebben.

Het was, zoals gezegd, de eerste keer dat Linda een dergelijk probleem op te lossen kreeg.

Gedurende haar hele leven was haar volk moord en doodslag bespaard gebleven. Daarom moest ze diep in haar geheugen graven om de gebruiken en de regels die hoorden bij zulke omstandigheden in haar geest naar boven te halen.

Als Linda al ergens in geloofde, dan was het in licht, vuur en warmte. Het licht van de zon, zoals die nu op haar huid viel en in haar wezen binnendrong; het houtvuur, zowel het kampvuur van de zomer als de vuurkring in de wintergrot, die warmte gaven en de mensen dichter bij elkaar brachten; de warmte van een ander lijf, dat liefde zocht en gaf en mensen met elkaar liet delen in het allerbeste dat het leven te bieden had.

Haar lange leven overdenkend, waren dat voor haar de belangrijkste zaken die overbleven. Ze beseftte dat ze de terugreis in de herfst naar de woongrot niet meer zou beleven. Het stond voor haar vast, dat ze hier begraven wilde worden. Hier, op de zuidelijke flank van de heuvel, waar de zomerzon haar vaak zou komen bezoeken.

Op het moment dat Luib terugkwam met Bred, Ran en Gurt, zat Linda nog in diezelfde, ingetogen, bijna onwereldse houding. Het leek of ze zich al van dit leven had afgewend.

Pas toen Ran zich over haar heen boog, opende ze de ogen.

“Ik dacht ...,” zei Ran.

“Wat dacht je, Ran?” vroeg Linda vriendelijk.

“Ik dacht echt even dat je dood was,” antwoordde hij.

“Was dat maar waar,” zei Linda. “Maar goed, ik ben er nog en wij moeten samen een paar zaken bespreken en oplossen. Heeft Luib al verteld waar het over gaat?”

“We zijn helemaal op de hoogte,” zei Bred. “Ik had gehoopt dat ons volk voortaan van dat soort zaken verlost zou zijn.”

“Dat had ik ook gehoopt,” zei Linda. “Maar de wereld zit nu eenmaal anders in elkaar. Mensen zijn raadselachtige wezens.”

“Wat moet er nou precies gebeuren?” vroeg Ran. “Ik bedoel, wat is de juiste manier van handelen

bij moord en doodslag?”

Linda had een blik in haar ogen, die niet veel goeds beloofde.

“De banvloek voor eeuwig en altijd,” zei ze toen. “De banvloek, zo zeggen de wetten van ons volk, geldt iedereen die een moord op een van ons begaat. Hij moet vetrekken uit de groep, niemand mag zich nog met hem bemoeien. Noch ten goede, noch ten kwade. En mocht iemand van ons hem onverhoopt tegenkomen, dan moet hij net doen, en dat bedoel ik letterlijk, of hij lucht voor hem is.”

“Dat is een zware straf,” zei Gurt. “Eigenlijk staat dat gelijk aan de doodstraf. Of misschien is het nog erger.

Ik vrees dat Tors alle bewoners van de Witte Grot zal meenemen als hij eenmaal uit de groep is gezet. Daar kunnen wij niets tegen ondernemen. Tenminste niet als iedereen vrijwillig mee gaat,” zei Bred.

“Hij zal hen zonder twijfel dwingen om mee te gaan,” zei Gurt. “Omdat hij de onbetwiste leider is, zal niemand durven weigeren. Het ligt voor de hand dat hij aansluiting zal zoeken bij de groep van Zirna. Dan hebben ze ook meer kans om te overleven.”

“Wie spreekt de banvloek uit, jij of Arda?” vroeg Ran aan Linda.

“Eigenlijk zou Arda het moeten doen. Ik heb haar op het laatst van de winter de hand opgelegd en al mijn taken aan haar overgedragen,” antwoordde Linda. “Maar dat wil niet zeggen dat ik het niet zou mogen doen. Zo lang ik leef, heb ik daar het recht toe volgens onze wetten.”

“Het lijkt me inderdaad beter, dat jij het doet,” zei Bred. “Jij hebt meer gezag en jouw woord zal zeker meer indruk maken.”

“Goed, dan doe ik het zelf,” zei Linda beslist. “Maar één ding wil ik nog zeggen, voordat we de zaak definitief gaan afhandelen. Niemand mag het recht in eigen hand nemen. Dat is een verstandige wet. Wraak leidt tot wraak en daarmee zou de weg open liggen naar nog meer geweld.”

“En wat doen we met Tors?” vroeg Gurt. “Moet hij niet eerste gevangen genomen worden, zodat we hem in alle rust kunnen berechten en jij de banvloek over hem kan uitspreken?”

“Onze wet luidt, dat de dader geen geweld mag worden aangedaan,” zei Linda. “Hij wordt verbannen, uitgestoten uit de groep, en zelfs ontkend. Dat is op zich al zo'n zware straf, dat elke andere maatregel overbodig is.”

“Een voor de getroffen familie moeilijke, maar met het oog op het algemeen belang redelijke uitleg van de wet,” zei Ran. “Het voorkomt, zoals je zei, dat er nog meer bloed vloeit, dan er al is vergoten.”

“Kom, we gaan onze plicht doen,” zei Linda. “Mag ik op een van jullie leunen? Dit is geen klus meer voor een oude vrouw als ik, die haar leven heeft geleefd.”

Bred en Ran boden haar ieder een schouder. Met lood in de schoenen liepen ze langzaam naar het tentenkamp. Daar stond iedereen hen op te wachten.

Hoewel daar heel wat mensen bijeen waren, was de stilte bijna volkomen.

In de verte, boven de beekvallei, kraste een raaf haar donkere relaas.

Toen Linda met Ran, Bred en Gurt bij het tentenkamp arriveerde, was Tors al vertrokken met de zijnen. Arda had op het laatste moment nog geprobeerd hen tegen te houden. Maar Tors was dreigend op haar toegekomen.

“Ik ga Zirna zoeken,” riep hij. “Liever bij haar, liever zelfs nog bij 'De Kinnebakken', dan bij jullie, ruzie of geen ruzie.”

Zonder groet vertrok hij met zijn mensen in noordelijke richting. Daar ergens moesten ook Zirna en de haren zich bevinden.

Niemand had een poging gedaan om Tors het vertrekken te beletten. Ook niet de ouders en de familie van Nurm, de doodgeslagen jongen. Dat was ten voeten uit het verschil tussen die van de De Gele en de Witte Grot en de rest van de Grotbewoners. Die waren in staat om hun gevoelens te in toom te houden of zondig te onderdrukken.

Om dat te bereiken hadden de Grotters, jaren en jaren geleden, met algemene instemming wetten in het leven geroepen. Maar om goede wetten te bedenken, er over te praten en tot overeenstemming te komen, was er op z'n minst onderling respect nodig. Er moest daarenboven sprake zijn van enige ontwikkeling, beschaving en inlevingsvermogen ten aanzien van de andere mensen in je omgeving. Dat soort zaken overdacht Arda, terwijl ze met de anderen de komst van Linda, Bred, Ran en Gurt afwachtte.

Na haar mislukte poging om Tors tot andere gedachten te brengen en zich te onderwerpen aan het oordeel dat Linda, Bred, Ran en Gurt over hem zouden vellen, had ze zich teruggetrokken op de flank van de heuvel. Ze wilde de hele situatie eens grondig overdenken. Het waren echter vooral vragen die in haar opkwamen.

Hoe kwam het, dat die van de Gele en de Witte Grot veel meer moeite hadden om zich aan regels en wetten te houden dan haar eigen mensen? Waren zij nog niet toe aan dat soort zaken?

Terwijl Arda naar antwoorden zocht, voelde ze plotseling een hand op haar schouder. Verrast keek ze op.

“Zit je je zonden te overdenken?” vroeg Myrna.

“Nou, niet zozeer mijn eigen zonden, maar die van ons hele volk, zou je kunnen zeggen. Ik vroeg me af hoe zich bij ons volk en de volken in het zuiden met wie wij nauw verwant zijn, het geweten heeft ontwikkeld. Opvallend is in ieder geval dat het proces bij de mensen van De Gele en de Witte Grot veel langzamer gaat. Misschien wel omdat er veel door ons is opgedrongen.”

“Daar heb ik ook over nagedacht,” zei Myrna. “Wij hebben het vermogen om naar ons zelf te kijken en onze eigen daden te beoordelen: was dat goed of fout. Dieren hebben dat vermogen niet. Bij de Anderen was het geweten veel minder ontwikkeld. Linda heeft me verteld, dat zij zich dingen die pas een jaar geleden waren gebeurd al niet meer konden herinneren. Omdat je om een geweten te ontwikkelen ook een goed geheugen nodig hebt, zou daar de oorzaak kunnen liggen. Maar ons soort mensen heeft niet alleen een geheugen. Wij beschikken ook over de mogelijkheid om vooruit te zien. Wij kunnen inschatten wat een bepaald gedrag of handeling voor de ander tot gevolg zal hebben. En, wat misschien nog belangrijker is, wij hebben onszelf en de anderen regels opgelegd om het algemeen belang te waarborgen. Het lijkt er sterk op, dat onze ontwikkeling meer op de geest dan op het lijf is gericht. Ons lijf is nogal zwak. Veel dieren zijn ons in kracht en snelheid de baas. Maar dat maken wij weer goed door meer vernuft. Op die manier kon bijvoorbeeld onze sociale ontwikkeling meer kans krijgen.”

Arda had ademloos naar haar dochter geluisterd.

“Hier zeg jij in een paar woorden, waar ik mijn hele leven al naar op zoek ben,” zei ze verbaasd.

“Dat komt omdat ik jouw dochter en de kleindochter van Linda ben,” zei Myrna. “Ik denk zelfs dat mijn over-over-grootmoeder Dona er ook een beetje de hand in heeft gehad. Tenminste als ik goed naar de verhalen van Linda over haar grootmoeder heb geluisterd.”

“Onze familie heeft inderdaad een zeer lange traditie in het leiding geven en het nadenken over

allerlei zaken," zei Arda. "Maar de manier waarop jij tegen de zaak aankijkt, is toch wel bijzonder." Myrna haalde de schouders op, alsof het compliment haar niets deed. Maar ze was er erg verguld mee.

"Ik ben eigenlijk op de ontwikkeling van ons geweten gekomen door het bestuderen van wolven en paarden," zei ze. "Ook die leven in sociaal verband. Dat brengt naast verplichtingen ook rechten met zich mee. Hoewel ze niet over het eigen doen en laten kunnen nadenken, zijn er gewoontes en rangordes ontstaan, die het samen leven meer richting geven. Denk maar aan het feit, dat wolven elkaar bemoedigen, voordat ze samen op jacht gaan. En dat ze met z'n allen een bepaalde tactiek toepassen om een prooi te verschalken. Kijk maar hoe merries hun veulens naar het midden van de kudde dirigeren, als die bedreigd worden door wolven of andere roofdieren. Hoe de hengst, als eerste verantwoordelijke, met die rovers de strijd aangaat. Misschien liggen daar de elementen, die verantwoordelijk zijn voor de ontwikkeling van ons geweten."

Op dat moment hoorden Arda en Myrna een luid geroezemoes op de top van de heuvel.

Ze keken omhoog en zagen een schouwspel dat ze niet licht meer zouden vergeten. Als een bijna doorschijnend wezen stond daar de oude Linda met uitgespreide armen

in de richting te kijken waarin Tors met de zijnen verdwenen waren. Ze was omringd door Bred, Ran en Gurt. Zij waren haar raadgevers op momenten als deze.

Arda en Myrna kwamen overeind en klommen langzaam naar de top, want ze wilden geen ogenblik missen van de plechtigheid.

Alsof ze op dat moment had gewacht, begon de oude Linda pas te spreken toen haar dochter en kleindochter binnen gehoorsafstand kwamen.

"Tors van de Witte grot, ik spreek hier, op de top van deze heuvel die sinds jaar en dag onze toevlucht is, de banvloek over je uit. Moge de weidsheid van het noorden je opslokken met huid en haar. Dat er geen geur of geluid van je over blijft, dat de wind met zich mee kan voeren. Dat de wolven je mogen achtervolgen, dag en nacht. Tot je geen schim meer bent van jezelf. Tot de rendieren je zullen weghonen met hun hol gelach.

Jij hebt iemand van ons volk gedood zonder noodzaak, zonder dat er sprake was van zelfverweer.

Daarom word je voor het leven uit ons midden verbannen.

Deze banvloek, geesten van het water, de lucht, de aarde en het vuur, geldt niet het volk van de Witte en de Gele Grot. Zij hebben hebben geen schuld aan de misdaad die jij, Tors, hebt gepleegd."

Nadat ze de banvloek had uitgesproken, viel de oude Linda in de armen van Bred, die het dichtst bij haar stond. Haar lichaam was zo slap, dat hij haar nauwelijks kon houden. Ran en Gurt schoten toe om hem te helpen. Even later kwamen ook Arda en Myrna aangesnel. Voorzichtig legden ze de oude vrouw in het gras op de top van de heuvel en gaven haar de ruimte om haar adem te hervinden.

Maar haar adem kwam niet terug. Arda zag hoe het hoofd van haar moeder opzij viel. Ze wist maar al te goed wat dat betekende. Haar hart had het opgegeven en aan haar lange, welbestede leven was een eind gekomen. Blijkbaar had de misdaad van Tors teveel van haar gevegd.

Verdriet en ontredde streden om de voorrang bij Arda. Ze tilde haar moeder op en hield haar magere lijf stevig tegen zich aangedrukt. Met het licht te dragen lichaam van het oudje in haar armen daalde ze de heuvel af. In het kamp aangekomen legde ze Linda op haar slaapplaats in de tent. Alleen Myrna was haar tot zover gevolgd. De rest stond zwijgend buiten. De dood had in korte tijd twee keer zijn tol geëist.

De volgende dag werden Linda en Nurm samen begraven op de zuidhelling van de heuvel. Twee diepe graven, vlak naast elkaar. Een oude vrouw en een jongen die nog een heel leven voor zich leek te hebben.

Op zijn uitdrukkelijke verzoek had Noek de beide kuilen mogen graven. Met het uiteinde van het gewei van een reuzenhert stak hij zoden weg en schepte het losse zand op. Net zo lang tot er twee diepe kuilen ontstonden. Gedurende het karwei liepen de tranen voortdurend over zijn wangen. Ook Anta had het erg moeilijk met de dood van Linda. In de loop der jaren waren zij en haar broer de oude Linda als hun moeder gaan beschouwen. Daarom had Arda er zonder aarzelen mee ingestemd dat Noek de graven groef. Eigenlijk was dat een taak van de mannelijke leden van de naaste familie. In dit geval Ran, zijn zoon Val en Bred.

Voordat het zover was, hadden Arda en haar twee dochters het lichaam van Linda van kleren ontdaan en zorgvuldig gewassen. Hetzelfde deden de ouders met Nurm. Het was gebruik om dode lichamen naakt in het graf te leggen.

Ingenaaid in het jasje van Linda vond Myrna een buideltje van otterhuid met daarin een paar opmerkelijke kleinigheden. Allereerst was daar een helder rood, driehoekig, zeer goed gepolijst steentje. Dat deed Myrna denken aan het roze steentje, dat de goden haar hadden gezonden toen ze met haar moeder in de vrouwengrot was. Had dit steentje dezelfde achtergrond? Linda had er nooit met haar over gesproken. Ook Arda wist niets van de herkomst.

“We geven het haar mee in het graf,” zei Myrna. “In het leven moet het erg veel voor haar betekend hebben. Dan is het ook waardevol in de dood.”

Arda knikte. Ze bekeek het prachtige steentje aan alle kanten, ademde erop en wreef het tegen haar kleren, totdat het blonk als een spiegel.

Naast het steentje zat er ook een soort vrucht in het buideltje. In eerste instantie wisten ze geen raad met het vreemde ding. Totdat Myrna beseftte dat het om een eikel ging, de vrucht van de eik. Die boomsoort won de laatste jaren terrein in deze streken, samen met de beuk.

“Waarom zou Linda die eikel zo zorgvuldig bewaard hebben?” vroeg Myrna.

“Ik denk dat ik het weet,” zei Arda. “Ze wil dat wij die eikel op haar graf planten. Dan gaat daar een boom groeien, een breed uitwaaierende boom, die ons bescherming zal bieden.”

“Een mooie gedachte,” zei Myrna, “die uitstekend past bij de opvattingen van Linda.”

“Zo zorgt ze na haar dood nog steeds voor ons,” voegde Berna er aan toe.

Volgens de strenge rituelen van de Grotters kwam er nogal wat kijken bij een ter aarde bestelling.

Arda had de regels allemaal in haar hoofd geprent op de momenten dat ze haar moeder assisteerde bij een begrafenis. En nu gaf zij de traditie door aan haar eigen dochters.

Alle drie de vrouwen voelden het belang van die regels. Het gaf enige diepte aan zo'n gebeurtenis en bovendien bouwde het de zekerheid in dat er eerbiedig met de gestorvene werd omgegaan.

Daarom waren dit soort zaken beter in handen van vrouwen. Mannen hadden meer oog voor de praktische kant van de zaak. Zij zorgden voor het graven van het graf en zij legden de dode, in alle rust en zonder teveel ceremonie, in de diepe kuil. Dat moest gebeuren op het moment dat de zon in het westen achter de horizon verdween. Geen minuut vroeger of later. Ondertussen hieven de vrouwen hun klaagzang aan, een indringend, zeer monotoon gejammer, dat van de heuvel de vallei indreef, tot het wegstierf in het groen van gras en geboomte.

Daarna moesten de vrouwen de lijnen tussen leven en dood uitzetten in de vorm van symbolen. Dat gold zowel voor de jonge Nurm als voor de oude Linda. Elke dode had, uit de aard der zaak, evenveel recht op aandacht en de daarbij behorende rituelen.

Toen Linda en Nurm eenmaal in hun graf lagen, kwamen de vrouwen aandragen met de dingen die ze de doden wilden meegeven. Volgens de traditie waren dat een stukje vuursteen, symbool voor het element vuur; de door een naast familielid met adem gevulde blaas van een haas, als symbool voor het begrip lucht; een beetje zand uit de nabije beek in de schelp van een zoetwatermossel, als symbool van het element aarde en, tot slot, wat water uit de beek in een kommetje dat was gesneden uit berkenhout, als symbool van het element water.

Voor Linda was er dan nog het driehoekige rode steentje en voor Nurm, als toekomstig jager, een drietal speerpunten, twee benen pijlpunten en een paar schoenen.

Zodra de vrouwen hun gaven aan de doden hadden gegeven, begon men met man en macht de kuilen dicht te gooien: jong en oud, man en vrouw, iedereen deed daar aan mee. In een mum van tijd waren de graven opgevuld. Er restten alleen twee koepeltjes van zand als blijvende herinnering. Toen plantte Arda de al kiemende eikel midden op het grafkoepeltje van Linda en sloot de ceremonie daarmee af.

Zwijgend ging iedereen terug naar de eigen tent. Tijdens de ceremonie had geen van de aanwezigen een traan gelaten: het verdriet zat van binnen.

Het tijdstip voor de grote jacht kwam langzaam maar zeker dichterbij. Vanuit het zuiden trokken al groepjes rendieren naar het koelere noorden. De grote trek moest echter nog op gang komen. Voor de trek van de paarden was het nog een paar weken te vroeg.

De grote jacht, waarbij doorgaans zo'n twintig tot dertig goed geëfende mannen betrokken waren, moest genoeg vlees, botten en huiden opleveren om er de winter mee door te komen. De voorbereiding vergde nogal wat tijd in de vorm van overleg en planning. De grote jacht mocht onder geen voorwaarde mislukken. Anders wachtte er niet minder dan een ramp.

Omdat Arda na de dood van Linda het ambt van wijze vrouw bekleedde, kwamen er op een bepaald moment een paar mannen naar haar toe. Die wilden van haar horen welk moment het meest geschikt was om de grote jacht aan te vangen. Dat was een vast gebruik. 'De wijze vrouw' werd geacht er serieus werk van te maken en er achter te komen waar en wanneer de prooidieren het best konden worden bejaagd.

"Ik zal erover denken en zodra ik uitsluitsel heb, kom ik het zeggen," zei Arda.

Ze ging direct op zoek naar Myrna, die alweer bezig was met de voorbereiding van de "darteldagen".

"Ik moet je iets vragen," zei Arda. "Kom je even mee?"

Myrna zag aan de houding van haar moeder, dat het over iets gewichtigs ging. Pas toen ze ruimschoots buiten het gehoor van de jongeren waren, stelde Arda haar vraag.

"De jagers willen dat ik aangeef waar en wanneer de grote jacht het best gehouden kan worden," begon ze. "Maar ik heb zo'n idee, dat jij beter dan ik de gunst van de geesten kunt afroepen."

"Gaat het over de rendieren of over de paarden?" vroeg Myrna.

"Allebei", zei Arda.

"Ik zal erover nadenken," zei Myrna. "Zodra ik meer weet, neem ik contact met je op."

Die nacht kreeg Myrna een tweetal korte dromen. Die lieten niets aan duidelijkheid te wensen over. In de eerste droom zag ze een grote kudde rendieren door een nachtelijk landschap trekken. Het was volle maan. De rendieren staken in totaal vier beken over, totdat ze aan de horizon verdwenen.

In de tweede droom ging het om paarden: een hengst met zeven merries en een drietal veulens. De dieren stonden in een maanloze, pikdonkere nacht op een lage heuvel te rusten onder zes grote bomen.

Toen ze 's morgens wakker werd, kon ze Arda exact vertellen wanneer en waar de grote jacht op rendieren en paarden plaats zou moeten vinden.

"Voor de jacht op de rendieren zullen we een eind naar het noorden moeten," zei ze. "In de vallei van de vierde beek in noordelijke richting zal er vier dagen na de eerstkomende volle maan een overvloed aan rendieren rondlopen."

"En de paarden?" vroeg Arda.

"Zes dagen na het laatste maankwartier zullen er veel paarden grazen rond een lage heuvel met zes grote bomen."

Toen Arda het bericht doorgaf aan de jagers, lieten die een tevreden gemompel horen. Ze herkenden beide plaatsen uit de toch summiere beschrijving die Arda gaf. Ze hadden met die plaatsen goede ervaringen.

Voor Arda was het van groot belang dat de voorspelling uit zou komen. Omdat ze Linda was opgevolgd, zou het goed zijn voor haar aanzien, als ze haar gave als zienster waar zou maken. Daarom had ze een beroep gedaan op Myrna. Zelf vertrouwde ze niet erg op haar zienschap. Van Myrna wist ze uit ervaring dat die in de gunst stond van de geesten. Mogelijk zou haar dochter zelfs

uitgroeien tot een zogenaamde “roepster”. Dat is een vrouw die in staat is te achterhalen waar prooidieren zich op een bepaald moment bevinden, zodat de jagers weten waar ze moeten zijn.

Blij met de tevredenheid van de jagers ging Arda haar dochter bedanken.

“En nu maar afwachten of er iets van klopt,” zei Myrna.

“Ik heb niet de geringste twijfel,” antwoordde Arda. “De jagers herkenden beide plaatsen meteen.

En dat is toch vreemd als je bedenkt dat jij er zelf nooit geweest kunt zijn. Nee, ik ben er zeker van dat de geesten je de juiste gegevens hebben verstrekt.”

“Laten we het hopen,” zei Myrna.

Diep in haar hart streeden blijdschap en trots om de eer.

De grote jacht was een zaak van leven en dood. De behoefte aan droog vlees om te eten, huiden om er dekens en tenten van te maken en botten voor wapens en allerlei gereedschap, waren broodnodig. Vandaar dat de jagers het zo belangrijk vonden, dat ze een 'roepster' in hun midden hadden. Hoe dat precies in zijn werk ging, was niet hun zaak. Zij waren uitsluitend in het resultaat geïnteresseerd.

Dat Myrna zoveel goede eigenschappen in zich verenigde, was voor haar volk misschien wel van beslissende betekenis. Het was echter de vraag of haar smalle schouders en haar tengere lijf die last konden dragen. Daar stond tegenover, dat haar geest sterk was en soepel. Ze kon slagen en falen terugbrengen tot aardse proporties. Daar lag haar kracht.

Maar er was nog meer. Myrna kon rekenen op de steun van de geesten. Dat betekende niet, dat ze onkwetsbaar en onfeilbaar was. Ze bleef verantwoordelijk voor haar eigen daden.

Ze kon er zeker van zijn dat Arda en Berna, maar ook Bred en Ran haar in alle omstandigheden bij zouden staan. Dan was er natuurlijk ook Luib nog.

Dat alles overdacht Myrna, nadat ze haar dromen aan Arda had verteld. Ze was de heuvel afgedaald en liep in de richting van de beek om even alleen te zijn. Maar ze was zo in gedachten verzonken, dat ze van de buitenwereld eigenlijk niets hoorde of zag.

Het was een prachtige zomerdag. Het welige groen van het grasland stak mooi af tegen het blauw van de lucht. Een wulp steeg op en liet zijn jubelende roep horen, die schallend uitwaaierde over de vallei.

Myrna voelde zich de koning te rijk. Dit was het land waar ze met Luib en de anderen haar verdere leven wilde doorbrengen.

Hoe noodzakelijk de grote jacht ook was, ze had niet de liefde van Myrna. Vooral de jacht op zich, het afmaken en het slachten van de dieren, vond ze maar een bloederige bedoening. Daarbij had ze oog voor de pijn van de dieren. Soms had ze zich hardop afgevraagd, of het doden niet met wat meer barmhartigheid kon gebeuren.

Maar iedereen had haar niet begrijpend aangekeken.

Myrna bedacht dat er met de uitvinding van de speerwerper ook voor de prooidieren een mildere tijd was aangebroken. Als een dier met meer kracht in het hart werd getroffen, hoefde de doodstrijd minder lang te duren. In haar ogen was dat pure winst.

Het werk van de vrouwen tijdens de grote jacht werd vooral gekenmerkt door bloederigheid. Zodra de jagers een aantal in grote stukken verdeelde dieren hadden afgeleverd, begon het werk van de vrouwen. De vachten werden schoon geschraapt en het vlees uitgebeend. Na een paar uur snijden en schrapen zaten alle vrouwen van top tot teen onder het bloed. De meesten vonden dat niet erg en sommigen genoten er zelfs van. Maar Myrna had er een hekel aan. Ze hield niet van bloed.

Een keer had Myrna met Linda en Arda gesproken over haar afkeer van het bloedbad tijdens de grote jacht. Daarna had Linda aan Noek gevraagd om voortaan als 'afmaker' op te treden. Dat betekende dat hij elk dier dat in stervensnood verkeerde met een stoot van de korte lans of een harde klap op de kop met de knots, uit zijn lijden verlostte. Hoewel Linda er sindsdien nooit met haar over had gesproken, wist Myrna wie dat voor haar geregeld had.

De anderen vonden het overdreven en lachten er wat smalend om. Maar de meeste vrouwen toonden zich tevreden met de maatregel. Onnodig lijden leidde tot niets.

Myrna had echter nóg een reden om de prooidieren niet onnodig te laten lijden. Ze was er van overtuigd, dat ook de geesten het daarmee eens waren. En als je de geesten gunstig stemde, was dat goed voor de volgende jacht. Vanaf het moment dat ze in de vrouwengrot dat ronde, roze steentje van de geesten had ontvangen, wist ze dat de wereld uit nog meer bestond dan alleen de zichtbare en voelbare dingen. Naar haar mening was alles bezielde wat haar omringde. De hele natuur, van steen tot mens, van plant tot rendier, was behept met een ziel. En de geesten waren de heersers over de zielen. Daarom moest je alles in de natuur, water en aarde, vuur en lucht, plant en dier, man en vrouw, met respect bejegenen. Alleen dan kon je verzekerd zijn van de gunst der geesten. Als je die gunst op de een of andere manier verspeelde, was je als mens hopeloos verloren.

Voor Luib en Karm en nog een paar leeftijdsgenoten, al bij al zo'n zes jongens, was er met de grote jacht een belangrijk moment aangebroken. Voor de ogen van de volwassenen moesten ze laten zien, dat ze in staat waren een rendier of paard met de speer of met pijl en boog te doden. Pas dan waren ze gerechtigd deel te nemen aan 'de darteldagen'. Ze hadden pas nadat ze een groot prooidier gedood hadden, afdoende bewezen dat ze een gezin konden onderhouden.

Onder het toeziend oog van Berna en Myrna hadden beide jongens verwoed geoefend met de speerwerper. Op de lange duur slaagden ze er allebei in om de speer zowel ver te gooien als de juiste richting te geven. Een doel met de grootte van een rendier of een klein paard wisten ze vijf van de tien keer in het centrum te treffen.

Hoewel dat uitzicht bood op een goed resultaat tijdens de echte jacht, waren de jongens niet zo zeker van zichzelf. Dat had overigens ook te maken met het feit dat Berna, eveneens na veel oefening, hun prestaties dicht benaderde en soms zelfs overtrof.

Dat had meer te maken met de natuurlijke aanleg van Berna, dan met het falen van de jongens. Toch raakten ze er door gefrustreerd. Toen Berna dat eenmaal door had, deed ze net of ze het speerwerpen niet leuk meer vond.

“Mijn spieren zijn niet berekend op dat soort krachtpatserij,” zei ze.

Daarna klopte ze Karm en Luib op de schouder en voelde eens aan hun gespannen armspieren. “Het lijken wel de pezen van een jonge hengst,” zei ze dan.

Myrna deed niet alleen mee met het spelletje van haar zus, ze dakte het hier en daar nog wat aan. Vandaar dat de jongens zich tot het uiterste inspanden om met de speer en met pijl en boog zoveel mogelijk doelen te treffen. Myrna had er Luib op gewezen, dat hij het schieten met pijl en boog niet moest verwaarlozen. Juist daar was hij opvallend goed in. Karm kon beter met de speerwerper overweg.

Op een bepaald moment opperden de zussen het idee om een wedstrijd te organiseren. Ze stelden een doel op en spraken de spelregels af met de zes zeer gemotiveerde deelnemers. Er waren drie afstanden: dertig, veertig en vijftig groot afgemeten passen. Wie het doel ter grootte van een rendier op alle drie de afstanden het dichtst bij het middelpunt wist te raken, was de winnaar.

Mul, de zoon van Firt werd onbetwist de winnaar. Hij trof het doel drie keer exact in het middelpunt. Maar iedereen beseftte dat hij in het voordeel was. Hij had al meer dan een jaar met de speerwerper kunnen oefenen. Karm werd tweede en Cars derde. Maar ook de vierde, vijfde en zesde deelnemer, waaronder Luib, behaalden een aanvaardbaar resultaat.

Het was Luib die op het idee kwam om ook voor de zes meiden van het clubje een wedstrijd te organiseren. De competitie moest om een typisch vrouwelijke aangelegenheid gaan. En wat was er nu vrouwelijker dan eten bereiden. Het plan werd door de zes jongens samen ter sprake gebracht. Niet alle meiden waren er verguld mee. Met name Berna had liever een wedstrijd gehad in boogschieten. Maar Myrna zag het wel zitten.

Van belang was om in het voedsel alle smaken waarover een mens beschikt zo goed naar voren te laten komen. Dan was er werkelijk iets te beleven aan de maaltijd. Daarbij was Myrna niet te beroerd om de andere meiden van advies te dienen.

De jongens waren intussen druk in de weer met pijl en boog. Er zwierf in de vlakte rond de woonheuvel nogal wat klein wild rond. Van niet te grote afstand waren die met wat geluk zeker neer te halen. Dat vroeg niet alleen om jagersinstinct, maar ook om een trefzekere hand.

Terwijl Myrna adviezen gaf aan de andere meiden bedacht ze dat een kookwedstrijd niet zo'n goed idee was. Het moest geen wedstrijd tussen de meiden onderling worden, maar een gezamenlijk karwei. Met z'n allen zouden ze voor een geweldige maaltijd zorgen. Dat had het voordeel dat iedereen zich van zijn beste kant kon laten zien. Vrouwen, zo bedacht ze, waren samenzweerderig aangelegd. Veel meer dan mannen. Eerst overlegde ze met Berna. Die was meteen voor het idee te vinden.

Ook Mara, Nana, Lena en Gila stemden er van harte mee in.

De eerste stap was om het eens te worden over het menu dat ze de jongens zouden voorzetten. Het moest in ieder geval een maaltijd worden die recht deed aan de tijd van het jaar. Er waren nu volop voorjaarsgroenten. Die moesten ze op de juiste manier met andere zaken weten te combineren. Het hoofdmenu van de Grotters bestond voor het grootste deel uit plantaardig voedsel, zoals groenten, vruchten, zaden, wortelknollen en bessen. Daarna kwamen pas vlees, gevogelte en vis en eieren van hoenders, ganzen en eenden.

Met algemene stemmen werd besloten, dat ze zoveel mogelijk dingen samen zouden doen. Op die manier konden ze van elkaars kundigheden en kennis leren en profiteren.

Myrna had nooit veel gevoeld voor competities, omdat daar nogal wat nadelen aan kleefden. Een wedstrijd had altijd iets van wedijver in zich. Overwinning of nederlaag, aanzien of afgang waren onvermijdelijk het resultaat. Daar hield ze niet van. Veel meer heil zag ze in het samen werken. Dat leidde tot een uitkomst, die door iedereen gedragen werd.

Mara nam de leiding bij het vissen. Deze vorm van jagen had altijd haar belangstelling gehad. Ook haar moeder was er goed in. Ze liep met de vijf andere meiden naar een scherpe bocht in de beek, waar de stroming van het water een wiel had gevormd. Bij de ene oever was de beek ondiep. Maar bij de andere oever was er door de stroming een behoorlijke diepte ontstaan. Daar lagen veel waterplanten te dobberen op de stroom. Mara wist dat er zich in de schaduw van die waterplanten veel vissen schuil hielden, vooral baars en blik.

Stroomopwaarts, hadden Mara en haar moeder al dagen geleden een grote fuik van wilgenschors uitgezet. De fuik lag tegen de oever waar het water diep was. Op aanwijzing van Mara gingen de meiden op een rij bij de fuik staan, zodat ze een deel van de beek afsloten. Toen de meiden eenmaal goed opgesteld waren, liep Mara naar het wiel en dook onder de waterplanten door in de richting van de fuik. Ondertussen dreef ze een aantal vissen voor zich uit.

De opgejaagde vissen kozen de veiligste weg en ontweken de benen van de meiden. Zodoende zwommen ze recht de fuik in. Mara haalde het gevaarte op en met behulp van de anderen trok ze het op de kant.

“Sinds wanneer durf jij onder water?” vroeg Berna verwonderd.

“Sinds Anta mij en mijn moeder heeft leren zwemmen,” zei Mara. “Ze zei dat iedereen het zou moeten leren. Dat zou veel ongemak en zeker ook ongelukken voorkomen. Alleen al bij het oversteken van een grotere rivier.”

“Daar heeft ze dan groot gelijk in,” zei Myrna. “Ik zal eens met haar gaan praten. Misschien dat zij het de anderen ook wil leren.”

“Daar ben ik zeker van,” zei Mara. “Ze had er veel plezier in, toen ze zag dat wij de kunst onder de knie kregen.”

Mara had de fuik intussen leeg geschud. Dat leverde een twintigtal spartelende vissen op.

Veel baarzen, enkele blikken en tot ieders verrassing een snoek van een arm lang.

Samen maakten ze de vissen schoon. Eerst verwijderden ze de kop, de ingewanden en de schubben. Daarna sneden ze de vissen in stukken en legden die in houten schalen. Daarin had Mara van te voren een soort marinade gedaan. De vissen moesten daar minstens een dag in blijven liggen om de

smaak van de marinade volledig op te nemen. De meiden droegen de schalen onopvallend naar de tent, want de jongens mochten niets merken.

Nu was het aan Berna om te laten zien wat ze kon. Zij had zich voorgenomen om met pijl en boog een paar hoenders te schieten. Daar had ze de hulp van de andere meiden hard bij nodig, want die moesten als drijvers optreden. Berna had daarvoor een gebied uitgezocht, dat zich uitstekend leende voor hoenderachtigen. Een ruig stuk grond met veel hoge planten en opschietende bomen, waar een hoen altijd dekking kon zoeken. Even buiten dat gebied lag een lage heuvel, waar de begroeiing veel minder was. Op die heuvel ging Berna staan met haar boog in de aanslag.

De meiden hadden een omtrekkende beweging gemaakt en trokken toen het begroeide gebied in, recht op Berna af. Met stokken sloegen ze tegen de struiken, klaptten in de handen en schreeuwden hard. Al na korte tijd joegen ze een sneeuwhoen op, dat met wild klapperende vleugels de lucht in ging. Berna richtte haar pijl en liet de pees los. Ze trof het sneeuwhoen vol in de flank. De vogel stortte dood neer.

Het volgende hoen liet langer op zich wachten. Pas toen de meiden vlakbij een klein ven met hun stokken in het hoge gras porden, stegen er met veel geraas twee grauwe ganzen op. In paniek vlogen ze naar de heuvel waar Berna stond. Die zag de vogels op zich zag af komen. Pas toen ze recht boven haar hoofd waren, loste ze haar pijl, die een van de ganzen in de borst trof.

Juichend kwamen de meiden aanrennen. Zowel het hoen als de gans werden naar de tent gebracht. Daar werden ze geplukt, schoon gemaakt en in ongeveer gelijke delen verdeeld. Het beloofde op die manier een geweldig maal te worden. Vooral met de gans zouden ze eer inleggen.

“Ik ga op zoek naar eieren,” zei Nana. “In deze tijd van het jaar moeten er veel vogels aan het broeden zijn.”

“Dan ga ik met je mee,” zei Gila. “Ik heb wel wat ervaring in het zoeken van nesten. Mijn moeder is er ook goed in en van haar heb ik geleerd waar ik op moet letten.”

“Wij gaan natuurlijk ook mee mee,” zei Myrna. “Onderweg kunnen wij tegelijkertijd uitkijken naar jonge scheuten voor sla, paddenstoelen en kruiden. Die zullen smaak moeten geven aan het eten. Bij de eieren denk ik aan het jonge blad van de hazengerf. Dat is peperachtig van smaak en doet het goed bij gekookte eieren.”

Nana en Gila verstonden de kunst van het nesten zoeken als geen ander. Zowel in bomen, in struiken als op de grond was geen vogelnest veilig voor hun geoefende oog. Daar konden Myrna, Berna, Lena en Mara nog een hele hoop van leren.

Binnen de kortste keren vonden Nana en Gila twee eendennesten, een nest van een zwaan en twee nesten van kemphanen. Daarna klom Gila nog eens behendig naar het nest van een kraai, dat op een tak tegen de stam van een jonge eik zat. Ze haalde de drie eieren uit het nest, stopte ze één voor één in haar mond en bracht ze mee naar beneden. Zonder er ook maar één te breken.

Toen Gila de eieren uit haar mond toverde, kregen de verbaasde meiden zodanig de slappe lach, dat ze over elkaar heen in het gras tuimelden. Het was voor hen een belevenis op zich om eens gezellig onder elkaar te zijn. Ze hoefden er zich nu eens geen rekenschap van te geven, dat ze door jongens gezien en bekeken werden.

Op een bepaald moment gaf Myrna aan, dat er genoeg eieren verzameld waren. Het was voor haar een stelregel geworden, dat je nooit meer uit de natuur moest halen, dan strikt noodzakelijk was. Deed je dat toch, dan maakte je je schuldig aan verspilling.

Myrna zag een mens als een deel van de natuur, niet meer en niet minder. Net als dieren en planten was hij aan de wetten van die natuur gebonden. Sommige mannen hadden daar wel eens moeite mee. Als ze aan het jagen waren en er zich veel prooien aandienden, hadden ze de neiging zoveel mogelijk dieren te doden. Wat dat betreft hadden vrouwen meer zelfbeheersing: genoeg was genoeg.

“Ik zal met jullie de strikken even nalopen die ik gisteravond heb gezet om een haas te verschalken,” zei Nana. “We zijn nu toch in de buurt.”

De twee eerste strikken hingen nog leeg op hun plek. Maar in de derde zat een nog levende haas. Die ging geweldig tekeer, toen de meiden op hem af kwamen. Nana haalde een mes onder haar kleren vandaan, greep het dier vast en sneed het met één snelle haal de keel door.

De strikken die Nana gebruikte waren gemaakt van de sterke haren van een muskusos. Dat dier kwam hier vroeger veel voor. Er werd toen verwoed op gejaagd. De laatste jaren zag je geen muskusossen meer. Het weer werd te warm voor hen. Ze gaven de voorkeur aan de kou in het hoge noorden.

De vacht en het lange, sterke haar van de muskusos waren zeer gewild. Ondermeer ook om er strikken van te maken. Zo'n haar werd ingestreken met leem of vet, zodat het stijf genoeg was om er een strik van te maken.

Het grootste deel van het jaar leven muskusossen in grote kudden. Soms bestaat zo'n kudde uit enkele honderden koeien met hun kalveren. Oude stieren leven veelal solitair. Jonge stieren vormen kleine kudden.

De oude Linda had aan het kampvuur wel eens iets over de muskusos verteld. Myrna had begrepen dat het dier aan een schaap of een geit deed denken. Voor een rund was het wat klein. Een volwassen stier kon een schofthoogte van meer dan een meter halen en weegt dan bijna 500 kilo.

Zowel koeien als stieren hebben opvallende hoorns die fraai naar beneden gebogen zijn. Op de rug zit een bult. Ook al vanwege de lange, zwarte vacht, die bijna op de grond hangt, zien de dieren er lomp en hoekig uit. Maar als het er op aan komt, zijn ze zeer beweeglijk. Bij gevaar worden ze behoorlijk agressief. Maar ook in de bronsttijd.

Zo vertelde Linda dat ze ooit een bronstige stier had gezien, die woedend achter een troep ganzen aan ging die wat te dicht in de buurt kwam. Dat was een zeer koddig gezicht.

Die bronsttijd valt in volle zomer. De stieren verspreiden dan een sterke geur, vallen elkaar lastig en

loeien zonder ophouden.

De kalveren worden in het voorjaar daarop geboren. De koeien verdedigen hun kroost fel en zogen hun kalf nog zo'n negen maanden. Vanaf de eerste dag loopt een kalf met de kudde mee. Veel kalveren worden het slachtoffer van wolven. In de periode dat de kalveren geworpen worden, trekken wolven met de kudde op. Om de kalveren bij een aanval te verdedigen, vormen de volwassen koeien een kring. Met de kop naar buiten en de kont naar binnen. De kalveren worden dan door een hecht kordon omsloten. Wolven pakken kalveren dan ook alleen bij verrassing, voordat de koeien een kordon kunnen vormen.

Ook de Grotters hebben altijd jacht gemaakt op de muskusos, vertelde de oude Linda. Vooral vanwege de vacht was het een gewild prooidier. Van de zeer dichte ondervacht maakten de vrouwen ondermeer ondergoed. De lange bovenzacht werd gebruikt voor tenthuiden. En natuurlijk vanwege het haar, waar sterke strikken van te maken zijn.

Intussen was het de beurt aan Myrna om te laten zien hoe je met allerlei plantaardige zaken een maaltijd kon opsieren en smaak geven. Ze had daarbij nooit een vast lijstje in haar hoofd. Het was haar gewoonte om al kuierend goed uit haar doppen te kijken en te vergaren wat er te vergaren viel. Al gauw vond ze de jong opschietende hazengerf voor bij de gekookte eieren. Alle zes de meiden plukten. Al snel was er genoeg in het mandje dat Myrna bij zich had. Even later ontdekte ze de dunne sprietjes van de ui, nog maar net boven de grond. Vooral lekker bij gevogelte en vlees. Ook daar namen ze wat van mee. Niet ver van de beek groeide malve. De gekookte, zoetige wortel kon een heel speciaal aroma geven aan het vlees van de haas, die Nana gestrikt had. Met rundsvet overgoten, is de geroosterde wortel van de malve een ware lekkernij. De jonge blaadjes en de scheuten doen het uitstekend in een gemengde salade.

Nog dichterbij de beek groeide engelwortel. De meiden plukten de stelen en trokken wortels van de plant uit de grond. Die smaakten zoet en daar hielden jongens van.

Van de alsem die ze daarna vonden op een hoger gelegen, droger stuk grond, plukten ze handenvol blaadjes. Myrna legde uit, dat die blaadjes te vet vlees een meer aangename smaak geven. Je moet met de blaadjes het in stukken gesneden vlees van een vette gans afdekken onder het roosteren of het grillen. Dat neemt het overvloedige vet weg. Het vlees ligt dan minder zwaar op de maag.

Op de terugweg naar de tent vonden ze nog lepeltjesblad. Het bladrozet van die plant is pittig en mosterdachtig van smaak. Ze rooiden ook nog vrouwendistel. Gekookt zijn het blad, de jonge scheuten, de bloembodems en de wortels bijzonder lekker.

Myrna vond onder het lopen ook nog eetbare paddenstoelen. Die geven aan vlees een heel speciaal aroma.

Tot slot groeven ze de wortelstokken van het wilgenroosje uit, die wat zoetig smaken. Op het laatst oogstten ze nog de stengels van de heermoes. Een bekende lekkernij.

Het beloofde een waar feestmaal te worden.

Op Mul na kwamen de zes jongens en de zes meiden die zich op de 'darteldagen' aan het voorbereiden waren allemaal uit een van de drie grotten. De jongeren van de twee groepen uit het zuiden hadden van verdere deelneming afgezien, nadat Nurm door Tors was dood geslagen. Temeer omdat de jongeren van de drie grotten al paren hadden gevormd, viel er voor de zuidelijke groepen niet veel eer meer te behalen. Misschien ook wel om die reden lieten ze zich nauwelijks nog zien. Arda had dat al gauw in de gaten. Maar ze besepte dat er weinig aan te doen was. Natuurlijk zag ze het nut in van nieuwe bloedlijnen in de familie. Van de andere kant was er in de laatste generaties nogal wat nieuw bloed bijgekomen. Met name Bred kwam oorspronkelijk ook uit zuidelijker streken.

Mede omdat die twaalf zo'n hechte groep aan het worden waren, liet Arda het zoals het was. De jongeren uit het zuiden moesten hun plan maar trekken.

Intussen waren de meiden onder leiding van Myrna begonnen met de voorbereiding van de maaltijd. Dat had nog heel wat voeten in de aarde. Allereerst moesten er een aantal vuren en vuurtjes komen. Er viel heel wat te koken, te braden en te roosteren. Naast het kampvuur groeven de meiden een stel kuultjes in de grond. Over die stookgaten werden rendierbotten gelegd, waarop het vlees geroosterd zou worden. Ook voor het roosteren van bepaalde groenten bood dat een goede oplossing. De stukken gans, bedekt met alsemblaadjes, gingen aan het spit. Dat spit kwam aan een bouwwerkje van groen hout boven het vuur te hangen.

Al na korte tijd gaf dat zo'n heerlijke geur af, dat verschillende jongens er op af kwamen. Maar ze werden zonder pardon weggestuurd.

“Ga maar hout halen voor de vuren, want we komen vast en zeker tekort,” zei Myrna.

Tot haar verwondering kwamen de jongens na enige tijd terug met een paar grote stapels hout.

“Wanneer gaan we eten?” vroeg Luib.

“Dat kan nog even duren,” zei Berna. “Goed werk heeft tijd nodig.”

“Ik dacht dat we afgesproken hadden, dat jullie een wedstrijd zouden houden,” zei Cars. “Wij zouden het werk van ieder van jullie beoordelen en de winnaar aanwijzen.”

“Wat mij betreft geldt dat nog steeds,” zei Myrna.

“Maar wij kunnen op die manier toch niet beoordelen wie wat heeft gedaan?” zei Luib.

“Jullie doen alles samen. Dan is er van een wedstrijd geen sprake.”

“Wij vrouwen vinden resultaat belangrijker dan competitie,” zei Myrna. “Jullie moeten maar zien hoe je ons werk beoordeelt.”

Op dat moment kwam Arda aanlopen. Minstens een keer, maar vaker twee of drie keer per dag kwam ze poolshoogte nemen. Na de dood van Linda voelde zij zich verantwoordelijk voor 'de darteldagen'. Het laatste gesprek van de jongens en de meiden had ze nog juist opgevangen. Het verwonderde haar ten zeerste dat de jongens in het bereiden van een maaltijd geïnteresseerd waren. Zij zelf was het niet gewend dat een man belangstelling toonde voor vrouwenwerk. Pas als de maaltijd helemaal klaar was, lieten ze zich zien. Ze schrokken gehaast hun eten naar binnen en gingen weer op in hun mannenwereld.

In de belangstelling van Luib en Cars voor de kookkunst van de meiden zag Arda meer dan een uiting van honger. Met name Luib vroeg naar het hoe en waarom van bepaalde dingen. Voor het boven het vuur hangen van de stukken gans bedacht hij ter plekke een meer simpele oplossing.

“Kijk,” zei Myrna, “nu zie je meteen waar een goede samenwerking toe kan leiden.” “Het is beter om elkaars kundigheden aan te vullen, dan een wedstrijd aan te gaan.”

Luib keek haar eens aan. Wellicht begon hij er iets van te begrijpen.

Hoe weinig betekenend dit ene feit ook was voor een buitenstaander, Arda zag er het begin in van een kentering in de omgang tussen mannen en vrouwen. Samen met Linda had ze daar naar toegewerkt. Elke dag van haar leven. Langzaam maar zeker kreeg die verandering gestalte.

Ze keerde zich om en ging naar het graf van Linda. Daar stond ze een paar minuten stil, terwijl een kleine vreugde zich roerde in haar ziel.

Het werd inderdaad een gezellige gebeurtenis, de gezamenlijke maaltijd.. Maar het werd vooral een feest van verbroedering. In de afgelopen dagen waren er zes hechte stellen ontstaan. In de eerste plaats waren daar natuurlijk Luib en Myrna en Karm en Berna. Cars had intussen Mara aan de haak geslagen en Val wist na enige strijd zijn geliefde Nana voor zich te winnen. Tenslotte waren er de paren Mul en Lena en Arnt en Gila. Opvallend was de grote vertegenwoordiging van de Blauwe Grot. Maar het kwam in niemand op om daar iets van te zeggen.

Aan iedereen was te merken dat het goed smaakte, al werd er onder het eten druk gepraat over van alles en nog wat. Toen de maaltijd bijna gedaan was, kwam Mul met een verrassing. Hij haalde een zak van geitenleer tevoorschijn, goot wat van de inhoud in een houten nap en liet er Lena van drinken.

Ze proefde ervan en keek verrast op.

“Hoe kom je daar aan?” vroeg ze. “Het is zoet en fris tegelijk.”

“Mijn ouders maken zo nu en dan wat van deze drank,” zei Mul. “Het is honing, aangelengd met berkenwater. Dat moet je een tijd laten staan en dan krijg je dit heerlijke spul. Je moet er mee oppassen, want je wordt er snel licht van in je hoofd.”

“Laat mij eens proeven,” zei Myrna.

Ze dronk, nam snel nog een slokje en likte toen haar lippen af.

“Mul, jij gaat mij morgen haarfijn uitleggen hoe je deze drank moet maken,” zei ze. “Dit is een drank die me aan de geesten doet denken.”

Daarna moest iedereen natuurlijk de drank proberen. Allemaal waren ze het er over eens, dat ze nog nooit zoiets lekkers hadden geproefd. Mul genoot zichtbaar van zijn succes.

De leren zak ging op het laatst snel van hand tot hand. Iedereen leuterde aan de smalle tuit, tot de zak leeg was. Ze werden inderdaad licht in het hoofd, zodat de natuurlijke gevoelens fel de kop op staken. Zodoende werd het in en om de tent een heftig festijn van verkenning en toenadering.

“Wat is hier gebeurd?” vroeg Arda zich af toen ze de volgende morgen de ravage in ogenschouw nam. Ze had net zo goed niets kunnen vragen, want er was niemand in staat om haar te woord te staan.

Arda zag alleen maar slapende, stevig in elkaar verstrengelde lijven. Ze had al snel in de gaten dat ze op het verkeerde moment was gekomen. Zonder ook maar iets te zeggen, ging ze er vandoor.

De jeugd had weer gekozen voor de eigen weg. Uit ervaring wist ze, dat daar niet tegen te vechten viel. Ze herinnerde zich 'de darteldagen' zoals ze die met Bred had beleefd. Volledig aan elkaar verknocht hadden ze dagenlang de liefde bedreven, alleen maar denkend aan elkaar en de behoeften van hun lijven.

Er kwam een glimlach op haar gezicht. Zo lichtvoetig als een hinde in het voorjaar, ging ze terug naar het kamp, waar de anderen zich nog koesterden in de diepe slaap van de onwetenden. Het was raar verdeeld in de wereld.

Ze ging bij haar Bred liggen en kroop dicht tegen hem aan. Maar hij knorde alleen, als een dier dat in zijn slaap gestoord wordt. Met zachte strelingen en fluisteringen probeerde ze hem duidelijk te maken wat ze wilde. Uiteindelijk opende hij de ogen en ontmoette haar blik. Toen was het pleit snel beslecht.

Myrna werd met een gevoel van onwezenlijkheid wakker. Ze maakte zich los uit de armen van Luib, kwam overeind en wreef zich de ogen uit. In eerste instantie wilde het maar niet tot haar doordringen wat er aan de hand was. Verdwaasd keek ze om zich heen. Ze had een waas voor haar ogen en een vreemde smaak in haar mond. Toen ze recht kwam, werd ze een beetje misselijk. Op dat moment viel haar oog op de berkenhouten nap, waaruit ze het spul van Mul hadden gedronken. De lege zak van geitenleer lag als een vormeloos hoopje op de grond. Alles kwam haar weer duidelijk voor de geest.

Ze ging naar Berna die nog vast tegen haar Karm aan lag te slapen en schudde haar dooreen. Berna opende heel even haar ogen en deed ze toen weer snel dicht. Myrna schudde haar wat harder door elkaar.

“Wakker worden,” siste ze. “We moeten alles hebben opgeruimd, voordat moeder poolshoogte komt nemen. Als ze tenminste al niet hier geweest is. Nee, dat zal wel niet. Dan zou ze ons flink de les hebben gelezen.”

“Wat zeg je allemaal?” vroeg Berna en keek haar zus schaapachtig aan.

“Ik zeg dat we alles snel moeten opruimen, voordat moeder ons zo ziet,” herhaalde Myrna haar boodschap.

“Wat is daar dan mis mee?” vroeg Luib, die wakker was geworden.

“Ja, dat vraag ik me nou ook af,” zei Berna. “We hebben toch niks verkeerd gedaan.”

“We hebben met elkaar geslapen en we hebben een vreemd drankje gedronken,” zei Myrna. “Het eerste is in ieder geval niet toegestaan. En het tweede, het drinken van dat spul, zou voor jongeren als wij ook wel eens taboe kunnen zijn.”

“Vond je het dan niet lekker?” vroeg Karm die moeite deed om recht te komen.

“Daar gaat het niet om,” zei Myrna. “Ik wil alleen dat we alles opgeruimd hebben als moeder straks verschijnt. We hoeven de problemen per slot van rekening niet over onszelf af te roepen.”

“Nou ken ik je weer,” zei Berna. “Kom op jongens, aan de slag.”

Omdat iedereen mee hielp, was het karwei zo geklaard. De tent lag er keurig bij en Mul had de geitenleren zak weggemoffeld. Niets wees er nog op, dat zich daar een nogal wild feest had afgespeeld.

Dat ze met Luib geslapen had, zat Myrna in het geheel niet dwars. Ze wist dat het volgens de officiële regels pas was toegestaan als Arda aan het verliefde paar haar zegen had gegeven. Wat haar eerder bezig hield was de drank van Mul. Het leek haar een gevaarlijk goedje, waar je in ieder

geval erg mee op moest passen. Maar toen ze er wat dieper over nadacht, kwamen ook de voordelen van zo'n drank naar boven. Onwillekeurig moest ze denken aan de lange, donkere tijd, die ze elke winter in de grot doorbrachten.

Vooraf in die duistere periode zou zo'n drankje op zijn tijd verlichting kunnen brengen, telkens als er reden was om een feestje te bouwen. De drank verhoogde de stemming, zoals ze had gemerkt. Dat was goed voor een kleine gemeenschap, die elkaar voortdurend op de lip zat. Het zou spanningen doen wegebben en vriendschappen kunnen versterken.

Denkend over die naargeestige winterperiode in de grot voelde Myrna een weerzin opkomen waar ze zelf van schrok. Ze herinnerde zich de stank van zoveel mensen op een hoop en van de voortdurend walmende vuren. Maar vooral de herinnering aan de eindeloze verveling kwam in haar boven. Bijna iedereen die ze kende had een hardgrondige hekel aan dat winterse verblijf in de grot. Mensen die 's winters altijd nurks en stroef in de omgang waren, zag je in het voorjaar veranderen in levenslustige personen.

Was er dan echt geen manier te bedenken om hier te kunnen blijven, hier op de heuvel, zomer en winter? Er moest toch, als iedereen meehielp, een onderkomen te bouwen zijn, dat het mogelijk maakte de winter hier door te brengen. Bijvoorbeeld tegen de zuidhelling van de heuvel? Hoe meer ze erover nadacht, hoe meer opstandigheid ze voelde opkomen.

De gedachte aan een onafgebroken verblijf op de heuvel liet haar niet meer los. Daar kwam nog bij, dat ze Luib een winter lang zou moeten missen, als ze niet hier bleven. Het was nu eenmaal de gewoonte dat een pas gevormd stel pas bij elkaar ging wonen als de volgende winter voorbij was. In het voorjaar daarop kregen ze alle rechten die bij een gezin hoorden, zoals een vuurkring in een van de grotten. In het geval van Luib en Myrna zou dat de Rode Grot zijn. Het was de regel, dat een jongen introk bij de familie van zijn levensgezellin. Ook Karm en Berna zouden daar op den duur gaan wonen. Het was overigens nog maar de vraag of er in hun grot voldoende ruimte was voor nog twee vuurkringen. Het was nu allemaal al erg krap bemeten. Een nog grotere overbevolking zou alleen maar tot meer spanningen leiden.

“Alweer een reden om niet meer naar de grot terug te keren,” mompelde Myrna in zichzelf.

“Wat zeg je?” vroeg Luib.

“Laat maar,” zei Myrna. “Weer zo'n wilde gedachte.”

“Laat toch maar horen,” zei Luib. “Jouw wilde gedachten wil ik met alle plezier leren kennen”.

Luib was minder verrast door het wilde idee van Myrna dan ze had durven hopen. Hij knikte instemmend toen zij haar verhaal gedaan had.

“Een paar dagen geleden heb ik mijn vader er over horen praten met Ran.

Ook zij waren het beu om twee keer per jaar zo'n afmattende reis te ondernemen van de wintergrot naar het zomerkamp en omgekeerd.”

“Het zal er toch ooit van moeten komen om hier te overwinteren,” hoorde ik mijn vader zeggen.

“En heel lang zal dat niet meer duren,” antwoordde Ran daarop. “Ik zal blij zijn als we van dat nutteloze gedoe af zijn. Bovendien bevat het winterse verblijf in de grot me steeds minder. Het is er saai en vaak lopen de spanningen hoog op. Overwinteren in een ruim land als dit zou veel beter zijn.”

“Als Toob en Ran er zo over denken, dan moet het zo langzamerhand haalbaar zijn om 's winters hier te blijven,” zei Myrna. “De vraag is alleen, wie durft het als eerste aan. Zou jij het durven, Luib?”

“Dat ligt er al aan met wie,” zei hij bedachtzaam. “Ik zou er jou natuurlijk bij willen hebben, maar ook Berna en Karm, Nana en Val en Mara en Cars komen wat mij betreft in aanmerking.”

“Dan stel ik voor dat Lena en Mul en Gila en Arnt ook mee doen” zei Myrna. “Zo hebben we het hele stel weer compleet. De afgelopen dagen hebben we kunnen merken, dat het uitstekend klikt tussen ons. Zoiets moet je in ere houden. Niets

is belangrijkers dan liefde en vriendschap, zeker als de nood aan de man komt.”

“Het lijkt me verstandig als we er voorlopig met niemand over praten,” zei Luib. “Laat dat wilde idee eerst maar eens in ons zelf rijpen. Misschien zien we er alsnog van af, als het onhaalbaar of te gevaarlijk blijkt te zijn. Vergeet niet dat we ons leven op het spel zetten.”

“Het staat in ieder geval vast, dat we een overwintering op de heuvel zorgvuldig zullen moeten voorbereiden,” antwoordde Myrna. “Op een bepaald moment moeten we aan de ouderen raad vragen. Al heeft niemand van hen ooit feitelijk zoiets ondernomen, ze zouden ons het een en ander kunnen vertellen. Bijvoorbeeld over het bewaren van voedsel, het onderhouden van het vuur en het maken van goede, warme bedden. Wij weten daar het een of ander van, maar je weet nooit of we iets voor de hand liggends over het hoofd zien.”

“Noek zal ons moeten adviseren bij het graven van de hopen in de zuidhelling van de heuvel,” zei Luib. “Hij weet ongetwijfeld ook hoe je de houten palen aan elkaar bevestigt die het dak moeten dragen. 's Winters kan daar een dikke laag sneeuw op komen te liggen. En hoe maken we de wanden? Van welk materiaal en hoe dik moet alles zijn?”

“Laten we er maar over ophouden,” zei Myrna. “Ik begin er zelf steeds minder in te geloven. Alleen het feit dat ik jou zo lang zal moeten missen, houdt het plan nog enigszins overeind. Maar verliefdheid is een slechte raadgever, zei grootmoeder Linda altijd.”

“Tot na de grote jacht houden we het idee voor ons,” zei Luib. “We hebben dan nog de halve zomer voor ons. Bovendien heb ik, net als Karm, Cars, Val, Mul en Arnt, tijdens de grote jacht nog het een en ander te bewijzen. Door het doden van een paard of een rendier zal ik moeten bewijzen, dat ik in staat ben voor een gezin te zorgen.”

“Daar komt nog meer bij kijken dan het doden van een prooidier,” zei Myrna smalend. “Ik heb behoefte aan een man die met me meedenkt en meevoelt en me de ruimte geeft om mijn eigen mogelijkheden te ontplooien.”

Luib keek haar van opzij aan en begon te lachen.

“Jij zorgt er zelf wel voor dat je voldoende ruimte hebt,” zei hij. “Je bent niet voor niets de dochter van Arda.”

Intussen begonnen ook de andere stellen zich weer wat meer te roeren, maar goed zat de stemming er nog niet in.

“Wie wil er iets eten?” vroeg Berna hatelijk.

De meesten trokken een vies gezicht en streken bedenkelijk over hun opspelende maag.

“Wat was dat precies voor goedje, Mul?” vroeg Val.

“Gewoon, een drankje van berkenwater en gegiste honing,” antwoordde hij. “Wij drinken dat in het zuiden bij elke feestelijke gelegenheid. Iedereen vindt het lekker. Maar we hebben ook de ervaring, dat je er voorzichtig mee om moet gaan. Als je er teveel van drinkt, weet je op een bepaald moment niet goed meer wat je doet. En dat kan niet de bedoeling zijn natuurlijk.”

“Ik vond het erg lekker,” zei Val. “Wij kunnen die drank natuurlijk ook maken. Er groeien hier berken zat en met enige moeite moeten we een nest wilde bijen kunnen vinden.”

“Misschien is het nog lekkerder als je in plaats van berkenwater sap van bosbessen of voor mijn part veenbessen gebruikt,” opperde Myrna. “Zo'n drankje op zijn tijd zou de lange winteravonden een stuk aangamer maken.”

“Ik zal mijn ouders eens vragen hoe ze het drankje precies bereiden” zei Mul. “Ze maken het elke zomer en ze zijn er erg handig in. Iedereen prijst hun kunst als er weer een nieuwe voorraad klaar en voor het eerst geproefd is. Vooral de mannen zijn er verzot op.”

“We zullen het eerst eens proberen met bosbessensap, zoals Myrna voorstelde,” zei Berna. “Dit heidekruid groeit bij de vleet in deze streken. Afgelopen jaar hebben Myrna en ik dagenlang bessen geplukt. We lieten ze eerst in de zon drogen. Dan behielden ze hun friszoete smaak tot ver in de winter. Wij snoepten er graag van.”

“De bessen zijn niet alleen lekker, ze helpen ook bij allerlei kwalen,” zei Myrna. “Denk maar aan ontstekingen van de keel, de mond, het tandvlees. Maar het sap en de gedroogde bessen helpen ook bij maagpijn, darmkrampen en diarree. Er is dus alle reden om van de bessen een grote voorraad aan te leggen, zodat iedereen er van kan profiteren.”

“Zo, de kruidenvrouw heeft weer gesproken,” zei Val lachend. “Maar je hebt gelijk, Myrna, ook mijn moeder vergaart elke zomer zoveel bessen als ze kan.”

“Je bedoelt zeker dat moeder en ik de bessen plukken en dat jullie ze opeten,” zei Mara, de zus van Ral. “Je moet de feiten wel vertellen zoals ze zijn.”

“Het is ook altijd en overal hetzelfde,” verzuchtte Lena, “wij sloven ons uit en de mannen plukken er de vruchten van.”

“Dat is dan goed geregeld,” zei Mul. “We moeten het vooral zo houden.”

Er volgde een felle discussie, die weer eens onbeslist eindigde. De taakverdeling tussen man en vrouw zou altijd wel een twistpunt blijven. Maar Myrna dacht er het hare van.

De voorbereidingen voor de Grote Jacht waren in volle gang. Zelfs de twaalf jongens en meiden die zo aan elkaar verknocht waren geraakt, hadden geen tijd meer voor elkaar. De jongens sloten zich aan bij de mannen en de meiden bij de vrouwen. Zo ontstonden er twee afzonderlijke kampen, ieder met zijn eigen taken, opdrachten en verplichtingen.

Vooraf bij de mannen zag Arda de nervositeit met de dag toenemen. Het was aan hen om tijdens de Grote Jacht hun superioriteit ten aanzien van de vrouwen te onderstrepen. Tenminste, zo zagen ze dat zelf. Ook Bred was meer gespannen dan anders. Toen Arda hem daarop wees, antwoordde hij nogal kortaf, dat zij zich als vrouw niet hoefde te bewijzen.

“Wij moeten ons elke dag bewijzen,” zij Arda snibbig. “Wij zorgen drie keer per dag voor eten. Wij ruimen de tent op. Wij zorgen voor de kinderen. Wij maken de kleren. Wij zoeken de planten en de kruiden...”

“Dat is nog heel wat anders dan een rendier of een paard bejagen,” zei Bred verontwaardigd.

Maar even later bond hij schoorvoetend in. Arda en hij hadden die discussie al zo vaak gevoerd. Steeds met de voorspelbare uitkomst, dat de mannen vooral gewichtig en moeilijk deden, maar dat de vrouwen het meeste en het meest verantwoordelijke werk deden. Arda had er geen enkele moeite mee om al die feiten in één adem op te sommen. En juist daar werd Bred telkens wanhopig van. Van de andere kant was hij eerlijk genoeg om het gelijk van Arda te erkennen. Veel mannen hadden er moeite mee als ze door hun vrouw op hun nummer werden gezet. Ze namen dan een autoritaire houding aan om op die manier hun gelijk af te dwingen. Veel vrouwen lieten dat toe omwille van de lieve vrede. Maar Arda vond dat niet eerlijk. Bred had zich daar bij neergelegd, maar zo nu en dan stak zijn mannelijke eergevoel weer de kop op. Het was overigens ook zo, dat Arda waardering kon opbrengen voor zijn goede ideeën. Als tijdens een discussie bleek dat Arda ongelijk had, was ze grootmoedig genoeg om haar 'nederlaag' te erkennen. Zo hielden ze elkaars waarden in evenwicht. Dat ze op elkaar gesteld waren, was basis genoeg om nog jaren op verder te bouwen.

Ook Myrna zag dat haar Luib zenuwachtiger werd naarmate de dag van de Grote Jacht dichterbij kwam. Ze merkte ook dat hij aan zichzelf begon te twijfelen. Myrna zou Myrna niet zijn, als ze daar geen oplossing voor trachtte te vinden. Net zoals ze op de vraag van Arda twee dromen had opgewekt, riep ze nu een droom op om er achter te komen hoe de jacht van Luib op zijn eerste rendier zou verlopen. De nacht daarop kreeg ze inderdaad een droom.

Bij de vierde beek, vanaf de woonheuvel gerekend, trok een grote kudde rendieren voorbij. Aan het hoofd van de kudde liep een rendierwifje dat opvallend veel wit in de vacht had. Regelmatig keerde dat dier haar flank naar de plek waar Luib, verscholen achter een paar struiken, stond te wachten tot hij de aanval met de speerwerper kon uitvoeren.

In de beelden van haar droom viel het Myrna op, dat de afstand van de struik waarachter Luib zich verborgen hield tot de rendieren, erg groot was. Vandaar dat de speerwerper in dit geval misschien niet het beste wapen zou zijn. Met pijl en boog had Luib veel meer kans. Als hij zich op het rendierwifje met de witte vlekken in de vacht zou richten, kon hij bijna niet missen.

De volgende morgen ving ze Luib op, die juist op het punt stond om met de anderen naar het jachtgebied te vertrekken. De jagers wilden de zaak eerst grondig verkennen, voordat het grote treffen zou plaatsvinden. Nu de mannen van Arda vernomen hadden waar ze de kuddes rendieren konden verwachten, was het zinvol om van te voren een plan te bedenken en voor te bereiden.

Toen Luib Myrna zag aankomen, kwam hij aarzelend naar haar toe. Hij leek een beetje gegeneerd.

“Wat is er?” vroeg hij kortaf.

“Ik kom je geruststellen,” zei Myrna.

“Vind je dat dan nodig?” zei hij pinnig.

“Je staat strak van de zenuwen, net als Karm en de anderen. Ik wil niet dat je door je zenuwen je kansen verspeelt, want ik wil je graag als levensgezel.”

“Zeg maar wat je te zeggen hebt,” zei Luib. “We staan op het punt om te vertrekken naar het jachtgebied.”

“Luister goed, want ik vertel het maar één keer,” zei Myrna. “Je moet niet met de speerwerper, maar met pijl en boog jagen. Daar ben je beter in en ik weet dat het je kansen zal vergroten. Dat heb ik vannacht in een droom gezien. Later vertel ik je de details wel.”

Luib keek verrast op en legde toen beide handen op haar schouders.

“Ik weet niet waar je het vandaan haalt, maar je hebt me van veel onzekerheid verlost,” zei hij. “Het is inderdaad zo dat ik veel trefzekerder ben met pijl en boog. Maar ik wilde niet onder doen voor de anderen die allemaal voor de speerwerper gekozen hebben.”

“Je moet altijd je eigen ingeving volgen,” zei Myrna. “Uiteindelijk bereik je dan het meest. Wat de anderen ervan vinden, komt op de tweede plaats. Ga nu maar gauw.”

Vanaf haar hoge plek op de heuvel, zag Myrna de grote groep mannen langzaam uit het zicht verdwijnen. Zo lang mogelijk probeerde ze de gestalte van Luib in het oog te houden. Toen dat niet meer lukte, keerde ze zich om en liep naar de beek. Ze ging zitten op de groene oever en keek naar het eeuwig stromende water en het wiegen van de waterplanten. Dat voortdurende spoelen en vloeien maakte haar rustig. En een helder hoofd zou ze de komende tijd hard nodig hebben, want ze moest een aantal belangrijke beslissingen nemen. Zowel voor zichzelf als voor haar volk.

De nieuwe dag was nog maar een paar uur oud. De zon liet zich zo nu en dan zien, maar de wolken overheersten. De zuidwestenwind speelde in haar haren, precies zoals de gevoelige vingers van Luib er soms doorheen woelden. Ze glimlachte om die dwaze gedachte.

Omdat de Grote Jacht op rendieren was gericht, probeerde Myrna zich, ontspannen als ze was, voor de geest te halen wat ze allemaal wist van deze dieren.

Het rendier is een hertachtige verschijning. Zowel de mannetjes als de wijfjes dragen een gewei. Dat staat als een naar binnen gekeerde boog op de kop. De uiteinden hebben vertakkingen als vingers. De hoeven zijn extra breed, zodat ze makkelijker door moerassen of over sneeuwvlakten kunnen trekken. Ze hebben een plompe gestalte. De kop is ronduit lelijk. In verhouding zijn de poten kort, evenals de staart.

De mannetjes hebben een groter gewei dan de wijfjes en beschikken over nekmanen. Ook wat hun gestalte betreft zijn ze groter. De mannetjes zijn over het algemeen bruin van kleur. In de winter wordt het nekhaar wit. Bij de wijfjes is er sprake van een grote variatie in kleur.

Het rendier is zo groot als een hert, maar niet zo hoog. Vooral het achterste deel van het lijf is breder. Het rendier mist de trotse houding die een gezond, volwassen hert over het algemeen uitstraalt.

De dieren leveren de jagers vlees, vacht, botten en pezen; dat alles om hen te voeden en te kleden; om hen bedekking voor de tenten te leveren en pezen voor de boog en om dingen aan elkaar te binden. Zijn vacht is heel dicht.

Het rendier heeft in de zomer nagenoeg boomloze vlakten nodig. Het vermijdt zelfs struikgewas. De koude winters brengt het door in grote wouden, waar het bescherming vindt tegen de kou. In mei, juni verlaten ze de bossen en trekken naar het noorden. De reden is dat ze willen ontkomen aan de miljarden muggen en vliegen die in het hartje van de zomer tevoorschijn komen. In ongehoorde zwermen, die soms zelfs de lucht verduisteren, vallen die insecten op de rendieren aan. Na de winter verkeren die toch al in een slechte conditie. Overdekt met builen en wonden door de ontelbare steken van allerlei insecten, trekken ze op naar streken waar nog sneeuw ligt. Als ze eenmaal zo'n met sneeuw bedekt gebied gevonden hebben, gaan ze er met z'n allen op staan. Op die manier hebben ze geen last meer van de kwelgeesten, die het daar te koud vinden. In het noorden vinden ze ook meer dan voldoende voedsel, zodat ze in het vroege najaar weldoorvoed en sterk aan de terugtocht naar het zuiden beginnen.

Er zijn ook insecten, een soort vliegen, die niet alleen gemeen steken, maar die hun eitjes in de pels op de rug van de rendieren leggen. Als de larven uitkomen, boren die zich diep in het vlees waar ze etterende wonden veroorzaken. Weer andere insecten, de zogenaamde horzels, leggen hun eitjes in de neusgaten van het dier. De larven kruipen omhoog naar de hersenen, zodat het dier ziek wordt en sterft. Ook nestelen ze zich in de bek van het dier, veroorzaken daar ontstekingen, zodat het getroffen rendier niet meer kan eten en van honger omkomt.

Hier stakte de kennis van Myrna even. Ze sloot de ogen om zich beter te kunnen concentreren. Al gauw hervond ze de draad weer.

Rendieren zijn zwijgzaam. In de paartijd laten de stieren geen roep horen.

De dieren eten vooral korstmossen, bij voorkeur het zogenaamde rendiermos, maar ook gras, zeggen en wilgentakken lusten ze graag.

De jacht op het rendier vraagt veel van de jager. In de eerste plaats moet hij beschikken over de nodige hartstocht. Ontberingen zijn niet te vermijden als de kudde dagenlang gevolgd moet worden. Daarbij moet de jager werkelijk op alles bedacht zijn: de windrichting, het weer, de stand van de zon enz. enz. Daarbij moet hij de plekken kennen waar rendieren graag komen, hun levenswijze door en door kennen en hij moet kunnen sluipen als een kat en rennen als een wolf.

Vooral voor jagers die voor een aanzienlijk deel afhankelijk zijn van het rendier, kan het slagen of mislukken van de jacht beslissend zijn ten aanzien van overvloed of hongersnood, leven of dood.

Na de mens is de wolf de belangrijkste vijand van het rendier. Hij volgt de kudden in de winter. Als de sneeuw hard is geworden, heeft hij weinig kans om een dier te verschalken. Bovendien zullen de

mannelijks de kudde met hun stevige poten verdedigen. Maar als de sneeuw pas gevallen is en de rendieren er diep in wegzakken, zodat ze op de vlucht al snel vermoeid raken, zijn ze een relatief gemakkelijke prooi voor de wolven.

Omdat Arda exact de plaats had aangegeven waar de rendieren zouden passeren in hun tocht naar het noorden, was de jacht dit jaar veel minder vermoeiend en veeleisend. Niet het dagenlange achtervolgen van een kudde; niet het in de open lucht doorbrengen van de nacht door de jagers; niet het nauwelijks eten en slapen om de kudde maar niet uit het oog te verliezen; niet de wurgende onzekerheid of het allemaal wel lukken zou...

De volgende dag kreeg Myrna de kans om nog eens in alle rust met Luib te praten over haar droom. "Je moet vooral bedacht zijn op het derde dier aan het hoofd van de kudde. Het is een wijfje met opvallend veel wit in de vacht. Ze zal je regelmatig haar flank laten zien. Probeer voorzichtig vanachter het wilgenbosje uit te komen zonder door de kudde gezien te worden. Richt zorgvuldig je pijl en schiet zonder aarzelen. Met jouw capaciteiten als boogschutter moet je het rendier gemakkelijk recht in het hart kunnen treffen. Ik voorzie dat de kudde niet eens op de vlucht zal slaan. Daarom zul je tijd hebben om nog een aantal keren te schieten. Als je het voldoende vindt, geef je de andere jagers het sein om aan te vallen met de speerwerpers. Op die manier voldoe jij ruimschoots aan de eisen en ontnem je de anderen niet de kans om hun opdracht uit te voeren. Ik zal het allemaal niet van nabij kunnen volgen. Ik hoor bij de vrouwen te blijven als ze voorbereidingen treffen om het vlees, de huiden en de botten die jullie aandragen op de juiste manier te verwerken."

"Jij bent me d'r een," zei Luib toen Myrna even haar mond hield. "Dat vertel je me allemaal alsof het de gewoonste zaak van de wereld is. Daarbij lijkt je er ook nog vanuit te gaan, dat alles voor honderd procent klopt wat je zegt. En dat ik het zonder enige twijfel heb te aanvaarden."

"Ik vertel je alleen, wat de geesten mij in mijn droom hebben voorspeld," zei Myrna. "Dat doe ik niet om indruk op jou te maken, maar in het belang van ons volk. Wij verdienen meer dan alleen maar achter rendieren en paarden aan te zitten. Met name de mannen zouden meer tijd moeten krijgen om andere dingen te ondernemen. Wij vrouwen zijn daar veel beter in. Wij denken meer na over de dingen en proberen verder vooruit te kijken. Mannen zijn veel meer gericht op nabije zaken. Op zich is dat niet erg, zolang er niemand echt onder lijdt. Maar wij vrouwen willen meer dan een leven van de ene dag in de andere. Wij willen meer rust, meer zekerheid, meer tijd om te praten, mooie dingen te maken, te genieten van de natuur, het landschap, de bloemen, de nieuwe boomsoorten die hier de laatste tijd uit de grond schieten..."

"Ik doe mijn best om je gedachten te volgen," zei Luib, "maar ik ben bang dat ik nog even nodig zal hebben om alles op een rijtje te krijgen. Zullen we een wandeling maken langs de beek? Ik heb niet direct iets om handen en ik heb er behoefte aan een tijdje bij je te zijn."

"Kijk, dat bedoel ik nou," zei Myrna, "een beetje tijd voor elkaar en niet dat jachtige, van het ene moment in het andere, zonder besef van gezelligheid en warmte. Wat wil je eigenlijk, wandelen langs de beek of had je iets anders in gedachten?"

Luib pakte haar vast en troonde haar mee naar een grazige plek op de oever. Het vervolg was zeer voorspelbaar.

De Grote Jacht op de rendieren verliep volgens plan. Alles gebeurde zoals de geesten het Myrna hadden ingefluisterd. Luib schoot met gemak zijn vier rendieren, vilde ze en verdeelde ze op de voorgeschreven manier in stukken. Maar ook de andere jongens, Karm, Val, Kars, Mul en Arnt, voldeden ruimschoots aan de verplichtingen. Daarna sloegen de volwassen jagers toe en doodden nog eens een groot aantal rendieren. Het gebruik van de speerwerper bleek een geweldige verbetering. Firt werd alom geroemd om zijn uitvinding. Voortaan zou het leven een stuk gemakkelijker verlopen. Het voortbestaan van dit volk van jagers en verzamelaars zou aan zekerheid winnen.

De in stukken gesneden dieren werden naar de vrouwen gebracht. Die moesten het vlees op de traditionele manier verder bereiden: in repen om in de zon te drogen, in grotere brokken om te koken of te roosteren boven een open vuur. Ze hadden daarvoor een tijdelijk kamp ingericht, want het totale karwei zou een paar dagen in beslag nemen. Ook de huiden en de botten moesten immers nog worden geprepareerd.

De jagers vergaten niet Arda hartelijk geluk te wensen en te bedanken voor haar vooruitziende blik. Uit dankbaarheid werd van elk gedood rendier een stuk vlees op de oever van de rivier gelegd. Dat was een offer aan de geesten, want dat was gebruik en noodzaak. De geesten zouden zeker wraak nemen, als niet aan die strenge voorwaarde werd voldaan. Myrna zag natuurlijk dat haar moeder alle eer te beurt viel, maar ze begreep dat dit een belangrijk doel diende. Arda had aanzien en succes nodig om tot opvolgster van Linda te worden aangesteld. Vandaar dat haar moeder het eerbetoon zonder enige schroom aanvaardde.

Diezelfde avond kwam Arda naar Myrna om haar uitgebreid te bedanken voor haar steun en medewerking.

“Ik moet je voor een aantal dingen bedanken,” begon ze haar verhaal. “Dank zij jou is het een uitstekende Grote Jacht geweest. Alles verliep zoals jij gezegd had. De voorraad vlees, huiden, botten en pezen is zo groot, dat we niet bang hoeven te zijn voor de komende winter. Maar ik wil je ook bedanken voor het feit, dat jij je mond gehouden hebt, zodat iedereen dacht, dat ik de aanwijzingen van de geesten had gekregen. Daarmee heb je niet alleen mij, maar vooral ook alle leden van ons volk een grote dienst bewezen.”

Myrna hief afwerend haar arm op.

“Zo is het wel genoeg,” zei ze. “De geesten hebben mij toegestaan om zo nu en dan hun hulp in te roepen, zodat ons volk er van kan profiteren. Het gaat dus niet om mij, maar om onze mensen. Dit keer kwam het beter uit, dat iedereen dacht, dat jij de geesten om hulp en bijstand hebt gevraagd. Ook ik wil namelijk graag dat jij als de opvolgster van Linda aangesteld zult worden. Het feit dat jij in de ogen van de mannen contact kunt opnemen met de geesten, kan daar erg behulpzaam bij zijn. Dus laat ze maar zo wijs als ze zijn. Er is overigens nog wat. Jij bedankte mij omdat ik gezwegen had over mijn aandeel in het geheel. Ik heb echter niet tegenover iedereen gezwegen. Luib was ervan op de hoogte. Ik moest hem laten weten dat hij bij de jacht op de rendieren beter pijl en boog kon gebruiken dan de werpspeer. Daarbij heb ik hem verteld, dat ik vooraf beelden van bepaalde gebeurtenissen doorkreeg van de geesten. Toen begreep hij, dat ik jou geholpen had bij het vinden van aanwijzingen voor de komende jacht op rendieren en paarden. Maar ook Luib heeft zijn mond gehouden en dat waardeer ik zeer in hem.”

“Luib is een fijne kerel,” zei Arda. “Jullie zullen een mooi stel worden.”

“Dat zijn we al,” antwoordde Myrna.

“Net of ik dat niet weet,” zei Arda. “Ik heb mijn ogen niet in mijn zak.”

“Wat weet je dan precies?” vroeg Myrna lichtelijk ongerust.

“Nou, ik kwam een keer 's morgens vroeg naar jullie tent en ik trof een grote ravage aan. Jullie lagen allemaal in elkaars armen en de hele tent lag overhoop. Waarschijnlijk hadden jullie een

goede reden om een wild feest te vieren.”

“En waarom heb je er niks van gezegd?” vroeg Myrna.

“Omdat ik zelf ook jong ben geweest,” zei Arda. “Ik wilde jullie niet in verlegenheid brengen, vooral omdat ik uit de lege leren zak kon opmaken, dat jullie gedronken hadden.”

“Mul had een lekker drankje meegenomen en daar hebben we allemaal wat van gedronken,” zei Myrna. “Wat is daar mis mee?”

“Er is niets mis mee,” zei Arda. “Je moet alleen erg voorzichtig zijn met dat goedje. Als je er teveel van neemt, kan de situatie snel uit de hand lopen. Met name mannen zijn snel geneigd om er teveel van te nemen. En dan heb je de poppen aan het dansen, vooral als er iemand tussen zit die een slechte dronk heeft. Maar nu iets anders. Vind je het niet erg dat je Luib de komende winter zult moeten missen?”

“Natuurlijk vind ik dat erg,” zei Myrna. “Maar waarom vraag je dat?”

Arda keek haar dochter lang en nadrukkelijk aan, alsof ze wilde uitvinden wat er precies in haar hoofd omging.

“Ach, laat ook maar,” zei ze toen.

“Nee, ik wil weten welke kant je op wilt,” zei Myrna. “Ik voel dat er meer achter jouw opmerking zit.”

“Nou, vooruit dan,” zei Arda. “Maar eerst wil ik kwijt, dat ik jullie niet onder druk wil zetten. Het is niet niks wat ik van jullie vraag. Ik maak me zorgen over de toekomst. Nu de zomers snel warmer worden en de winters minder streng, verandert ook de natuur in rap tempo. Dat heeft prettige gevolgen voor ons, maar ook minder prettige. Er komen nieuwe planten en bomen bij, maar daar staat tegenover dat er ook veel verdwijnen. Dat zijn vaak de soorten waar wij het van moeten hebben. Een paar dagen geleden heb ik er met Bred over gesproken. Ook hij maakt zich zorgen. Volgens hem neemt het aantal rendieren dat hier tijdens de voorjaarstrek passeert elk jaar sterk af. Waarschijnlijk kiezen veel rendieren ervoor om niet meer helemaal naar het zuiden af te zakken in de herfst, maar de winter meer noordelijk door te brengen. Op den duur betekent dat, dat wij zullen moeten leren op andere dieren te jagen, waarschijnlijk zomer én winter.”

Opeens ging Myrna een licht op.

“Zomer én winter, zeg je?” Dat zou dan betekenen dat we ook in de winter hier moeten blijven.

Hier op de heuvel bij de kleine beek. Dan hadden Luib en ik toch nog niet zo'n slecht idee.”

“Wat voor idee?”

“Om straks met een stel jongeren hier de winter door te brengen, zodat we niet terug hoeven naar de grot.”

Arda pakte haar dochter bij de schouders en wreef haar rechterwang tegen de hare. Het begin van de hoognodige nieuwe stap begon gestalte te krijgen.

Zowel voor Myrna als voor Arda was het zaak de hele kwestie voorzichtig aan te pakken. Myrna zou de jongeren die de 'darteldagen' mee hadden voorbereid, proberen over te halen om op de heuvel te overwinteren. Ze zou daarbij niemand onder druk zetten, was de afspraak. Als iemand besloot om mee te doen aan die onderneming, moest dat volledig uit vrije wil gebeuren.

Arda zou spreken met de mannen en de vrouwen van de Drie Grotten. Bovendien zou ze haar best doen om Firt, de leider van de twee groepen uit het zuiden, te overreden met het plan in te stemmen. Zijn oordeel zou wel eens de doorslag kunnen geven.

De twee vrouwen waren vol goede moed. De argumenten die ze konden aanvoeren zouden de meeste Grotters al gauw over de streep trekken. Maar niets was minder waar. Vooral de moeders van de jongeren die op de heuvel zouden overwinteren, waren voor een groot deel fel tegen.

Myrna had niet veel woorden nodig om de jongeren van hun groep te motiveren voor de overwintering. Iedereen was enthousiast. Ze wilden het liefst direct aan de slag om voorbereidingen te treffen. Maar toen ze thuis kwamen, kregen ze de wind onbarmhartig van voren. Al gauw hadden ze door, dat verzet niet zou helpen. Ze begrepen dat ze hun plan moesten opgeven om een ernstig conflict met hun ouders te voorkomen. Er was ook wel iets te zeggen voor de bezorgdheid van die ouders. Het overwinteren op de heuvel was een hachelijke onderneming. Niemand, maar dan ook niemand, kon voorspellen hoe zo'n gok zou aflopen. Als er een echt strenge winter zou komen met sneeuwstormen en 40 of soms wel 50 graden onder nul, zouden de overwinteraars het niet overleven. Daarbij kwam nog, dat zij al sinds mensenheugenis de winters in een van de grotten doorbrachten. Die misschien wel eeuwenlange traditie mocht je niet zonder zwaar wegende redenen doorbreken. Maar het grootste bezwaar van de ouders lag in het feit, dat ze afscheid zouden moeten nemen van hun kinderen. Misschien wel voorgoed. En hoe je het ook bekeek, je kinderen waren de verzekering van je oude dag. De kinderen zorgden tot het laatst voor hun ouders. Dat was de wet, waaraan ieder kind zich te houden had.

Tegen al die argumenten had Arda geen direct verweer. Ze kon alleen verwijzen naar het veranderen van het klimaat. Dat had weer tot gevolg dat de rendieren en mogelijk ook de paarden langzaam maar zeker voorgoed naar het noorden zouden vertrekken. Of dat de grote trek op andere tijden zou gaan plaatsvinden. Over een aantal jaren zouden die prooidieren mogelijk helemaal uit hun jachtgebied verdwenen zijn. Dat vroeg om aanpassing. Als er tijdens de Grote Jacht niet meer van die enorme hoeveelheden vlees buitgemaakt konden worden, zouden de Grotbewoners nieuwe jachttechnieken moeten aanleren, die ze zomer én winter konden toepassen. Heen en weer trekken tussen het zomergebied en de winterse verblijfplaats was dan niet langer nuttig...

Het was nota bene Ran, haar bloedeigen broer, die haar in de rede viel. Waarschijnlijk geprest door Hella, zijn vrouw, die graag op zeker speelde en zelden of nooit een risico durfde nemen.

“Jij altijd met je als, als, als,” zei hij. “Je dacht toch niet echt dat wij onze kinderen Val en Mara bloot willen stellen aan zo'n onzeker avontuur? Laat jij je eigen dochters hier eerst maar eens overwinteren, dan zullen we nog wel eens verder zien.”

“Nou, dat was ik nou precies van plan,” zei Arda. “Hopelijk gaan de ouders van Luib en Karm ermee akkoord dat hun zonen ook op de heuvel overwinteren. Er is nu nog voldoende tijd om die twee stellen te voorzien van het noodzakelijke, zodat de risico's minimaal zijn.”

“Ik en Caja willen daar graag eens met jou over doorpraten,” zei Uus, de vader van Karm. “Karm en Berna vormen een goed koppel, dat moeilijk nog voor een winter te scheiden zal zijn.”

“Ik sluit me daarbij aan,” zei Toob, de vader van Luib, “net als Belia.” “Maar ik beloof nog niets.”

De twee koppels waren in de zevende hemel. Het feit dat de ouders van Luib en Karm niet direct afwijzend hadden gereageerd, betekende in hun ogen dat de overwintering door zou gaan. En dat was ook zo. Toen ze met Arda, gesteund door haar Bred, alle voors en tegens hadden doorgenomen,

gaven de ouders van Luib en Karm met pijn in het hart toestemming. Dat Arda zoveel vertrouwen had in het slagen van de onderneming, dat ze het zonder aarzelen aandurfde om haar twee dochters er aan te wagen, legde extra veel gewicht in de schaal.

Voor de gang van zaken rond het zomerkamp was dat een hele ommekeer. De Grote Jacht op de paarden werd nog wel uitgevoerd, maar met veel minder inzet dan normaal. Dat hoefde ook niet, omdat ze zoveel rendieren hadden buitgemaakt, dat er genoeg vlees voor de winter in voorraad was. En dat allemaal dankzij de speerwerper van Firt en de droom van Myrna.

Tijdens die jacht waren er nog een aantal jongens van wie verwacht werd dat ze in hun eentje een paard konden doden, villen en in stukken verdelen. Zonder uitzondering slaagden ze voor de proef, zodat ze zich gezelschap van hun lief mochten noemen, al moesten ze nog een winter wachten vooraleer ze echt een koppel zouden zijn.

Na de Grote Jacht op de paarden vonden de inwijdingsriten van de jongeren plaats. Ze waren met zijn achten, onder wie ook Luib en Karm. Ze moesten samen tien dagen in de vrije natuur doorbrengen, zonder enige hulp van buitenaf. Voor deze jongens, die goed getraind en redelijk ervaren waren, was dat geen probleem. Het was eerder een feest dan een beproeving. Ze vonden eten genoeg, ze sliepen in de open lucht onder een stapeltje huiden en 's avonds dronken ze van het drankje dat Mul had meegesmokkeld.

Natuurlijk spraken ze onderling over het feit dat alleen Karm en Luib van hun ouders aan de overwintering mochten meedoen. Voor de anderen was dat ronduit een teleurstelling.

Na het avontuur van de jongens in de vrije natuur, werden ze door Arda plechtig opgenomen in de rij van de jagers. Ze werden nu geacht in staat te zijn een gezin te stichten en te onderhouden. Arda legde hen 's avonds bij het kampvuur de hand op en had voor ieder van de jongens een persoonlijk woord. Luib en Karm wenste ze bovendien veel sterkte toe tijdens de overwintering op de heuvel. Daarmee werd de plechtigheid besloten. Firt haalde de leren zak tevoorschijn en liet alle mannen, ook de pas ingewijden, ervan drinken. Pas toen dat gebeurd was, kregen ook de vrouwen een slokje. Maar niemand van hen vond het de moeite om daar over te klagen.

Weldadig loom trok de zomer voort over het dromerige land. Plant, dier en mens, alles en iedereen genoot van de warmte die de botten goed deed en in het hart een zekere lichtheid bracht. Zo nu en dag kwamen er een paar regendagen, die de planten nieuw elan gaven, maar meestal heerste de zon. Vanaf de heuvel was goed te zien hoe de kronkelende beek haar glinsterende spoor trok door de vlakte. De beekvallei had nog het diepe groen van de jonge zomer en nergens nog zag je tekenen van aftakeling.

Normaal gesproken was deze tijd van het jaar voor de mannen een periode van ontspanning. Ze zetten hier en daar een strik om een ree, een haas of in de beek zelfs een otter te verschalken. Ze schoten met pijl en boog op hoenders en vingen allerlei soorten vis met grote netten. Die vlochten ze van de sterke vezels van distelstengels. Vooral de jongere mannen zoals Luib, Cars en Karm zaten graag achter jonge eenden of ganzen aan, die nog niet konden vliegen en lekker vet waren. Soms, in een goede bui, hielpen ze ook de vrouwen met het plukken van bessen en de voedzame bottels van rozen. Op aanwijzing van de vrouwen rooiden ze knollen en wortels van voedzame planten en geneeskrachtige kruiden.

Maar dit jaar was er een belangrijk en groot karwei bij gekomen. Voor Luib en Myrna en voor Karm en Berna moest er een onderkomen gebouwd worden, dat zelfs tegen de strengste winter voldoende beschutting zou bieden. Vooral Noek en Anta, die als kinderen het bouwen van zo'n onderkomen als kind bij hun eigen volk nog hadden meegemaakt, konden waardevolle adviezen geven. Maar Noek was ook als graver zeer gezien. En dat was nodig ook, want het winterverblijf zou voor de helft onder de grond komen te liggen. Besloten werd om voor de twee overwinterende koppels ieder een aparte ruimte te bouwen, maar wel vlak naast elkaar. Zo konden ze elkaars hulp invoeren, maar hadden tegelijkertijd voldoende privacy.

Op advies van Anta begon Noek halverwege de zuidhelling van de heuvel met het graven van twee langwerpige kuilen. Een paar mannen begonnen in de wijde omgeving met het kappen van boomstammen, die als staanders en leggers moesten dienen. Het dak van de ondergrondse hutten liep mee met de helling van de heuvel, al was de hoek veel minder scherp. Dat moest voorkomen dat de wind er vat op zou krijgen. Bovendien zou er dan niet teveel sneeuw op komen te liggen. Het was de vraag hoeveel gewicht de constructie dragen kon. Op de leggers van het dak kwamen dierenhuiden te liggen, daarop dikke zoden met de graskant naar beneden, dan weer huiden en zoden en tenslotte het overtollige zand van de gegraven kuilen. De ingang moest zo klein mogelijk blijven om verlies van warmte zoveel mogelijk te voorkomen. Uiteindelijk werd er een dikke rendiervacht voor de ingang gehangen, die je gemakkelijk kon wegflappen als je naar buiten of naar binnen wilde. Dan was het aardedonker in de ondergrondse hut. De broodnodige verlichting zou moeten komen van toortsen en het altijd en eeuwig brandende houtvuur. Dat zou in de lange winter ongetwijfeld voor overlast gaan zorgen in de vorm van rook. Maar dat vervelende euvel moesten ze maar op de koop toe nemen.

Het werk vorderde langzaam, want er moest al doende vaak iets bijgesteld of verbeterd worden. Noek en Anta hadden in hun kindertijd dan wel gezien hoe een dergelijk ondergronds verblijf gebouwd werd, maar ze waren veel technische bijzonderheden vergeten. Voor de rest had helemaal niemand ook maar enige ervaring met het bouwen van vaste verblijfplaatsen, die tegen winterse sneeuwstormen bestand moesten zijn. Anderzijds konden ze de ervaring die ze een aantal keren per jaar opdeden met het opbouwen en afbreken van de eigen tenten uitstekend gebruiken. Vooral onder de mannen werd er oneindig veel en vaak overlegd, gesteggeld, becommentarieerd en uiteindelijk goedgekeurd. De vrouwen zouden zich pas echt met de zaak gaan bemoeien als het op de inrichting van de hutten aankwam.

Luib, Myrna, Karm en Berna werden intussen vrijgesteld van deelname aan de 'darteldagen'. Het was voor hen zelf, maar ook voor de anderen zo overduidelijk dat ze voor elkaar bestemd waren, dat die verkennende periode van aftasten en afwegen niet meer nodig was. Binnen niet al te lange tijd zouden ze ongetwijfeld door Arda officieel met elkaar verbonden worden. Zolang een koppel zich nog niet ten overstaan van de hele gemeenschap tot gezelschap en gezellin had bekend, vielen ze nog direct onder het gezag van de eigen ouders. Maar als dat plechtige moment eenmaal had plaatsgevonden, konden ze doen en laten wat ze zelf wilden. Tenminste als hun handelen het belang van de groep niet schaadde, want dan golden er andere wetten en regels.

De zomer was al over zijn hoogtepunt toen Arda de tijd gekomen achtte om haar twee dochters en Luib en Karm voorgoed met elkaar te verbinden. Firt en de zijnen waren intussen weer naar het zuiden vertrokken. Met de speerwerper hadden ze iets onschatbaar waardevols achter gelaten. Het afscheid was dan ook zeer hartelijk. Alleen Mul had even voor problemen gezorgd. Hij zei op een bepaald moment tegen zijn vader, dat hij niet meer terug wilde. Hij kon Lena niet zo lang missen. Uiteindelijk kreeg Firt hem zover dat hij toch mee terugging. Firt beloofde hem, dat ze, als het ook maar enigszins mogelijk was, het komende voorjaar weer naar de heuvel zouden komen om de anderen te ontmoeten. Vanaf dat moment zou Mul voorgoed bij Lena kunnen blijven.

Het 'feest der gezellen' werd altijd groots aangepakt. Al dagen tevoren was iedereen bezig een bijdrage te leveren aan de feestelijkheden, zowel in de vorm van een geschenk voor de koppels als lekker eten en drinken voor iedereen.

Mannen gaven bijna altijd stenen of benen gebruiksvoorwerpen, zoals messen van steen en mesjes van bot, schrapers, pijlpunten en speerpunten, bijlen, stenen hamers, stampers, pezen om bogen op te spannen, stokken van esenhout om bogen mee te maken, schoppen en scheppen en strikken van de haren van de muskusos, die hier vroeger veel voorkwam.

Vrouwen hielden het bij kledingstukken zoals broeken en jassen van allerlei bont en vooral ook mutsen. Ondergoed van hazenvacht werd vooral gedragen door pasgeboren kinderen. Maar soms droegen vrouwen het ook, bijvoorbeeld als ze ongesteld waren. Het viel overigens wel onder de meer intieme geschenken, bijvoorbeeld van moeder aan dochter. Ook keukengerei zoals schalen en kommen, kunstig gevlochten manden en mandjes, naalden van bot, maar ook prachtige sieraden van bot of van de tanden van een dier waren geliefde zaken.

Myrna werkte intussen aan de voltooiing van het wolfsbonten jasje, afgezet met bont van de hermelijn. Ze zou het Luib pas geven als ze goed en wel het verbond van gezelschap en gezellin gesloten hadden.

Het plechtige moment werd door Arda bepaald. Het was een stralende dag in de vroege nazomer. Een aantal vogels, zoals koekoek, wulp en gierzwaluw, was alweer vertrokken naar het zuiden. Maar de plantenwereld was nog in goede doen. De kemphanen die hier vaker voorkwamen dan vroeger, waren hun sierlijke verenkrans rond de kop door de rui alweer kwijt. Ze leken nu veel meer op de kemphennen, die wel een heel stuk kleiner waren.

Overall waren in de eens zo kale vlakke bomen opgeschoten, sommige al wel vijf, zes meter hoog. Vroeger groeiden er alleen wat berken en wilgen. Maar nu zag je allerlei soorten zoals eiken, beuken, essen, elzen, larix en spar. Over tien tot twintig jaar zou deze vlakke in een enorm gemengd bos veranderd zijn. Ook voor de dieren en de mensen, zou dat grote gevolgen hebben.

Om die reden was Arda er bijzonder tevreden mee, dat haar twee dochters met hun gezellen hier bleven overwinteren. Het was namelijk de enige manier om het land goed te leren kennen. Zou deze streek voldoende aan plantaardig en dierlijk voedsel opleveren voor een klein volk van om en nabij de zestig man? Was er voor zoveel mensen een onderkomen te bouwen dat voldoende bescherming bood tegen de winterse kou?

Op al deze vragen zouden ze een antwoord moeten vinden, voordat ze konden besluiten er zich definitief met z'n allen te vestigen. Dat de meeste ouders hun kinderen niet aan een dergelijk experiment wilden wagen, kon Arda goed begrijpen. Zelf deelde ze die zorg niet. In haar ogen was er geen al te groot risico verbonden aan de onderneming. Ze ging er zondermeer van uit, dat ze haar dochters en hun gezellen na de winter weer in goede gezondheid zou terugzien. Natuurlijk zag ze erg op tegen het moment dat ze voor maanden afscheid moest nemen van haar dochters. Maar dat woog niet op tegen de schat aan gegevens die hun winters verblijf op de heuvel zou opleveren. Iemand moest de moed opbrengen om zo'n proef te doorstaan. Anders kwam je geen stap verder.

Vandaag was het grote moment gekomen. Arda was 's morgens in alle vroegte naar de twee graven op de zuidhelling van de heuvel gegaan. De jonge eik op het graf van Linda had drie mooie scheuten. Dat beloofde voor de toekomst. Ze stond even stil bij het graf van haar moeder. De stilte was weldadig. Geen ruisen van de wind, geen gezang van een vogel, niets was er te horen op dit eerste uur van de dag. In het oosten trok een mooie, rode, bolronde zon haar baan in de lucht, die volkomen wolkenloos het weidse land overspande.

Arda keek in de richting van de beek, de levensader van dit land, waar veel weelderig groen was opgeschoten. Ze prees zich gelukkig dat hier hun toekomst zou liggen, hier in dit gezegende land. Dit moest een plaats zijn waar ook de mens zich kon handhaven.

Nog volkomen in zichzelf gekeerd ging Arda terug naar de tenten, waar alles nog in diepe rust was. Toen ze haar tent binnen ging, stond Bred juist op.

“Dit wordt voor ons een belangrijke dag,” zei hij. “Was je naar het graf van Linda?”

Arda knikte alleen. Ze was al lang blij dat Bred enig gevoel had voor dat soort momenten.

“Ik zal die twee meiden ook missen,” zei hij. “Wat zal het stil worden in ons gezinnetje.”

Zonder iets te zeggen kwam Arda naar hem toe, viel in zijn armen en huilde als een kind.

Bred troostte haar zo goed als hij kon, want ook hij had het even moeilijk.

“We moeten ervan uitgaan dat we de juiste beslissing hebben genomen,” zei hij toen. “Daarbij heb ik alle vertrouwen in Myrna en Berna. Voor Luib en Karm durf ik mijn hand in het vuur te steken. De durf van Karm samengevoegd met de bedachtzaamheid van Luib geven mij alle vertrouwen.”

Arda veegde haar tranen af en keek haar gezelschap aan.

“Jij bent het beste wat ik ooit ben tegengekomen,” zei ze toen. “Als we geen verplichtingen hadden ten opzichte van de mensen van de Rode Grot, zou ik er nog over denken om deze winter ook hier te blijven.”

“Dat is nou precies wat ik ervan vind,” zei Bred. “Samen met jou durf ik elk avontuur aan te gaan.”

De plechtigheid op zich stelde niet zo veel voor. De twee paren hadden zich op z'n mooist uitgedost. Een beetje onwennig stonden ze de gebeurtenissen af te wachten.

Eindelijk arriveerde Arda. De toeschouwers weken uiteen en lieten haar door.

Ze ging naar de twee bruiden toe en reikte hen allebei een kommetje water aan, dat ze in één teug dienden leeg te drinken. Dat symboliseerde de zuiverende en tegelijk leven brengende betekenis van het water, dat rechtstreeks uit de beek was geschept.

De twee bruidegommen kregen allebei een paar blaadjes van de aardrook te eten. Die plant had het vermogen om te reinigen, zowel het bloed als het gemoed.

Daarna hield ze een korte toespraak.

“Gezuiverd en gereinigd staan jullie hier voor me in het bijzijn van alle bewoners van de Rode, de Blauwe en de Groene Grot. Moge het oog van de geesten welgevallig op jullie rusten, zodat wij elkaar in het late voorjaar weerzien, gezond en wel. Moge de geesten jullie samenzijn zegenen, zodat er uit jullie kinderen voortkomen. Want zonder kinderen is een volk ten dode opgeschreven.”

Na die plechtige woorden kwamen de mannen en de vrouwen naar de nieuwe stellen toe om hun geschenken aan te bieden. Er waren opvallend veel extra warme winterkleden bij, maar ook mooie sieraden voor de meiden en nuttige werktuigen voor de jongens.

Myrna gaf Luib het jasje van wolfsbont. Het zat hem als gegoten. Van Luib kreeg ze op haar beurt een soort schouderdoek versierd met de pronkveren van een kempiaan.

“Gemaakt door mijn moeder,” zei hij trots.

Berna had voor Karm een splinternieuwe speerwerper met daarin mooie, uitgesneden figuren.

“Door mijn vader speciaal voor jou ontworpen,” zei ze.

Karm had voor haar een prachtig kralensnoer van gepolijste knaagdiertanden en van fijne, uitgebleekte, spierwitte botjes van een sneeuwhaas.

Toen kon het feest losbarsten. Er werd erg veel gegeten, maar ook gulzig gedronken van het drankje dat Firt voor het feest had achter gelaten. Lang nadat de zon in het westen was weggezakt, kropen de laatste feestvierders in hun tent.

De zomer liep ten einde. Het groen van planten en bomen verloor zijn diepte en er zat voor even totaal geen beweging in de lucht. Het was de tijd om bessen te plukken die rijpten aan lage struiken: veenbessen, vossenbessen en blauwe en rode bosbessen. Mannen, vrouwen en kinderen, iedereen trok er op uit om er zoveel mogelijk te verzamelen. Ook de oranje- en rode bottels aan de rozenstruiken waren erg in trek. Dat gold ook de harde bramen en de kleine, wilde frambozen. Een deel van de vruchten werd in de dagen daarna opgegeten. Maar het overgrote deel werd gedroogd en bewaard als wintervoorraad.

Myrna had het in haar hoofd gezet om een grote hoeveelheid blauwe bosbessen uit te persen. Het sap bewaarde ze in een paar grote, afgesloten kommen.

In het begin van de zomer had Mul haar gewezen op een bijennest in de holte van een oude wilg, dichtbij de beek. Myrna had nog nooit bijen gezien. Ze wist dan ook zeker, dat die eerder zelden of nooit voorkwamen in deze streek. Dat de bijen zich hier lieten zien, had zeker te maken met het veranderen van de temperatuur.

“Pas in de herfst moet je de honing oogsten,” had Mul gezegd.

“Hoe kom je daar dan bij met die stekende beesten?” had Myrna gevraagd.

Toen had Mul haar uitgelegd hoe je een bijennest leeg moest halen.

De tijd om de raten met honing uit het nest te halen was intussen aangebroken. Samen met Berna, Luib en Karm trok ze naar de beek. Jammer dat Mul er niet meer was. Ze hadden hem er om begrijpelijke redenen graag bij gehad.

Gewapend met een brandende en rokende fakkel ging Karm op de wilgenboom af en stak de fakkel in het hol. Voordat hij het wist, werd hij drie keer in zijn arm en in zijn gezicht gestoken. Onbekend met de pijn van een bijensteek vluchtte hij schreeuwend weg. Van Mul had Myrna geleerd hoe je een bijenangel die in de huid blijft steken moest verwijderen, zodat je er zo weinig mogelijk last van had. Maar Karm had er niet veel profijt van. De theorie van Mul werkte blijkbaar niet zo goed in de praktijk.

Daarop besloot Myrna dat ze met wat meer overleg te werk moesten gaan. Ze vroeg aan Luib om onder in de stam van de wilg een gat te hakken. Om hem te beschermen zwaaiden Myrna en Berna met een rokende fakkel. Na een kwartier hakken was het gat groot genoeg. Ze staken wat nat hooi in de fik en stopten het in de opening. Om te voorkomen dat ze stikten, verliet een deel van de bijen het hol, terwijl de rest verdoofd werd door de rook.

Snel maakte Luib de ingang groter, zodat Karm bij de raten kon. Op aanwijzing van Myrna haalde hij vier van de vijf raten uit het nest. De vijfde mochten de bijen houden om te kunnen overleven. De vier raten zaten boordevol druipende honing. Myrna kon zich niet langer bedwingen, haalde haar vinger eens goed door de honing en proefde. Ze slaakte een kreet van verrukking. Zoiets lekkers kende ze niet. Ook de anderen waren zeer verrast toen ze de smaak van het goudgele goedje voor het eerst ervoeren. Voorzichtig droegen ze de raten naar huis.

“We houden er eentje voor onszelf en de rest geven we aan de anderen,” zei Myrna.

De andere drie knikten en proefden nog eens.

Samen brachten ze drie raten naar Arda, die ze verder zou verdelen. Ze gaf een raat aan Hella van de Blauwe Grot, eentje aan Dana van de Groene Grot en hield de derde raat om te verdelen onder haar eigen mensen. Even later zat iedereen buiten in de zon te snoepen van de ongekende lekkernij. Van jong tot oud, allemaal waren ze het er over eens, dat dit het beste was wat ze ooit hadden geproefd.

Arda zag het weer eens in een breder perspectief. Het feit dat hier, in die vroeger toch ijzige streken, nu ook al bijen voorkwamen, was voor haar een reden temeer om niet meer te twijfelen aan het veranderen van het weer. Als zelfs de dieren dat aanvoelden, konden de mensen het niet blijven ontkennen.

Intussen had Myrna heel andere plannen met de de honingraat die ze voor henzelf had gereserveerd. De helft aten ze voor een groot deel op, maar de rest verdunde Myrna met heet water. Ze liet het geheel in een afgesloten kom rusten, tot het gistingsproces goed en wel op gang kwam. Daarna mengde ze er het bosbessensap doorheen en zette de kommen in haar ondergrondse hut. Daar moest het spul rijpen tot de inmiddels beroemde drank ontstond. Van de winter konden ze daar nog plezier van hebben.

Het was voor de vrouwen de beste tijd van het jaar om kruiden te verzamelen. In de nazomer, zo ging het verhaal, hadden de geesten het beste uit de zomer gehaald en in alles wat leeft gestopt, in het bijzonder in de kruiden. De vrouwen noemden dit de rijkste tijd van het jaar, waarin alle zegeningen samen kwamen en de zorgen voor morgen even op een hoopje waren geveegd. Van de vroege morgen tot de late avond trokken ze in groepjes door het land om alles te verzamelen. Bloemen, bladeren, stengels, wortels en wortelknollen, van alles en nog wat werd in gevlochten draagmanden aangevoerd, gereinigd, versneden, gedroogd en opgeborgen. Plantaardig voedsel was voor hen belangrijk. Vlees was daarop een welkome, maar ook noodzakelijke aanvulling.

Arda en Myrna trokken van het ene groepje verzamelende vrouwen naar het andere. Overal werd hun advies gevraagd over de smaak, de giftigheid, de eetbaarheid en de medicinale toepassing van een bepaald kruid. Vooral als het om paddenstoelen ging, waren Arda en Myrna nodig om te bepalen wat goed en slecht was, giftig of eetbaar, smakelijk of vies. De vrouwen hadden een blindelings vertrouwen in de twee kruidenvrouwen. Die gingen dan ook nooit over één nacht ijs. Voordat ze toestemming gaven om een plant ergens voor te gebruiken, hadden ze blad, stengel en wortel zorgvuldig onderzocht en vergeleken met de feiten die ze in hun hoofd hadden opgeslagen. Zo zorgden de vrouwen ervoor dat ze de winter met vertrouwen tegemoet konden zien.

Ook Berna en Myrna zagen er op toe, dat hun voorraadkast ruimschoots gevuld werd met allerlei waardevolle, plantaardige spullen. Bred en Luib hadden daartoe een paar stevige rekken getimmerd, die achter in hun ondergronds verblijf stonden opgesteld. Daar lagen de planten en de paddenstoelen droog en veilig.

Het najaar ving aan met lage nevels. Maar die werden nog voor het middaguur opgezogen door de zon. Die was al veel van haar kracht kwijt, maar deed nog moeite om er het beste van te maken. Op een van deze stille dagen liep Myrna in haar eentje in de nabijheid van de beek, toen haar oog getrokken werd door een fladderende beweging. Eerst dacht ze dat het een van de eerste vallende bladeren was. Maar toen ze goed keek, zag ze dat het een levend wezentje was. Zodra het diertje neerstreek en zich op een bloem neerzette, rende Myrna er naar toe. Nog nooit had ze zo iets wonderlijks en onder ogen gehad. Het was een voor haar volslagen onbekend verschijnsel. Gebiologeerd probeerde ze het beeld van de vlinder in zich op te nemen, zodat ze het zich later voor de geest zou kunnen halen. Vaalbruin, zacht rood, zwart, gelig wit en blauw zag ze in de luttele seconden voordat het vliegend juweel weer opsteeg en dertel dansend verder ging in zijn zoektocht naar bloemen. Achteraf besepte ze, dat de vlinder vier ogen leek te hebben, twee blauwe aan de onderkant en twee roodblauwwitte in de rechterbovenhoek van beide vleugels. "Dit is onmiskenbaar een teken van de geesten," zei ze in zichzelf. "Zo iets moois kan alleen van de geesten komen. Misschien is het een goed voorteken in verband met onze overwintering in dit land. Wellicht heeft de luchtgeest deze vrolijke bode naar de aarde gestuurd om ons gerust te stellen."

Nadat de vlinder uit het zicht verdwenen was, keerde Myrna zich om en liep met verende tred vol zelfvertrouwen verder weg van de beek, naar een plek waar het land droger werd. Daar groeide een hoog, sprietig gras, dat haar direct opviel. Bijna onwillekeurig voelde ze aan de aren of er zaadkorrels in zaten. Tot haar grote verrassing zaten er niet alleen heel veel korrels in, het waren ook erg grote korrels. Met de vingertoppen waren ze goed te voelen. Ze legde een kleine aar in haar hand en tikte er tegen, zodat de korrels vrij kwamen. Het waren ovale, lichtbruine zaden van een ongewone grootte. Ze nam een van de korrels, stopte hem in de mond en kauwde er op. De smaak was aangenaam. Na een tijdje kauwen ontstond er een wat kleverige substantie, die steeds beter begon te smaken.

"Daar moet ik iets mee," dacht ze. "Eerst maar eens beginnen om zoveel mogelijk korrels te verzamelen."

Met een handige beweging ritste ze de korrels uit de aren, net zo lang tot er nagenoeg niets meer te oogsten viel. Ze legde de korrels op een soepel vel rendierleer dat ze altijd bij zich droeg, knoopte het dicht en nam de buit mee naar huis. Daar deed ze de korrels in een grote houten kom en begon ze te bewerken met een rond stuk steen. Ze werkte net zo lang tot er een wat grof meel overbleef. Dat meel maakte ze aan met wat water, zodat het gekneed kon worden. Daarna maakte ze er platte koeken van ter grote van haar handpalm. Die nog vochtige koeken legde ze een tijd in de zon te drogen. Ondertussen ging ze op zoek naar een grote, platte steen en legde die in het vuur. Na een tijd liet ze een druppel water op de steen vallen. Sissend verdampte de druppel. De steen was nu heet genoeg om er iets op te bakken, wist Myrna. Zo had ze het van haar moeder geleerd. Voorzichtig legde ze de platte koeken op de steen en ging Arda halen. Ze voelde dat zich hier en nu een gewichtige ontwikkeling voordeed.

Na lang zoeken vond ze Arda aan de overkant van de beek, samen met Rena, die haar van alles vroeg over een speciaal kruid.

"Ik wil je iets laten zien," zei Myrna tegen haar moeder. "Ik geloof dat het niet onbelangrijk is."

"Als je even wacht tot ik met Rena klaar ben, ga ik mee," zei Arda.

Myrna bleef op eerbiedige afstand staan, omdat ze aan alles merkte, dat Rena en Arda iets vertrouwelijk te bespreken hadden.

Ruim een kwartier later liep ze dan toch met haar moeder naar het vuur, waarin de koeken op de steen lagen te bakken. Ze waren mooi bruin geworden. Myrna nam er twee van de steen en legde ze haastig op het vel rendierleer, omdat ze nog veel te heet waren.

Arda was een en al belangstelling.

"Wat is dat precies voor spul?" vroeg ze.

Ze kreeg van Myrna het hele verhaal uitgebreid te horen. Van de ontdekking van de schitterende, dartel door de lucht dansende vlinder, de opvallend grote korrels in de grashalmen, tot het bakken op de steen.

Arda nam een koek en rook er aan.

“Het ruikt in ieder geval heerlijk,” zei ze. “Mag ik eens proeven?”

“Wacht, we zullen samen proeven,” zei Myrna. “Ik ben zelf net zo benieuwd als jij.”

Allebei tegelijk namen ze een hap van de knapperige koek, kauwden, lieten de smaak doordringen en slaakten toen een kreet van verrukking.

“Weet je wat het gekke is,” zei Myrna toen ze van de eerste verrassing bekomen was, “ik weet eigenlijk zelf niet goed hoe ik er toe gekomen ben om die halmen leeg te halen, de korrels kapot te stoten, er platte koeken van te maken en ze te bakken op een hete steen. Het lijkt wel of ik dat alles in een soort trance voor elkaar heb gekregen. Alsof een onzichtbare hand me stuurde en een stem me influisterde wat ik allemaal moest doen.”

“Ik denk dat het door de lucht dansende wezentje er alles mee te maken heeft,” zei Arda. “Het is ongetwijfeld een signaal van de goden, net als het gladde steentje dat je in de vrouwengrot van hen hebt gekregen. Daarom mogen we er zeker van zijn, dat deze nieuwe ontdekking van belang is voor ons.”

“Zal ik eens wat honing op zo'n koek smeren?” vroeg Myrna. “Ik heb nog wat bewaard voor een feestelijke gelegenheid. En zo mogen we dit toch wel noemen.”

Ze haalde de rest van de honing en deed er wat van op twee koeken. Toen ze allebei proefden was het of de wereld opnieuw ontstond, zo nieuw en verrukkelijk was de combinatie van broos en zoet.”

“Dat zou ik nou elke morgen als ontbijt willen,” zei Arda. “Wat een feest zou dat zijn.”

“Morgen ga ik kijken of er hier in de buurt nog meer van dat gras groeit,” zei Myrna. “Stel je voor dat we een paar honderd van die koeken kunnen bakken. Als ze goed te bewaren zijn, hebben we voor maanden voorraad.”

“Misschien zijn de koeken niet lang goed te houden, maar de korrels in ieder geval wel, als je ze maar droog bewaart,” zei Arda. “Weet je wat, ik ga morgen met je mee. Als we nog meer van dat grofkorrelige gras vinden, bakken we een groot aantal koeken, die we aan iedereen uitdelen. Wat zullen ze opkijken.”

Myrna en Arda vonden na lang zoeken nog een grote strook grond waar volop gras met grote korrels groeide. Blijkbaar hield de plant van wat drogere grond, want juist daar groeide ze in overvloed.

“Begin jij maar vast met oogsten, dan ga ik hulp halen,” zei Myrna. “In ons eentje zijn we daar een paar dagen mee bezig.”

In een mum van tijd trommelde Arda alle beschikbare vrouwen en meisjes op. Ook een paar jongens voelden zich niet te groot om mee te helpen. Gewapend met kommen, schalen en vellen van soepel leer ging iedereen aan de slag, nadat Myrna had uitgelegd wat precies de bedoeling was. Na een dag ritsen en strippen hadden ze een mooie voorraad korrels verzameld.

Myrna begon direct met het bakken van een groot aantal koeken.

Toen ze allemaal van de bijzondere koeken geproefd hadden, was iedereen het er over eens, dat het een smakelijke aanvulling was op hun daagse menu. Misschien nog belangrijker was de overtuiging, dat de korrels lang goed zouden blijven. Als je ze maar droog bewaarde. Arda en Myrna wisten meer dan voldoende van bewaar technieken om dat met zekerheid te durven beweren.

Intussen was de herfst ingetreden. Om te ontsnappen aan een plotselinge, vroege inval van de winter hadden zowel de mannen als de vrouwen al een aanvang gemaakt met de voorbereiding van het vertrek naar de winterverblijven. Arda hield wijselijk haar mond en deed mee met de rest. Het feit dat het klimaat zienderogen milder werd, wilde maar niet doordringen tot bepaalde figuren, die nu eenmaal vastgeroest zaten in hun hang naar traditie.

De half ondergrondse hutten van Myrna en Luib en Berna en Karm waren nagenoeg klaar. De buitenkant zag er zeer solide uit en ook van binnen begon het langzaam maar zeker ergens op te lijken. Met behulp van de andere vrouwen hadden Berna en Myrna de zandige wanden afgedekt met dierenhuiden, zowel met het oog op de warmte als de gezelligheid. Om zoveel mogelijk vocht kwijt te raken, stookten de twee zussen dag en nacht een vuurtje in het verblijf. Na een paar dagen was het resultaat al goed merkbaar.

Na overleg hadden de vier overwinteraars besloten om zo lang mogelijk in de twee tenten te blijven wonen die niet al te ver van de ondergrondse hutten waren opgesteld. Pas als de winter zich in alle hevigheid aandiende, zouden ze kiezen voor het ondergrondse wonen.

“Zolang de kemphanen nog geen aanstalten maken om naar het zuiden te vertrekken, kunnen wij gemakkelijk in de tenten blijven wonen,” zei Luib. “Er zijn geen dieren die beter het weer kunnen voorspellen dan vogels.”

“Misschien gaan ze wel helemaal niet naar het zuiden,” zei Myrna. “Mogelijk blijven ze ook hier overwinteren, net als wij. Het is hier echt wat je noemt Kemphaanland.

Zullen we het zo maar blijven noemen?”

“Mij best,” zei Luib.

Op een dag arriveerden de handelaren in vuursteen voor de najaarsaanbieding. Ze hadden dit keer prima spul bij zich. Bred en Ran konden goede zaken doen: vlees en huiden tegen waardevolle vuursteen. Maar de handelaren brachten ook het slechte nieuws mee, dat er zo'n tien dagreizen verderop in een tentenkamp meer dan vijentwintig dode mensen waren gevonden, mannen, vrouwen en kinderen. Blijkbaar waren ze door vergiftiging om het leven gekomen, want aan alles was te zien, dat ze juist een maaltijd genuttigd hadden voordat ze stierven. Toen Arda nieuwsgierig doorvroeg, werd het al snel duidelijk dat het om de bewoners ging van de Gele en de Witte Grot. Waarschijnlijk hadden ze per ongeluk giftige planten of paddestoelen door het eten gemengd en was hen dat fataal geworden. Maar het kon ook zijn dat ze bessen gegeten hadden van de wolfskers of, gekweld door honger, bedorven vlees van een kadaver, bijvoorbeeld omdat de jacht maar niet wilde lukken met hun primitieve middelen. Al jaren hadden die van de Gele en de Witte grot zich al te

afhankelijk opgesteld van de kennis en de kunde van de bewoners van de drie grotten. Zo nam hun eigen kennis af. Dat moest in het harde en meedogenloze milieu van het noorden wel verkeerd aflopen.

De handelaren in vuursteen vertelden nog, dat de lichamen al in verregaande staat van ontbinding verkeerden, toen zij er arriveerden.

Toen ze het het slechte nieuws had aangehoord, trok Arda zich terug en ging naar het graf van haar moeder. Daar bleef ze enige tijd doodstil staan om de dood van Tors en Zinra en hun mensen te overdenken. Het trof haar tot in het diepst van haar ziel, want uiteindelijk voelde zij zich ook verantwoordelijk voor de Gele en de Witte Grotters, ondanks het verschil in opvatting en cultuur. Ook Linda had overigens niet kunnen voorkomen, dat het tot een breuk was gekomen en dat wilde toch wat zeggen.

Enigszins getroost door het bezoek aan Linda's graf keerde ze terug naar het tentenkamp en ging over tot de orde van de dag.

Toen de eerste nachtvorst over het land kwam, werd er meer haast gemaakt met de voorbereiding om naar de wintergrotten terug te keren. De houten draagrekken kwamen weer tevoorschijn en het vlees, de huiden en al het plantaardige voedsel werd er zorgvuldig opgestapeld, zodat het gewicht evenwichtig verdeeld was.

Noek kwam langzamerhand weer in zijn element nu hij kon laten zien wat hij allemaal in zijn mars had. Misschien was hij wel een van de weinigen die het niet erg vonden om terug te keren naar de grot. Hij had geen hekel aan de wintertijd, net als Anta, die zich altijd goed vermaakte met allerlei karweitjes. Ook voor anderen als het zo uit kwam.

Myrna zag de dag steeds dichterbij komen, dat zij verantwoordelijk werd voor het welslagen van de overwintering. Maar ze lag er niet wakker wakker van, integendeel.

Hoe dichterbij het moment naderbij kwam, hoe vastbeslotener ze werd.

Arda zag met vreugde dat haar dochter groeide in haar rol. Dat gold evenzeer voor Berna, die dan wel niet de leiding op zich hoefde te nemen, maar met haar kordate houding een hele steun was voor Myrna.

Ook Luib en Karm lieten zich van de goede kant zien. Samen met hun vaders hadden ze de omgeving tot in de verre omtrek verkend, zodat ze in nagenoeg alle omstandigheden wisten wat ze konden verwachten. Op een van die verkenningsstochten hadden ze een paar wolven opgejaagd, een reu en een teef met drie halfwas jongen.

“Zeg het maar niet tegen de twee meiden,” zei Toob. “Ze zouden er maar ongerust van worden.”

Maar Luib wist wel beter. Niemand was zo geïnteresseerd in het doen en laten van wolven als Myrna. Ze had er dikwijls met hem over gesproken dat het zo'n sociale dieren waren, die veel weg hadden van mensen.

“Van wolven zouden wij nog het een en ander kunnen leren,” had ze gezegd.

De dag van vertrek was daar. Het had die morgen weer licht gevoren en onder de bleke nevels lag een waas van rijp over het land. Een onophoudelijke stoet van allerlei soorten vogels, van lijsters tot ganzen, van vinken tot kraanvogels, van smellekens tot slechtvalken, trok haastig naar het zuiden. Maar niemand had er oog voor. Daar waren diverse redenen voor te noemen. Eerst was daar het vooruitzicht van een lange, zware tocht en de oversteek van de grote rivier, waar iedereen tegenop zag. Dan was er het weinig aantrekkelijke feit, dat ze maandenlang en tot vervelens toe in een rokerige grot zouden moeten doorbrengen. En tot slot stonden ze voor het afscheid van de vier achterblijvers.

Myrna en Berna hadden er als verrassing voor gezorgd dat er bij het ontbijt weer van die knapperige koeken gegeten konden worden. Iedereen gaf nog eens te kennen dat ze heerlijk smaakten. Maar ook dat maakte de stemming niet echt opgewekt.

Bred en Arda hadden meer moeite met het naderende afscheid van hun twee dochters dan ze wilden toegeven. Zwijgend zaten ze bij het bijna uitgebrande ochtenkampvuur, dat weldra zou doven. Ze namen een hap van de koek die Berna hen had aangereikt. De ouders van Luib en Karm zaten er ook wat witjes en stilletjes bij. Vooral de moeders volgden hun zoon voortdurend met de ogen, alsof ze die laatste glimp van hun kind wilden vasthouden. Voor eeuwig en altijd.

Het was Noek die, gevoelig als hij was, de situatie haarfijn aanvoelde. Met zijn diepe basstem begon hij een traag lied te zingen van afscheid en weerzien. Anta viel in en al spoedig volgde de rest, zodat er weldra een golf van ritmes en woorden de heuvel afrolde. Op die manier kon iedereen zijn hart luchten zonder van sentimentaliteit verdacht te worden. Want daar had iedereen geweldig de schurft aan.

Zodra hij was uitgezongen, begon Noek de tenten af te breken en op de draagrekken te laden. Op die manier wilde hij aangeven, dat langer uitstel het afscheid alleen maar zwaarder zou maken. Vooral de mannen, die er toch al moeite mee hadden om hun emoties openlijk te tonen, waren blij dat ze iets te doen kregen.

Intussen liep Arda met alle vrouwen naar de twee graven van Linda en Nurm. Misschien wel als straf, hadden de geesten alle leden van de Gele en de Witte Grot laten omkomen. Dat alles overdachten de vrouwen, toen ze met gebogen hoofd een paar minuten stil stonden bij de twee graven, die al door gras en kruid overwoekerd waren. Op het graf van Linda stond de piepjonge zomereik met zijn drie al bruin wordende scheuten.

Toen het oog van Arda op de kleine eikenboom viel, kon ze het niet nalaten er een paar woorden aan te wijden. Nu de mannen er niet bij waren, kon ze dat gerust doen, want geen vrouw zou het in haar hoofd halen, zoiets belachelijk te vinden.

“Kleine eik,” begon Arda, “we hopen dat je hier nog lang zult staan. We hopen dat de geesten je gunstig gezind zullen zijn, je zullen beschermen tegen de vraat van hazen en reeën, je zullen behoeden voor de ijzige vorst en teveel sneeuw in de winter, je zullen voorzien van regen, zodat je niet verdrogen zult in de zomer. We hopen dat je op zult groeien tot een boom van gewicht, waaronder wij, onze kinderen en kindskinderen schaduw en beschutting mogen vinden.”

De andere vrouwen knikten instemmend en bleven nog even staan om de woorden van Arda meer gewicht te geven. Toen gingen ze terug naar het tentenkamp om de mannen te helpen bij het opladen van de spullen. Binnen een aantal uren zouden ze vertrekken naar het zuiden, waar de grotten in de zuidhelling van de hoge, ongenaakbare bergen op hun terugkeer lagen te wachten.

Myrna en Berna hadden de woorden van hun moeder met meer aandacht aangehoord dan gewoonlijk. Nu het moment van afscheid naderde, voelden ook zij de zwaarte en de ernst van het

moment. Toen Bred kort voor het vertrek persoonlijk afscheid kwam nemen van zijn twee dochters, stonden de tranen in zijn ogen. Zonder een woord te kunnen zeggen drukte hij zijn dochters even tegen zich aan en liep weg. Voor het eerst zagen Myrna en Berna hun vader in tranen en dat maakte heel wat in hen los. Stil en in zichzelf gekeerd hielpen ze met het opladen van alle spullen en wisselden hier en daar nog snel een laatste groet.

Ook Toob en Uus hadden hun zonen Luib en Karm vaarwel gezegd en ook zij hadden moeite om hun tranen te bedwingen. Wat onhandig probeerden ze iets te zeggen, maar veel verder dan een stevige klap op de schouder van hun zoon kwamen ze niet.

Luib en Karm ondergingen het ritueel met een bedrukt gezicht en de ontroering kroop diep in hun ziel.

Van de directe familie bleef alleen Arda kaarsrecht overeind. Vanaf het moment dat de beslissing was genomen dat de vier jongeren op de heuvel zouden overwinteren, was er eerder een last van haar schouders gevallen. Omdat ze dit soort zaken in de eerste plaats bekeek vanuit het perspectief van haar volk en omdat ze wist dat deze stap haar volk alleen maar voordeel zou brengen, kon ze niet weemoedig of triest worden bij het tijdelijke afscheid van haar twee dochters. Het stond voor haar als een paal boven water, dat ze elkaar over een aantal maanden, als het voorjaar opnieuw zou zegevieren, terug zouden zien. Het feit dat de geesten Myrna gunstig gezind waren, versterkte die zekerheid alleen maar.

Het was al diep in de morgen toen de lange stoet zich in beweging zette. Zoals gewoonlijk namen Noek en Anta het voortouw, want met hun feilloze geheugen van tekens in het landschap kenden zij de route als geen ander. Bovendien waren hun rijzige gestalten zelfs door degenen die achteraan liepen altijd goed te zien, zodat iedereen een vast richtpunt had.

Myrna en Luib en Berna en Karm waren naar de top van de heuvel geklommen om de vertrekkers zo lang mogelijk te kunnen volgen. Het viel hen op, dat er door geen van hen nog eens werd omgekeken, alsof ze zeggen wilden: jullie hebben ervoor gekozen om achter te blijven, dus maken wij daar geen drukte over. Maar de werkelijke reden was, dat ze allemaal met de nodige zorg aan de komende winter dachten, die de vier zouden moeten doorbrengen buiten de beschermende wanden van de grot,

Pas toen de laatste vertrekkers, ze meenden te zien dat het Gurt was met zijn dochttertje Janka op de nek, achter een paar struiken verdween, daalden de vier af naar hun verblijf. Zonder een woord te zeggen gingen ze bij het nog zwak brandende ochtendvuur zitten, dat nog net op tijd door Berna werd opgerakeld.

“Wacht, we zullen iets drinken,” zei Myrna. “Het is er de tijd voor.”

Uit het ondergrondse verblijf haalde ze wat van de bosbessen-honing-drink en schonk voor iedereen wat in.

“Op onze toekomst en op een gezond weerzien met onze familie over een aantal maanden,” zei ze en hief uitnodigend haar houten nap.

Frans Hoppenbrouwers

5 mei 2006

29 juli 2007

